

Når ord står mot ord

Kirkens håndtering av seksuelle krenkelsesanklager mot sine ledere
når ord står mot ord -
i lys av et diakonifaglig perspektiv

AVH502 (55 ects)

Masteravhandling i diakoni

Else Kari Bjerva

Det Teologiske Menighetsfakultet

Høst 2009

Veileder: Studiedekan Tormod Kleiven

Forord

Fra jeg ble innhentet av dette temaet på slutten av 90-tallet, har jeg stadig kjent behov for å lære mer om hva seksuelle krenkelser er og gjør med mennesker, og hvordan vi som ansvarlige i kirke og organisasjoner kan håndtere dette på en måte som gir de utsatte rettferdighet og oppreisning. Sal 45,5 har vært en viktig motivasjonskraft: ”Dra ut til strid for sannhet, mildhet og rett!” Hvis vi ikke rydder opp i vårt eget hus på en troverdig måte, hvordan kan vi da representere Han som kalte seg Sannheten? Jeg har skrevet denne oppgaven i håp om at den kan være et bidrag som gir kirkelige arbeidsgivere mot til å gå inn i et vanskelig landskap med Jesus som forbilde.

Det er mange som fortjener en takk. Først og fremst alle de som har vist min organisasjon tillit ved å komme med sine vonde krenkelseshistorier i håp om å bli tatt på alvor. De tok en risiko ved å gjøre det, og jeg håper vi viste oss tilliten verdig.

Så vil jeg si en stor takk til mine fem informanter. Det å håndtere slike saker er svært krevende. Takk for at dere var villig til å ta ubehaget med å dra fram igjen denne slitsomme erfaringen og dele den med meg.

Tormod – du har vært en uvurderlig støtte og inspirator! Takk for alle nyttige innspill, gode råd, spennende fagsamtaler og for at du oppmuntret meg da jeg trengte det mest.

Takk Betty-Ann, for at du leste oppgaven og gav konstruktiv og spennende tilbakemelding.

Så vil jeg takke min arbeidsgiver Normisjon, for vilje til å ta mennesker som har lidd urett på alvor og ikke bøye unna. Takk også for at jeg har fått ha en fleksibel arbeidssituasjon de siste årene, som har gjort det mulig å studere på si. En særlig takk til min sjef gjennom mange år, Svein Granerud, også for samarbeidet på dette feltet.

Takk for alle som har bedt for meg i denne prosessen. Særlig takk til mamma for trofast forbønn og til andre av familie og venner som har husket på meg, spesielt dere i bibelgruppa og husgruppa.

Men den største takken går til Jesus – Han som aldri svikter.

Oslo, 15.november 2009

Else Kari Bjerva

Disposisjon

Forord	2
Disposisjon	3
1 Innledning	5
1.1 Personlig bakgrunn for valg av tema	5
1.2 En vanskelig erkjennelsesprosess	6
1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål	7
1.4 Avgrensninger	9
1.5 Ordforklaringer	10
1.6 En diakonifaglig forankring	11
1.7 Aktuell forskning og litteratur	11
1.8 Framgangsmåte og disponering av stoffet	14
2 Anvendt teori	16
2.1 Valg av faglige perspektiver og avgrensninger	16
2.2 Overordnede faglige perspektiver	18
2.2.1 Et diakonifaglig perspektiv	18
2.2.2 Etske perspektiver	20
2.2.3 Ulike faglige perspektiver på seksuelle krenkelses	23
2.3 Kirkens og rettsvesenets mandater	25
2.3.1 Kirkens mandat i møte med seksuelle krenkelses	25
2.3.2 Rettsvesenets mandat	27
2.4 Teoretiske perspektiver med følger for den utsattes situasjon	29
2.4.1 Et maktteoretisk perspektiv	29
2.4.2 Et viktimologisk perspektiv	34
3 Metode	37
3.1 Den kvantitative spørreundersøkelsen	37
3.1.1 Utvalg	37
3.1.2 Innsamlingsmetode	38
3.1.3 Utformingen av spørreskjemaet	38
3.1.4 Valg når det gjelder presentasjonen av resultatene	39
3.2 Den kvalitative undersøkelsen	40
3.2.1 Utvelgelse av informanter	40
3.2.2 Beskrivelse av metode og prosess	41
3.3 Metodologiske overveielser	42
3.3.1 Forskningsintervjuet og kunnskapsforståelse	42
3.3.2 Temasentrert analyse	43
3.3.3 Tolkning og egen forforståelse	44
3.3.4 Forskning på hjemmebane	45
3.3.5 Egen posisjon i forhold til informantene	46
3.3.6 Retrospektive intervjuer	47
3.3.7 Validitet og reliabilitet	48
3.3.8 Etske vurderinger	52
4 Analyse av det empiriske materialet	55
4.1 Spørreundersøkelsen	55
4.1.1 Omfanget	55
4.1.2 Politianmeldelser og resultater av disse	58
4.1.3 Hvordan har kirken stilt seg til de benektete anklagene?	60
4.1.4 Oppsummering i lys av forskningsspørsmålene	60
4.2 Forskningsintervjuene	62
4.2.1 Hvordan ser kirken på sitt mandat?	62

4.2.2	Hvordan definerer kirken et seksuelt overgrep?	65
4.2.3	Troverdighetsspørsmålet	67
4.2.4	Råd hvis en anklage benektes	78
4.2.5	Belastningene ved å håndtere slike saker	80
4.2.6	Informantenes faglige ståsted	81
4.2.7	Oppsummering i lys av forskningsspørsmålene	83
5	Drøfting	85
5.1	Hva er kirkens mandat?	85
5.1.1	Jussens og diakoniens forhold til sannhetsspørsmålet	86
5.1.2	Konsekvensene av en juridisk håndtering	87
5.1.3	En drøfting ut fra kirkens diakonale mandat	90
5.2	Hva er seksuelle krenkelsers?	97
5.2.1	Seksuelle krenkelsers som en form for seksualitet	98
5.2.2	Drøfting i lys av en maktteoretisk forståelse	100
5.2.3	Seksuelle krenkelsers i lys av et kristent menneskesyn	102
5.3	Troverdighetsvurdering	106
5.3.1	Troverdighetskriterier – brukt som metodisk analyseverktøy	107
5.3.2	Informantenes troverdighetskriterier	109
5.3.3	Indikasjoner på løgn	115
5.3.4	En helhetlig vurdering	116
5.3.5	En parallell til forskningsprosessen	117
5.4	Å huske det glemte – om gjenvunne minner	122
5.4.1	Stridens kjerne	124
5.4.2	Konsekvenser for kirkens håndtering	125
5.5	Oppsummering i lys av forskningsspørsmålene	126
5.5.1	Kirkens mandat	126
5.5.2	Seksuelle krenkelsers	127
5.5.3	Valg og vurderinger for å avklare troverdighet	128
6	Oppsummerende konklusjon	131
6.1	En kritisk bedømmelse av praksis	131
6.1.1	Hvordan bruker kirken sin myndighet?	131
6.1.2	Hvordan vurderer kirken anklagens troverdighet?	133
6.2	Momenter til en ny praksis	133
	Litteraturliste:	135
	Vedlegg 1. Enheter	142
	Vedlegg 2 Følgebrev	143
	Vedlegg 3 Spørreskjema	144
	Vedlegg 4 Brev med spørsmål om intervju	147
	Vedlegg 5 Intervjuguide	149
	Vedlegg 6 Skjema	151
	Vedlegg 7 En e-post presisering	152
	Vedlegg 8 Troverdighetskriterier / validitetskriterier	153

1 Innledning

Personlig bakgrunn for valg av tema

Min interesse for denne oppgavens overordnede tematikk – seksuelle krenkelser i kristne miljøer – har sprunget ut av et smertefullt møte med virkeligheten gjennom de siste ti årene. Som ansatt i Normisjon måtte jeg på slutten av 1990-tallet for første gang forholde meg til denne problematikken med utgangspunkt i arbeidsgiverrollen. Anklagen mot en medarbeider stilte meg overfor en rekke nye problemstillinger som det var behov for å gjennomtenke. Møtet med den utsatte gjorde et dypt inntrykk, likeså smerten til den anklagede. I tillegg måtte jeg forholde meg til min egen opplevelse av usikkerhet, frykt for å handle galt og sorg over situasjonen.

De dyrekjøpte erfaringene gjorde at jeg senere engasjerte meg i arbeidet med å utvikle organisasjonens retningslinjer i forbindelse slike saker. Etter hvert fikk vi et organisert system for håndteringen av anklager om seksuelle krenkelser mot egne ledere. Siden begynnelsen av 2000-tallet har jeg vært med i en intern koordineringsgruppe bestående av tre personer, som har som ansvar å håndtere slike anklager og gi veiledning til lokal- og regionalledet.

Koordineringsgruppa har i denne perioden håndtert flere titalls saker. Bak disse sakene skjuler det seg ansikter, flest kvinner, men også noen menn, som har det til felles at de våget å vise kristne ledere tillit ved å slippe dem inn i sine personlige rom. Deres tillit ble misbrukt, ved at de på ulike måter ble manipulert inn i seksualiserte relasjoner og utnyttet istedenfor å bli beskyttet. Noen har også fortalt om en dobbel krenkelse. De ble ikke bare krenket seksuelt av en av Herrens tjenere, de ble også krenket på nytt gjennom måten det ansvarlige arbeidsgiverorganet behandlet saken på, eller måten andre kristne møtte dem på da saken ble kjent. Denne erfaringsvirkeligheten er en viktig bakgrunn for mitt valg av tema for denne oppgaven.

Jeg har også latt meg utfordre av en person som gjennom hele oppveksten ble utsatt for seksuelle krenkelser av en mann som hadde en rekke verv i kirkelig sammenheng, en godt likt og høyt ansett person i lokalmiljøet. Hun skriver:

I mitt tilfelle eksisterer historien min rett og slett ikke som en ytre virkelighet. Det hevdes at den bare er et produkt av et ”sykt sinn”. Det ble enormt rabalder da jeg kom dit hen at jeg tok dette opp. Jeg har lyst til å utfordre deg til å jobbe videre med tanker rundt hvordan en situasjon skal håndteres der krenkeren og vedkommendes støttespillere har som utgangspunkt at det overhodet ikke har skjedd noe som helst og alt plasseres på den krenkede som defineres som ”lidende av vrangforestillinger”.¹

¹ Gjengitt fra en e-post av 17.2.09, med tillatelse.

En vanskelig erkjennelsesprosess

Det var først så sent som på 1980-tallet at seksuelle overgrep for alvor kom på dagsorden i samfunnet, og etter hvert også i kirken. Feministisk kamp mot seksualisert vold og arbeid for likestilling var en viktig del av bakteppet for at problemet ble synliggjort i samfunnet.² Eva Lundgren³ kom på midten av 80-tallet med en bok som satte temaet på dagsorden både i kirke og samfunn. Boka⁴ beskriver seksuell utnyttelse og vold mot kvinner, begått av menn i kristne miljøer. Den ble møtt med sterk kritikk i kirkelige miljøer. De sterke reaksjonene skyldtes blant annet at hun hevdet at vold og voldtekt var teologisk begrunnet i en konservativ kristendomsforståelse, og at volden ble utført av tilsynelatende normale, veltilpassede menn i sentrale posisjoner i kristne forsamlinger. Ledere i Kristen-Norge måtte forholde seg til ord som overgrep og vold, til kritiske spørsmål om omfanget av slike overgrep i kristne miljøer og til hvordan dette sakskomplekset skulle forstås. En offentlig debatt ble satt i gang, selv om det på dette tidspunktet var liten erkjennelse av at seksuelle overgrep var et problem i kristne miljøer. Etter hvert gjorde også overgrepsutsatte seg gjeldende i media, og kunnskapen om seksuelle krenkelser i kristne miljøer økte.⁵ Den norske kirke utarbeidet i 1996 retningslinjer og prosedyrer for å håndtere slike saker.⁶ Senere gjorde andre kirkesamfunn og kristne organisasjoner det samme.

Samfunnets forhold til seksuelle overgrep mot barn er blitt beskrevet som en pendelsvingning mellom ”oppdagelse og undertrykkelse”.⁷ Problemet kommer til overflaten gjennom konkrete historier, men samtidig eksisterer det sterke tendenser til å bagatellisere og undertrykke det som et samfunnsproblem. En innrømmer at problemet eksisterer, men stiller seg meget skeptisk til at det har skjedd i hvert enkelt konkret tilfelle. Nea Mellberg beskriver det som skjer slik:

Men når overgrepene kommer nær oss, når overgriperen får ansikt og navn, og attpåtil kanskje viser seg å være en person vi kjenner, er det langt vanskeligere å ta inn det barnet antyder og forteller. Vi stilles

² Tormod Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt: Kirkesamfunns bruk av retningslinjer i møte med seksuelle krenkelser sett i lys av et diakonifaglig perspektiv*, (Oslo: Det teologiske Menighetsfakultet, 2008), 35-38

³ Eva Lundgren er professor i sosiologi ved Uppsala Universitet i Sverige og kjent for sin forskning på sammenhengen mellom vold, seksualitet og religion, med særlig vekt på vold mot kvinner.

⁴ Boka het *I Herrens vold* og var intervjuer med ti kvinner som ble utsatt for vold og seksuelle overgrep av sine ektemenn, som var aktive i kristne forsamlinger.

⁵ Ikke minst Gro Skartveits bok *Ulvar i lammeflokken: Om predikantar, makt og overgrep mot kvinner* fra 1997, bidro til å synliggjøre problemet. Men også flere andre stod fram i media og fortalte om seksuelle overgrep av betrodde personer.

⁶ Bispemøtet, *Retningslinjer og prosedyre for behandling av saker der det rettes anklage mot vigslat kirkelig medarbeider om seksuelt misbruk og/eller grenseoverskridende seksuell adferd*. (Oslo: 1996)

⁷ Gamst, Kari Tøften og Åse Langballe, *Barn som vitner: En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør: Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming*, Det utdanningsvitenskapelige fakultet. Institutt for spesialpedagogikk. (Universitetet i Oslo: 2004), 22

nesten alltid overfor en konkret stillingstagen. Hvem sin virkelighet skal gjelde – barnets ofte diffuse, fragmenterte, selvmotsigende, utrolige – eller ”hans” ofte klare, myndige, argumenterende, appellerende, troverdige? Ofte blir ”hans” virkelighet ikke bare ”hennes”, - den blir også ”vår”.⁸

Jeg synes jeg har sett at det samme fenomenet gjør seg gjeldende i kristne miljøer. Samtidig som problemet erkjennes på generell basis, får den anklagede ofte mye støtte når en sak blir kjent, samtidig som den utsatte blir mistenkeliggjort. Det er en uvirkelig tanke at en kristen leder en kjenner og har tillit til, skulle ha utført seksuelt krenkende handlinger. Derfor er det nærliggende å tenke at anklagen må være fabrikkert. Hvis handlingene er blitt erkjent, er det lettest å legge hele eller deler av skylden på den utsatte og å trekke vedkommendes integritet i tvil.⁹ Når ord står mot ord, kommer forestillingen om at falske anklager er et utbredt fenomen ofte fram i media. Mye tyder imidlertid heller på at det er mange som aldri våger å komme fram med sine vonde historier.¹⁰

Problemstilling og forskningsspørsmål

Seksuelle krenkelsesanklager skaper stort engasjement og sterke følelser når de blir kjent i lokalmiljøet, enten det skjer via media, ved at den anklagede går ut og formidler sin versjon, eller ved at noen kjenner den utsattes historie. Særlig gjelder det i situasjoner der partene har ulik oppfatning av hva som har skjedd. Spørsmål blir stilt om hva som er sant, hva som *egentlig* har hendt, og hvordan det som eventuelt har hendt skal forstås. Disse spørsmålene må også den instansen som skal håndtere anklagen, forholde seg til. En står overfor motstridende virkelighetsoppfatninger, og skal gjøre vanskelige vurderinger og ta avgjørelser som nesten alltid oppleves uakseptable for noen. Kristne fellesskap og menigheter splittes ofte når en sak blir kjent, noen tar stilling til fordel for den utsatte, andre støtter den anklagede, og enkelte mener at det ikke går an å ta stilling i det hele tatt.¹¹ Kunnskap er viktig for å kunne håndtere slike saker på en så profesjonell måte som mulig. Derfor ønsker jeg å finne ut mer om hva

⁸ Mellberg, Nea, ”Overgrepets kjerne som seksualisert maktforhold. Ugyldiggjøringsprosessen og gyldiggjøringsprosessen” i Eva Lundgren, *La de små barn komme til meg. Barns erfaringer med seksuelle og rituelle overgrep*. (Oslo: Cappelen, 1994), 262

⁹ Tormod Kleiven gir et eksempel på dette i sin doktoravhandling. Se Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 186: ”Informanten forteller at en av de lokale kristne lederne beskrev den krenkede som ’helt utilregnelig, og bare ute etter hevn’ og at han i tillegg stemplet henne ’som illojal, sladresyk, usannferdig på mange måter, med liten integritet’.”

¹⁰ Det er vanlig å regne med store mørketall når det gjelder overgrep i samfunnet, se Stene, Reid J. ”Seksualforbrytelser – skjebner i rettssystemet”. Online: <http://www.ssb.no/samfunnspeilet/utg/200103/01/index.html> (ikke paginert, situert 30.10.09). Det er ingen grunn til å tro at det ikke også gjelder i kristne miljøer.

¹¹ Tormod Kleiven dokumenterer dette i sin hovedfagsoppgave ”*Det du har gjort mot en av disse mine minste-*” *Den kristne forsamlingen og seksuelle overgrep*. Hovedoppgave i hovedfag helsefag – studieretning diakoni, Universitetet i Oslo. Teologisk fakultet. (Oslo: 2001).

som kjennetegner kirkens håndtering av anklager der ord står mot ord, og hvilke problemstillinger og dilemmaer kirken må være bevisst på og gjennomtenke for å kunne håndtere slike saker på en forsvarlig måte.

På bakgrunn av dette har jeg formulert en todelt problemstilling:

A. Hva kjennetegner kirkens håndtering av seksuelle krenkelsesanklager mot sine ledere når ord står mot ord?

B. Hvilke vurderinger og valg må kirken gjøre for å ivareta sitt mandat i møte med slike anklager?

Jeg vil besvare problemstillingen ved hjelp av både en kvantitativ og en kvalitativ undersøkelse, samt en teoretisk drøfting der jeg lar analysen av det empiriske materialet og relevante teoretiske perspektiver møtes.

Problemstillingens del A er deskriptiv, den handler om sakenes særpreg og hva kirken faktisk gjør i praksis i møte med slike anklager. Ved å sende et spørreskjema til kristne organisasjoner, kirkesamfunn og bispedømmer i Den norske kirke vil jeg undersøke omfanget av slike saker, om anklagene politianmeldes og hvordan kirken selv stiller seg til sannhetsgehalten i anklagene. Deretter vil jeg foreta en kvalitativ undersøkelse der jeg intervjuer fem saksbehandlere fra de tre nevnte målgruppene for spørreskjemaundersøkelsen. Gjennom samtalene vil jeg gå nærmere inn på de vurderinger og valg kirken gjør når den forholder seg til en anklage som blir benektet.

Jeg har konkretisert følgende forskningsspørsmål under problemstillingens del A:

- A.1. Hvor stort er omfanget av benektede krenkelsesanklager i forhold til det totale antallet krenkelsesanklager?
- A.2. Hvor mange saker er politianmeldt, og hva er resultatet av anmeldelsene?
- A.3. Hvordan har kirken stilt seg til de benektede anklagene og hvilke følger har det fått?
- A.4. Hvordan ser kirken på sitt mandat i møte med slike saker?
- A.5. Hvordan vurderer kirken hva som er en seksuell krenkelse?
- A.6. Hvilke valg og vurderinger gjør kirken for å avklare en anklages troverdighet?

Problemstillingens del B er normativ: *Hvilke vurderinger og valg må kirken gjøre for å ivareta sitt mandat i møte med slike anklager?* Når jeg skal besvare denne problemstillingen, anvender jeg analysen av det empiriske materialet fra problemstilling A i en drøfting i forhold til relevante teoretiske perspektiver på kirkens mandat, forståelsen av seksuelle krenkelser og

troverdighetsspørsmålet. Jeg vil reflektere over og vurdere det analyserte materialet ut fra bestemte teoretiske perspektiver og drøfte hva som er god praksis. Jeg har formulert forskningsspørsmålene slik:

B.1 Hva er kirkens mandat i forhold til seksuelle krenkelsesanklager?

B.2 Hvordan skal kirken definere seksuelle krenkelser?

B.3 Hvilke vurderinger og valg må kirken gjøre for å avklare en anklages troverdighet?

1.4 Avgrensninger

De fleste anklager om seksuelle krenkelser innebærer i og for seg en situasjon der ord står mot ord på en eller annen måte. Noen ganger står ord mot ord på den måten at begge parter bekrefter hele eller deler av det faktiske handlingsforløpet, men har ulik forståelse. Den anklagede mener at det som skjedde var villet og ønsket fra begge side, altså at det er snakk om et gjensidig seksuelt forhold. Den utsatte mener på sin side at hun ble manipulert eller dradd inn i noe hun egentlig ikke ønsket. Andre ganger står ord mot ord på den måten at den anklagede benekter å ha utført de handlingene anklagen går på. Jeg vil i oppgaven avgrense meg til bare å behandle denne siste typen anklager. Her er det snakk om totalt motstridende forklaringer når det gjelder hva som har skjedd, og den anklagede benekter fullstendig anklagens innhold.

Kirkens håndtering av seksuelle krenkelsesanklager omfatter en rekke forskjellige forhold av etisk og juridisk karakter. Det handler både om saksbehandlingsmessige prosedyrer, avklaring av hva som har skjedd og hvordan det skal forstås, juridiske spørsmål knyttet til den anklagedes posisjon og stilling, ivaretagelse og oppfølging av de to partene, familiene deres, menigheten og andre som berøres av anklagen. I saker der ord står mot ord er spørsmålet om anklagens sannhetsgehalt det sentrale og det som skiller disse anklagene fra andre seksuelle krenkelsesanklager. Jeg velger derfor å avgrense meg til bare å behandle de sidene ved sakshåndteringen og kirkens vurderinger og valg som angår spørsmål som er tett knyttet til anklagens troverdighet, altså sannhetsspørsmålet.

1.5 Ordforklaringer

Oppgaven inneholder noen sentrale ord og begreper som jeg vil avklare nærmere i det følgende:

- *Seksuelle krenkelser* brukes som en fellesbetegnelse på det som i lovverk, litteratur eller retningslinjer blir benevnt som seksuelle overgrep, grenseoverskridende seksuell atferd, seksuell trakassering eller tilsvarende uttrykk.¹²
- *Ledere* brukes i problemstillingens ordlyd både om ansatte og tillitsvalgte/ frivillige ledere i en kristen sammenheng.
- *Den utsatte* brukes om den som opplever seg utsatt for seksuelt krenkende atferd. Begrepet omfatter begge kjønn, og både barn og voksne.
- *Den svake part* eller *den svakeste part* brukes i noen tilfeller for å få fram asymmetrien i et forhold. Det handler da ikke om svakhet relatert til personlighet eller om en asymmetri i verdi, men refererer utelukkende til maktforholdet mellom partene, den svakes posisjon og rolle i forhold til den sterke, som i denne sammenhengen rår over flere ressurser.¹³
- *Den anklagede* brukes om en ansatt eller tillitsvalgt/frivillig leder som har blitt anklaget for seksuelle krenkelser. *Krenker* brukes dersom kirken har kommet til at anklagen er berettiget. I kirkelig sammenheng er dette i de aller fleste tilfeller en mann, og jeg bruker derfor han om den anklagede.
- *Kirken* brukes i oppgaven på to ulike måter. Det brukes som en betegnelse på den instans som mottar og behandler en anklage om seksuelle krenkelser, enten det gjelder ledelsen i en organisasjon, et kirkesamfunn eller et bispedømme. Det brukes også om kirken forstått som en sosiologisk og teologisk størrelse. Ut fra en sosiologisk synsvinkel handler kirken om et konkret sosialt fellesskap av mennesker som møtes; teologisk sett er det et åndelig og sakramentalt fellesskap, jf. Confessio Augustana artikkel VII: ”forsamlingen av de hellige, der evangeliet forkynnes rent og sakramentene forvaltes rett”.
- *Troverdighet* er et nøkkelbegrep i oppgaven. Begrepet brukes både om personer (den utsattes og den anklagedes troverdighet) og om saksforhold (anklagens troverdighet). Troverdighetsbegrepet brukes for å uttrykke at en person eller et saksforhold er til å stole på. I dagligtale brukes begrepene troverdighet og pålitelighet om hverandre.

¹² En nærmere innholdsbestemmelse gis i 2.2.3 Ulike faglige forståelser av seksuelle krenkelser.

¹³ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 61

Innenfor vitnepsykologi¹⁴ legger en vekt på å skille mellom vitnets troverdighet og forklaringens pålitelighet. Begrunnelsen er at også sannferdige personer kan huske feil og blande sammen erindringer, og personer som framstår som troverdige, kan lyve.¹⁵ I denne oppgaven har jeg (og informantene) i tråd med vanlig språkbruk anvendt troverdighetsbegrepet både om person og utsagn. En troverdig anklage er en anklage som det er grunn til å tro er sann, en troverdig person er en person som framstår som tillitsvekkende og til å stole på.

1.6 En diakonifaglig forankring

Kjell Nordstokke¹⁶ beskriver diakonivitenskap som handlingsvitenskap. Den tar utgangspunkt i praksis, reflekterer kritisk over denne praksisen og har en ny og forbedret praksis som sitt mål.¹⁷ I tråd med denne forståelsen vil jeg ta utgangspunkt i kirkens praksis når det gjelder sakshåndtering av seksuelle krenkelser og analysere og drøfte denne i lys av relevant teori med sikte på forbedret praksis. Oppgaven skal skrives ut fra et diakonifaglig perspektiv, det vil si i lys av diakoniens innhold. Tormod Kleiven¹⁸ innholdsbestemmer et diakonifaglig perspektiv i en seksuell krenkelseskontekst slik:

En drøfting som

- stiller seg solidarisk med den svake part,
- avdekker og kritiserer urett og undertrykkelse,
- bidrar til innsikt i alle aktørers makt til både å bemyndige og krenke andre mennesker
- forankrer analysene i de normene som gjelder for kirken og den kristne menighet¹⁹

Jeg legger denne innholdsbestemmelsen av et diakonifaglig perspektiv til grunn for min forståelse.

1.7 Aktuell forskning og litteratur

Temaet seksuelle overgrep er et stort og omfattende felt som det er forsket mye på både nasjonalt og internasjonalt og innen en rekke fagdisipliner. Også om temaet avgrenses til seksuelle krenkelser i kirkelige sammenhenger, finnes det store mengder litteratur som belyser temaet fra ulike vinkler. Tema for denne oppgaven er kirkens håndtering av seksuelle

¹⁴ Magnussen, Svein, *Vitnepsykologi: Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettsal*, (Oslo: Abstrakt forlag, 2004), 22: "Vitnepsykologi er ikke et eget fag. Vitnepsykologi (...) er en anvendt forskningsdisiplin med empirisk og teoretisk forankring i kognitiv psykologi, kognitiv utviklingspsykologi og sosialpsykologi. (...) Kort sagt, det er studier av menneskelig informasjonsbehandling satt inn i en rettslig kontekst."

¹⁵ Magnussen, *Vitnepsykologi*, 187

¹⁶ Kjell Nordstokke har arbeidet mange år som professor i diakoni ved Diakonhjemmet Høyskole, og er nå direktør for avdelingen for misjon og utvikling i Det lutherske verdensforbund.

¹⁷ Nordstokke, Kjell, "Diakonivitenskapens teoretiske rammer, Del 2", i *Diakonos* nr 6 -1999, 8.

¹⁸ Tormod Kleiven er studiedekan i enhet for diakonutdanning ved Høyskolen Diakonova.

¹⁹ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 63

krenkelser når ord står mot ord. Jeg har derfor søkt etter aktuell forskning og litteratur som behandler temaet med vekt på

- et diakonifaglig perspektiv
- et relasjonelt maktperspektiv
- kirkens håndtering

Det er bare to forskningsarbeider i norsk sammenheng som fyller alle tre kriteriene, og de utgjør grunnpilarene for mitt arbeid. Begge er gjort av Tormod Kleiven. Det viktigste er doktoravhandlingen *Intimitetsgrenser og tillitsmakt. Kirkesamfunns bruk av retningslinjer i møte med seksuelle krenkelser sett i lys av et diakonifaglig perspektiv*. Avhandlingen bygger på en kvalitativ undersøkelse av fem seksuelle krenkelsessaker knyttet til fem kirkesamfunn i Norge og deres håndtering av disse sakene, kombinert med en dokumentanalyse av kirkesamfunnenes retningslinjer. Problemstillingen lyder slik: ”Hvilken forståelse har kirkesamfunnet av seksuelle krenkelser, og hvordan kommer denne forståelsen til uttrykk i de handlingsstrategier som foreskrives og anvendes når slik atferd skjer?”²⁰ Kleiven konkluderer blant annet med at en juridisk forankret forståelse av seksuelle krenkelser ikke tar høyde for den relasjonelle maktens betydning og plass i samspillet mellom mennesker.²¹ Derfor utvikler han en teologisk forankret definisjon av seksuelle krenkelser med utgangspunkt i maktteori.²² Den anvender han til å drøfte og tydeliggjøre nødvendigheten av at kirken må ta stilling til krenkelsenes innhold på egne premisser og forankre sine handlingsstrategier i et diakonalt mandat. Jeg har lagt Kleivens definisjon av seksuelle krenkelser til grunn for denne oppgaven.

Det andre forskningsarbeidet er en hovedfagsoppgave i diakoni: ”*Hva du har gjort mot en av mine minste -*” *Den kristne forsamlingen og seksuelle overgrep*. Problemstillingen lyder slik: ”Hvordan møter kristne forsamlinger seksuelt overgrepsutsatte i forhold til å gyldiggjøre deres erfaringer?”²³ Som empirisk grunnlag intervjuet han personer knyttet til forsamlinger der det var avdekket seksuelle overgrep utført av sentrale tillitspersoner i forsamlingen. Kleiven viser hvordan språket kan brukes til å gyldiggjøre eller tildekke seksuelle overgrep, og at fokus i kristne sammenhenger i stor grad blir på overgriper og forsamlingen. Det får som

²⁰ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 10

²¹ *Ibid*, 340

²² Denne er sitert i 2.2.3.3 En teologisk forankret definisjon med utgangspunkt i maktteori.

²³ Kleiven, ”*Det du har gjort mot mine minste -*”, 9

konsekvens at den utsatte blir usynliggjort og krenkelsene blir bagatellisert.²⁴ Jeg har spesielt hatt nytte av hans drøfting av gyldiggjøringsbegrepet og språkets betydning.

De fleste kirkesamfunn og organisasjoner har utarbeidet retningslinjer for hvordan de skal håndtere seksuelle krenkelser når disse avdekkes. Retningslinjene er inngående drøftet i Kleivens doktoravhandling. I min oppgave drøfter jeg elementer fra de to retningslinjene som Den norske kirke bruker, da disse eksemplifiserer noen av de dilemmaene kirken stilles overfor og også har dannet grunnlag for andre kirkesamfunns utforming av retningslinjer.²⁵

Eva Lundgrens forskning og forfatterskap fyller de to første kriteriene jeg nevner. Hennes forskning var banebrytende når det gjaldt å belyse forholdet mellom seksuelle overgrep og makt i kristne miljøer. Hun kan sies å ha et diakonifaglig perspektiv, i den forstand at hun tar utgangspunkt i den svakeste partens situasjon og kritiserer kirkens maktposisjon. Hennes forskningsarbeid bygger blant annet på intervjuer med kvinner som opplevde seksualisert vold av sine kristne ektemenn,²⁶ intervjuer med disse mennene selv,²⁷ intervjuer med prester som utnyttet sin posisjon til seksualisert atferd overfor konfidentene²⁸ og intervjuer med barn som hadde opplevd rituelle og seksuelle overgrep²⁹. Gyldiggjøring, seksualisert maktrelasjon og voldens normaliseringsprosess er tre sentrale begreper i Lundgrens bøker, som beskriver hva seksuelle overgrep er og skaper.

I internasjonal sammenheng fyller bøker av Marie Fortune de tre kriteriene jeg har lagt til grunn. Fortune er en anerkjent pioner i arbeid med forebygging av seksuelle krenkelser i kirkelig kontekst i USA.³⁰ Hennes første bok *Is nothing sacred? The Story of a Pastor, the Women he Sexually abused, and the Congregation he nearly destroyed*, satte for første gang temaet inn i en ramme av maktmisbruk og brudd på profesjonell etikk. Hun forteller en historie om hvordan en pastor misbrakte en rekke kvinner i en menighet, og tar et oppgjør

²⁴ Kleiven, "Det du har gjort mot mine minste -", 106. Kleiven har også skrevet en bok på bakgrunn av oppgaven; Kleiven, *Når den utsatte blir usynlig – om seksuelle overgrep i kristne miljøer*.

²⁵ Det er Bispemøtet, *Retningslinjer og prosedyre*, 1996 og Kultur- og kirke departementet, *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere ved mistanke om eller anklage mot arbeidstaker om seksuelle overgrep*, 2007.

²⁶ Boka kom ut i 1985, og het *I Herrens vold: dokumentasjon om vold mot kvinner i kristne miljøer*. Den er omtalt i 1.2. En vanskelig erkjennelsesprosess.

²⁷ Boka kom ut i 1990 og het *Gud og hver mann: seksualisert vold som kulturell arena for å skape kjønn*.

²⁸ Boka kom ut i 1987 og het *Prester i lyst og last: om kjønn, makt og erotikk i Den norske kirkes sjelesorg*.

²⁹ Boka kom ut i 1994 og het *La de små barn komme til meg: barns erfaringer med seksuelle og rituelle overgrep*.

³⁰ Marie M. Fortune er prest og teologisk professor. Hun er leder av Faith Trust Institute i Seattle, og har siden 1983 veiledet kirkeledere i å utvikle retningslinjer og prosedyrer for håndtering, bidratt til å gi hjelp til utsatte og undervist om det hun kaller "justice-making". Se Fortune, Marie M. "Is Nothing Sacred? When sex invades the pastoral relationship" i Gonsiorek, *Breach of Trust*, (Thousand Oaks: SAGE Publications, 1995), 37

med kirkens motstand mot å erkjenne overgrepene, ansvarliggjøre krenker og gi oppreisning til de utsatte.³¹ Boka er basert på egne erfaringer som støtteperson for de utsatte i en slik sak. I boka *Sexual Violence, The Sin Revisited*³², tar hun et oppgjør med kulturelle og teologiske holdninger som reduserer seksuell vold til et spørsmål om henholdsvis sex og seksuell synd. Hennes grunnleggende utgangspunkt er at seksuelle krenkelser ikke handler om sex, men om vold, og det er synd fordi det påfører andre lidelse.³³ ”Justice” og ”justice-making” er sentrale begreper i hennes forfatterskap, og hun gir grundige beskrivelser av hva dette innebærer for kirkelig sakshåndtering.

I tillegg vil jeg trekke fram to bøker fra andre fagdisipliner. Den ene er Judith Lewis Hermans³⁴ anerkjente og klassiske bok *Trauma and Recovery. From Domestic Abuse to Political Terror*. Den har et diakonalt perspektiv ved at den tar utgangspunkt i den krenkedes livsverden. I boka beskriver hun følgene av traumatisering og trekker en parallell mellom opplevelsene til traumatiserte veteraner fra Vietnam-krigen og den traumatisering mennesker utsatt for seksuelle overgrep opplever. Hun gir også en grundig beskrivelse av veien til gjenopprettelse og heling.³⁵ Jeg har brukt Hermans beskrivelse av traumatiseringens følger som et sentralt teoretisk perspektiv på den utsattes situasjon i denne oppgaven.

Den andre er Aldert Vrijs³⁶ bok *Detecting Lies and Deceits*, som gir et nyttig bidrag til å vurdere kirkelig håndtering av seksuelle krenkelser. Boka beskriver innholdsanalysemodellen Statement Validity Analysis (SVA), som brukes innenfor vitnepsykologi til å vurdere troverdigheten av barns utsagn om seksuelle overgrep i retten. Dette har gitt meg et fruktbart perspektiv å drøfte kirkens valg av troverdighetskriterier opp mot.

1.8 Framgangsmåte og disponering av stoffet

I et overordnet perspektiv handler valg av metode om hvordan en vil gå fram for å svare på problemstillingen. Jeg vil gjøre det ved både å innhente empirisk materiale, analysere dette og drøfte det analyserte resultatet opp mot relevant teori. Oppgaven er disponert på følgende måte: Kapittel 1 inneholder bakgrunnsmateriale og problemstilling. I kapittel 2 beskriver jeg

³¹ Fortune, *Is Nothing Sacred? The Story of a Pastor, the Women he sexually abused, and the Congregation he nearly destroyed*, (Cleveland: United Church Press, 1999), xvi/Introduction.

³² Boka er en nyskrevet utgave av *Sexual Violence: The Unmentionable Sin*, som kom ut i 1983.

³³ Fortune, *Sexual Violence, the Sin Revisited*, (Cleveland: The Pilgrim Press, 2005), 68

³⁴ Judith Lewis Herman er en amerikansk psykiater og traumeforsker.

³⁵ Bokas del II, kalles ”Stages of Recovery”, Herman, Judith Lewis, *Trauma and Recovery: From Domestic Abuse to Political Terror* (London: Rivers Oram Publishers Ltd, 2001), 131

³⁶ Aldert Vrij er fra Nederland. Han er professor i sosialpsykologi, løgnforsker og brukes mye som sakkyndig i rettsaker.

teori som er relevant for analysen av det empiriske materialet og drøftingsdelen. Det handler om i) teori for forankring av kirkens teologiske ståsted, det vil si diakoni, etikk og forståelse av seksuelle krenkelser; ii) teori som handler om kirkens og rettsvesenets mandater; iii) teori som er relevant for å forstå den krenkedes situasjon. Det er vesentlig som grunnlag for kritisk å bedømme kirkens praksis og for å drøfte hvilke teoretiske perspektiver jeg mener bør ha forrang i kirkens praksis. I kapittel 3 behandler jeg metodiske og metodologiske forhold knyttet til den kvantitative og den kvalitative undersøkelsen. I kapittel 4 beskriver og analyserer jeg kirkens praksis på bakgrunn av resultatene av spørreskjemaundersøkelsen og de fem kvalitative intervjuene. I kapittel 5 belyser og drøfter jeg det analyserte materialet kritisk ut fra aktuelle teoretiske perspektiver. Så gir jeg en oppsummerende konklusjon i kapittel 6. Der kommer jeg også med noen momenter til ny og forbedret praksis på dette feltet, i tråd med diakonivitenskapens fokus på relevant praksis som mål.

2 Anvendt teori

Valg av teori og faglige innfallsvinkler er et valg av måter å se og tolke virkelighet på. Ved å velge en teori framfor en annen, gjør en i realiteten valg av hva en vil undersøke. Valg av teori innebærer derfor valg av verdisyn, noe som også gjenspeiler seg i mine valg. I dette kapitlet vil jeg først presentere begrunnelser for mine valg av faglige perspektiver og foreta noen avgrensninger. Deretter behandler jeg overordnede faglige perspektiver som jeg mener at kirken må forankre sine holdninger og handlinger i. Så beskriver jeg kirkens og rettsvesenets mandat og til slutt viktige elementer i maktteori og viktimologi, som er sentrale teoretiske perspektiver for forståelsen av den krenkedes situasjon.

2.1 Valg av faglige perspektiver og avgrensninger

Når det gjelder håndteringen av seksuelle krenkelsesanklager, må kirken først og fremst forankre sine holdninger og handlinger i kirkens diakonale mandat og i en diakonalt forankret etikk og rettferdighetsforståelse. I tillegg er kirken en samfunnsinstitusjon som også forholder seg til samfunnets rettsvesen og lovverk. Kirkens og rettsvesenets mandater er derfor relevante teoretiske perspektiver i forhold til oppgavens problemstilling. Spenningsforholdet mellom dem blir fokusert både i den empiriske undersøkelsen og den teoretiske drøftingen.

I møte med spørsmålet om hva som gjør at seksuelle krenkelsesanklager kan anses som ”troverdige” eller ”sanne”, vil svaret variere alt ut fra hvilket faglig perspektiv en har. For eksempel vil en jurist og en psykolog vektlegge ulike forhold, og psykologer kan også vektlegge ulike kriterier ut fra ulikt faglig ståsted. Selv om kirken ikke skal opptre som juridisk eller psykologisk sakkyndig, kommer den ikke unna å måtte forholde seg til både juridiske og psykologiske problemstillinger. Jeg velger å presentere maktteori og viktimologi³⁷ som to sentrale tolkningsperspektiver i møte med spørsmålet om anklagenes troverdighet. Med utgangspunkt i maktteori forstås seksuelle krenkelses som den sterkeste maktmisbruk og utnyttelse av den andre i en asymmetrisk maktrelasjon.³⁸ Her er det et mål å undersøke hvilken rolle maktmekanismer og asymmetriske maktforhold spiller i kirkens vurdering av slike saker. Ved valg av viktimologi som perspektiv settes lyset på de spor

³⁷ Lars Weisæth definerer viktimologi slik: ”Viktimologi er den forskningsgren som studerer aggresjonens virkning på ofrene. Fagfeltet er ideelt sett tverrfaglig: medisin, psykologi og psykiatri, kriminologi og jus, sosiologi, idehistorie og ikke minst politikk.” Fra Weisæth, Lars, ”Voldsofre, gisler og terror. En innføring i viktimologi” i ”og livet går videre...” *Ekstreme påkjenninger, menneskets reaksjoner. Festskrift til Leo Eitinger*, (Oslo: Universitetsforlaget, 1982), 174.

³⁸ Jf. definisjonen av seksuelle krenkelses, 2.2.3.3 En teologisk forankret definisjon med utgangspunkt i maktteori

traumatiske påkjenninger har satt i den utsattes liv, spor som er normale reaksjoner på unormale belastninger.³⁹ I hvilken grad har kirken sett slike ”spor” og hvilken rolle spiller de eventuelt i avklaringen av anklagenes troverdighet?

Et annet mulig valg av faglig innfallsvinkel kunne ha vært å presentere teorier om ulike personlighetsforstyrrelser/psykiatriske tilstander som kan åpne for en årsaksforklaring der fantasi og virkelighet blandes sammen, med tilhørende mulighet for falske anklager. Jeg velger å avgrense meg fra å presentere dette av flere grunner. Det er et omfattende landskap å bevege seg inn i, og det vil sprengte rammene for denne oppgavens begrensede omfang. Like viktig er det imidlertid for meg at dette perspektivet alltid vil være tvetydig, og derfor må være et sekundært perspektiv. Med tvetydig mener jeg at observerbare psykiske symptomer og mulige personlighetsforstyrrelser hos den utsatte ikke nødvendigvis betyr at en anklage er falsk, men like gjerne kan være en følge av at vedkommende har blitt påført traumatiske krenkelser i barndommen.⁴⁰ Det vil likevel alltid være viktig for kirken å vurdere om de anklagene som framsettes kan ha sin årsak i vrangforestillinger hos den utsatte eller kan ha en annen kilde enn den anklagede. Men det kan ikke vurderes løsrevet fra den faktiske krenkelseshistorien. Ut fra kunnskap om sammenhengen mellom seksuelle overgrep og psykisk sykkelighet må mulige vrangforestillinger alltid være et sekundært perspektiv. Det betyr at kirken først og fremst må basere sin forståelse av den aktuelle krenkelseshistorien på bakgrunn av faglige vurderinger, hvor jeg anser maktteoretiske og viktimologiske perspektiver til å være sentrale. Dersom fortellingen på den bakgrunn ikke anses som sannsynlig, og/eller det kommer fram konkrete ytre bevis på at historien ikke kan være sann, vil andre forklaringsmodeller være aktuelle, som mulige vrangforestillinger eller bevisst løgn.

³⁹ Torkelsen, Terje, *På livet løst. En praktisk-teologisk studie av medarbeideres erfaringer fra helsefaglige personalkonflikter i Den norske kirke*, (Trondheim: Tapir akademisk forlag, 2003), 153

⁴⁰ Anne Luise Kirkengen har skrevet en medisinsk doktoravhandling, *Embodiment of Sexual Boundary Violations in Childhood*, om sammenhengen mellom helseproblemer i voksen alder og seksuelle overgrep i barndommen. Gjennom intervjuer med 34 informanter som alle har vært utsatt for seksuelle overgrep, viser hun hvordan overgrepene har satt psykiske og somatiske avtrykk i den krenkedes liv, og hvordan de overgrepsutsatte i helsevesenet har blitt feildiagnostisert og medisinsk feilbehandlet i utstrakt grad. Hun viser til forskning som gir belegg for å si at det er ”til dels oppsiktsvekkende høy positiv korrelasjon mellom seksuelle overgrep i barndommen og somatisk og psykisk sykkelighet”. Fra Kirkengen, Anne Luise, ”Innskrevet i kroppen” i Tidsskrift for Den norske lægeforening, 13/2000, online: http://www.tidsskriftet.no/?seks_id=58804, situert 8.august 2009, ikke paginert.

Judith Lewis Herman bekrefter dette: ”Thus, patients who suffer from the complex aftereffects of chronic trauma still commonly risk being misdiagnosed as having personality disorders”. Se Herman, *Trauma and Recovery*, 117.

Jeg kunne også valgt å trekke inn kjønnteoretiske perspektiver, siden seksuelle krenkelser er et kjønn tema. Det er kjønnen i den forstand at flertallet av krenkere er menn, i kirkelig kontekst gjelder det så langt vi vet nesten alle. Flertallet av de som utsettes er kvinner, selv om vi vet at også en god del gutter er utsatt. Flertallet av de som har ansvar for håndteringen av disse sakene er menn, og de fleste av de som har ansvar for kontakten med de utsatte er kvinner.⁴¹ Det kunne vært relevant å undersøke om det har konsekvenser for kirkens sakshåndtering at flest menn har ansvar for å håndtere disse sakene og flest kvinner er utsatt. Jeg har likevel valgt å la dette temaet ligge og ikke lagt noen vesentlig vekt på kjønnsperspektivet i drøftingen.⁴²

2.2 Overordnede faglige perspektiver

2.2.1 Et diakonifaglig perspektiv

Diakoni er en del av det praktisk teologiske fagfeltet. Praktisk teologi handler om ”kirkens livsytringer slik disse utfolder seg gjennom hele det kirkelige fellesskap”.⁴³ Diakoni er en sentral og nødvendig livsytring i kirken. Kjell Nordstokke understreker sammenhengen mellom kirken og diakonien slik: ”Diakoni er en grunnleggende dimensjon ved kirkens vesen; den gir uttrykk for hva det vil si å være kirke.”⁴⁴ Diakonien kan ut fra et slikt ståsted aldri løsrives fra kirken, som er Jesu Kristi kropp, synlig til stede som fellesskapet av de troende på det lokale sted. Jeg vil i det følgende beskrive den diakoniforståelsen som jeg legger til grunn for min drøfting, og som jeg mener er grunnleggende for kirkens holdninger og handlinger i møte med seksuelle krenkelser som blir benektet.

2.2.1.1 Diakonien innhold og forankring

Diakonien innhold kan beskrives ut fra ulike perspektiver og ha ulik forankring.⁴⁵ I Plan for diakoni i Den norske kirke kommer en menighetsforankret diakoniforståelse tydelig til uttrykk. Diakonien får en trinitarisk begrunnelse og forankres i menighetens liv.⁴⁶ Omsorgs- og fellesskapsbyggende arbeid blir sterkt vektlagt i definisjonen av diakonien innhold:

⁴¹ Dette er en antagelse på bakgrunn av at flertallet av kirkens toppledelse er menn, og de fleste i kontaktpersonordningen er kvinner.

⁴² Jeg har reflektert over kjønnsperspektivet i forbindelse med min rolle i forhold til informantene, se 3.3.5 Egen posisjon i forhold til informantene.

⁴³ Skjevesland, Olav, *Invitasjon til praktisk teolog: En faginnføring*. (Oslo: Luther forlag, 1999), 15

⁴⁴ Nordstokke, Kjell, *Det dyrebare mennesket: Diakonien grunnlag og praksis*. (Oslo: Verbum, 2002), 18

⁴⁵ Kleiven peker på at mye av debatten i norsk kontekst har gått på om tjenesten skal forankres i den individuelle ytring, i samfunnet eller i menigheten, se Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 57.

⁴⁶ Kirkerådet, *Plan for diakoni i Den norske kirke*, 9. Online: <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=247> (situert 5.mai 2009)

“Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.”⁴⁷

Den diakonale tjenesten springer ut fra kirken, samtidig som den retter seg mot alle mennesker, fordi alle er gjenstand for Guds kjærighet. Omsorgstjenesten manifesterer seg blant annet i arbeid for å skape inkluderende fellesskap, noe som i seg selv er et diakonalt anliggende, samtidig som fellesskapet igjen er utgangspunkt for å ta vare på både skaperverk og menneskeverd.

Hans Raun Iversen representerer en diakoniforståelse som i større grad er kristosentrisk.⁴⁸ Han legger vekt på at diakoniens utgangspunkt er fellesskapet med og etterfølgelsen av Kristus, og definerer diakoni som etterfølgelsens praksis. Dette etterfølgelsesperspektivet innebærer blant annet at diakoni handler om å gi livshjelp der livet er truet. I etterfølgelse av Jesus skal hans disipler bruke sin makt til å reise opp de som ligger nede, inkludere de som er utstøtt og myndiggjøre de som er fratatt makten i sitt eget liv. Jesus kritiserte i sitt jordeliv tydelig all form for undertrykkende maktmisbruk, slik den ofte kom til syne i selvtilfredshet, selvrettferdighet og eksklusjonsmekanismer hos det religiøse lederskap. Derfor skal også den diakonale tjenesten være en kritisk stemme mot alt som skaper lidelse og urettferdige og undertrykkende forhold, både innad i kirken og utad i samfunnet.⁴⁹ Dette er den profetiske diakoniens særlige fokus.

2.2.1.2 Profetisk diakoni

I vår del av verden har kirkens diakonale oppdrag tradisjonelt blitt forstått som barmhjertighetsarbeid og ydmyk, stille tjeneste for mennesker i nød, i tråd med en pietistisk forståelse. Den australske teologen John N. Collins har imidlertid dokumentert at diakonibegrepet både i Det nye testamentet og i samtidens gresk hadde et annet innhold. Det ble brukt som et oppdrag gitt til betrodde personer, oftest i rollen som en autorisert mellommann eller budbringer (“go-between”).⁵⁰ Denne forståelsen har bidradd til å myndiggjøre diakonien slik at den kan tale de svakes sak med autoritet. Dette vektlegges særlig i den profetiske diakonien, som også kalles myndig diakoni.⁵¹

⁴⁷ Kirkerådet, *Plan for diakoni i Den norske kirke*, 7.

⁴⁸ Nissen, Johannes, *Diakoni og menneskesyn*, (Fredriksberg: Aros Forlag, 2008), 53

⁴⁹ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 57

⁵⁰ Kleiven, Tormod, ”I maktens tjeneste eller makt til å tjene – maktens og avmaktens tjeneste i kirkens diakoni”. I *Halvårsskrift for praktisk teologi*, 2-2006, 11

⁵¹ Nissen, *Diakoni og menneskesyn*, 151

Å være profetisk innebærer å forsvare rettferdigheten, i tråd med den vekt profetene i Det gamle testamentet la på Guds spesielle omsorg for de undertrykte og deres refselse av folkets ledere som misbrukte sin makt.⁵² Det er en viktig oppgave å være advokat for de som ikke kan tale sin egen sak, og bidra til å forandre urettferdige og undertrykkende forhold. Skal en gjøre det, må en ta utgangspunkt i den undertryktes situasjon og lytte *mest* til den maktesløse. Nissen bruker et bilde for å tydeliggjøre dette. Hvis en kommer inn i et rom der mange snakker høyrøstet sammen, må en konsentrere seg spesielt for å høre hva de lavmælte sier. De maktesløse har oftest færre ressurser og dårligere mulighet til å få fram sitt budskap og sine meninger. Derfor vil en ikke oppfatte deres budskap hvis en ikke anstrenger seg for å høre hva de sier.⁵³ Den profetiske diakoni understreker også at en ikke kan nøye seg med å avhjelpe nød, en må forsøke å gjøre noe med årsakene til nød og elendighet og skape alternativer.

2.2.2 Etske perspektiver

Når kirken skal håndtere en seksuell krenkelsesanklage der ord står mot ord, må en gjøre etiske vurderinger og valg som uansett hva en velger vil få avgjørende konsekvenser for begge de involverte partenes videre liv. Det stiller store krav til etisk refleksjon og god dømmekraft, som må være forankret i fagkunnskap og bygge på en grundig situasjonsanalyse og vurderinger ut fra ulike etiske tilnæringsmåter. En diakonalt forankret rettferdighetsforståelse er også vesentlig som utgangspunkt for etiske vurderinger.

2.2.2.1 Ulike etiske tilnæringsmåter

Etikkens oppgave er å framskaffe mest mulig relevant materiale til den etiske refleksjonsprosessen. Det innebærer å tydeliggjøre ulike handlingsvalg og konsekvensene av disse, og klargjøre kriteriene for vurderinger av hva som er rett og galt, godt og vondt, rettferdig og urettferdig i aktuelle valgsituasjoner.

Uenighet i etiske spørsmål henger ofte sammen med hva en legger mest vekt på som begrunnelse for de handlingsalternativer en velger: normer og regler for handling eller konsekvenser og resultater av handlingene. En måte å dele inn ulike etiske tilnæringsmåter på er å skille mellom *deontologisk etikk* (plikt- eller regeletikk) og *teleologisk etikk* (formåls- eller konsekvensetikk).⁵⁴ Ifølge plikt- eller regeletikken virkeliggjøres det gode ved å følge

⁵² Se en nærmere innholdsbestemmelse av det teologiske rettferdighetsbegrepet i 2.2.2.2 En diakonalt forankret rettferdighetsforståelse

⁵³ Nissen, *Diakoni og menneskesyn*, 153

⁵⁴ Heiene, Gunnar og Svein Olaf Thorbjørnsen, *Fellesskap og ansvar: Innføring i kristen etikk* (Oslo: Universitetsforlaget 2001), 100. Deontologisk etikk kommer fra gresk *to deon* som betyr "det som kreves", mens teleologisk kommer fra gresk *telos* som betyr "mål".

regler og normer. Formåls- eller konsekvensetikken legger vekt på resultatet av handlingen, og handlingsvalgene styres av lykke- og/eller nyttebetraktninger.

Dydsetikken stammer fra Arestoteles. Han legger vekt på at etiske situasjoner krever en klokskap som en ikke får bare ved å forholde seg til allmenne prinsipper. Klokskapen henger sammen med menneskets dyder, som det utvikler gjennom deltakelse i et menneskelig fellesskap.⁵⁵ Det handler om praktisk klokskap, livsvisdom og god dømmekraft som gjør mennesker i stand til å foreta gode beslutninger og handlinger.

*Nærhetsetikken*⁵⁶ er ikke en etisk modell for å begrunne normative valg slik som deontologisk og teleologisk etikk. Den ligger på et annet nivå, og sier først og fremst noe om de grunnleggende forutsetningene som moralske begrunnelser hviler på.⁵⁷ Løgstrup vektlegger den fordring og det ansvar som særlig møter oss i fenomenet tillit. Det at mennesker møter hverandre med tillit, er en del av livets gitte grunnvilkår. Uten denne tilliten kan livet ikke leves. Tilliten innebærer å utlevere seg, legge noe av sitt eget liv i den andres hender. Det medfører at den andre blir stilt overfor en etisk fordring om å vise ansvar og omsorg.⁵⁸ Den etiske fordringen har interdependens som grunnlag, det vil si det faktum at mennesker er gjensidig avhengig av hverandre:

Fordringen kommer til meg uten at jeg har villet at den skal gjøre det. Jeg involveres rett og slett i kraft av å være stilt overfor et annet menneske. Grunnfenomenet i menneskets tilværelse er nemlig *interdependens*: Våre liv er innviklet i hverandre, jeg er innviklet i din skjebne og du i min, vi angår hverandre og er ikke likegyldige for hverandre.⁵⁹

Interdependens innebærer asymmetriske maktforhold, og makt medfører ansvar for å ta vare på den andres liv. Makt og ansvar er sammenvevd i hverandre. Ingen har makt, uten samtidig å ha ansvar. Anvendt inn i en krenkelseskontekst er erkjennelsen av at makt og ansvar hører sammen et helt avgjørende utgangspunkt når kirken skal plassere ansvaret for seksualiserte handlinger i en relasjon mellom to personer.

Hos Levinas er det Den andres ansikt som representerer fordringen og ansvaret. Den andres ansikt utstråler en appell, som et menneske ikke kan forholde seg likegyldig til. Den lidelse, sårbarhet eller smerte som er synlig i Den andres ansikt berører og representerer en moralsk

⁵⁵ Henriksen, Jan-Olav og Arne Johan Vetlesen, *Nærhet og distanse: Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*, (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2006), 213

⁵⁶ Den franske filosofen E. Levinas og den danske teologien og filosofien K.E. Løgstrup er de to fremste eksponenter for nærhetsetikken.

⁵⁷ Nortvedt, Per, "Veien over til Den tredje", i Vetlesen, Arne Johan (red). Med bidrag av: Zygmunt Bauman, Per Nortvedt, Svend Andersen. *Nærhetsetikk*, (Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1996), 140

⁵⁸ Løgstrup, Knud E. *Den etiske fordring*, (København: Gyldendal, 2008), 25 Se også Henriksen og Vetlesen, *Nærhet og distanse*, 224-225.

⁵⁹ Vetlesen, *Hva er etikk?* (Oslo: Universitetsforlaget, 2007), 91

kraft som fordrer engasjement. ”Ansvar er å svare på appellen fra ansiktet”,⁶⁰ skriver Arne Johan Vetlesen⁶¹. Hvordan en skal svare på denne appellen, gir ikke nærhetsetikken konkrete svar på.

Det finnes ikke én etisk modell eller én riktig synsvinkel å vurdere et etisk dilemma ut fra. I sakshåndteringen betyr det at kirken må klargjøre hvilke normer og regler den vil legge vekt på, hvilke konsekvenser ulike handlingsstrategier får for partene, og gjennom nærkontakt med begge parter få klarlagt hva som etisk står på spill. God etisk dømmekraft og klokskap hos de ansvarlige, er viktig.

2.2.2.2 En diakonalt forankret rettferdighetsforståelse

Vetlesen beskriver sin forståelse av etikk slik: ”Etikkens kjerne er etter mitt syn urettferdighet, signalisert ved vår trang til å *gripe inn* når vi opplever noe som er ”galt”: som at noen krenker noen.”⁶² Spørsmålet om rettferdighet står altså sentralt i etikken, ikke minst i møte med håndteringen av seksuelle krenkelsesanklager. Kirken må ut fra sin diakonale selvforståelse forankre sakshåndteringen og sine etiske vurderinger i en teologisk forståelse av hva rettferdighet er. I motsetning til den juridiske rettferdighetsforståelsen som kjennetegnes av objektivitet, upartiskhet og likebehandling,⁶³ kjennetegnes den teologiske rettferdighetsforståelsen av at den er partisk, relasjonell og legger vekt på gjenopprettelse.

Rettferdighet i teologisk forstand innebærer partiskhet. Gud står alltid på de svake og undertryktes side mot krenkende maktbruk. De som mangler den beskyttelse andre har i kraft av relasjoner, rettigheter og privilegier, har Gud som sin forsvarer.⁶⁴ Guds rettferd kommer til syne i aktiv handling for å hindre nød og urett og sørge for at undertrykte, fattige og hjelpeløse får sin rett.⁶⁵ Guds rettferdighet er altså ikke ’rettferdig’ i den betydning at den gir alle lik behandling. Guds rettferdighet er ’rettferdig’ fordi den tar hensyn til den enkeltes behov og situasjon og opererer med kjærligheten som rammeverk.⁶⁶ Slik må det være, fordi likebehandling ikke tar hensyn til at de sterke alltid får et fortrinn når maktforholdet i

⁶⁰ Vetlesen, ”Ansiktets betydning” i Vetlesen (red), *Nærhetsetikk*, 163

⁶¹ Arne Johan Vetlesen er moralfilosof og forfatter.

⁶² Vetlesen, *Hva er etikk*, 9

⁶³ Den juridiske rettferdighetsforståelsen presenteres under 2.3.2 Rettsvesenets mandat

⁶⁴ Enker, farløse og innflyttere er tre grupper som nevnes oftest, se for eksempel 5 Mos 10,18; Sal 146,9; Jer 22,3. Volf, Miroslav, *Exclusion & Embrace: A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*, (Nashville: Abingdon Press, 1996), 119 og 222;

⁶⁵ Dette går igjen i hele GT, se f.eks. Sal 10,18; Sal 106,44; Sal 147,7-9;

⁶⁶ Volf, *Exclusion and Embrace*, 224.

utgangspunktet er ulikt. Miroslav Volf⁶⁷ setter dette på spissen ved å si at en formalisert rettferdighet som behandler alle likt, derfor til syvende og sist er en urettferdig rettferdighet.⁶⁸

Det bibelske rettferdighetsbegrepet er et relasjonsord. Når Gud tar initiativet til forsoning med menneskeslekten, er det fordi han elsker og vil gjenopprette det forholdet som syndefallet ødela. (Rom 5,8-10). Gjennom Jesu forsoningsverk etableres et nytt paktsfellesskap, hvor Guds rettferdighet gis i gave til alle som tror (Rom 3,22). Slik er Guds rettferdighet, godhet og frelse vevd i hverandre.

Den bibelske rettferdigheten er en gjenopprettende rettferdighet. Synd er relasjonsbrudd og fører til fiendskap mellom Gud og mennesket og fiendskap mennesker i mellom. Derfor handler Guds rettferdighet om gjenoprettelse, både av forholdet til Ham selv, av medmenneskelige forhold og av menneskets forhold til seg selv. Dette er mulig på bakgrunn av Jesu forsoningsverk. Guds mål er at den som er krenket skal få sin rett, og at den som har krenket sin neste skal omvende seg fra sine onde gjerninger.

2.2.3 Ulike faglige perspektiver på seksuelle krenkelser

Måten seksuelle krenkelser defineres på i faglitteraturen, avhenger av konteksten og hva definisjonen skal brukes til.⁶⁹ Derfor finnes det en rekke forskjellige definisjoner av seksuelle krenkelser ut fra ulike faglige perspektiver.

2.2.3.1 Sosialpsykologiske definisjoner

Sosialpsykologiske definisjoner legger vekten på den utsattes opplevelse av krenkelse og på relasjonen mellom de to partene. Slike definisjoner blir ofte brukt av fagfolk som arbeider med barn.⁷⁰ KFUK-KFUM-speiderne er et eksempel på en kristen sammenheng som forankrer sin forståelse av seksuelle krenkelser i sosialpsykologisk tenkning:

Seksuelle krenkelser er ufrivillige seksuelle handlinger utført i relasjon av tillit eller tvang. Ufrivillige seksuelle handlinger mellom voksne er også seksuelle krenkelser, det samme vil gjelde ufrivillige seksuelle handlinger mellom to barn.⁷¹

⁶⁷ Den kroatiske teologen Miroslav Volf er kjent for sine arbeider innenfor systematisk teologi, etikk, konfliktløsning og fredsarbeid.

⁶⁸ Volf, *Exclusion and Embrace*, 222: "Because the justice which equalizes and abstracts is an unjust justice!"

⁶⁹ Kvam, Marit Hoem, *Seksuelle overgrep mot barn*, (Universitetsforlaget, 2001), 21.

⁷⁰ Kvam, *Seksuelle overgrep mot barn*, 21. Se også Sosial- og Helsedirektoratet i samarbeid med Barne- og familiedepartementet, *Seksuelle overgrep mot barn: En veileder for hjelpeapparatet*, online: http://www.helsedirektoratet.no/vp/multimedia/archive/00001/IS-1060_1481a.pdf. (Situert, 10.mai 2009), 9

⁷¹ KFUK-KFUM-speiderne, *Hva gjør vi i Norges KFUK-KFUM-speidere med mistanker eller anklager om seksuelle krenkelser?* Vedtatt av landsstyret 06.01.09.

En slik definisjon er enkel å forstå. Fokuset er her på å beskrive den krenkedes opplevelse av ufrivillighet og relasjonens kjennetegn av tillit eller tvang. Det overordnede perspektivet er at seksuelle krenkelser handler om uønsket seksualitet.

2.2.3.2 Juridiske definisjoner

Jussens beskrivelse av seksuelle krenkelser har som mål å beskrive hvilke konkrete seksuelle handlinger som er straffbare, og beskrive det på en slik måte at det går an å føre bevis, jf. beskrivelsene i straffelovens kapittel 19 om seksualforbrytelser. Her benyttes begrepene seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd, seksuell handling og seksuell omgang som en kategorisering av hva som er straffbare seksuelle handlinger, når de utøves av voksne mot barn.

Både Den norske kirke og flere andre kirkesamfunn bruker retningslinjer som legger straffelovens definisjoner til grunn for sin forståelse av seksuelle krenkelser.⁷² En slik definisjon legger vekten på de ytre handlingene og tydeliggjør hvilke seksuelle handlinger som er uakseptable på grunn av alder (mindreårig), bruk av trusler eller vold, nært slektskap, avhengighetsforhold, psykisk sykdom, utviklingshemning eller mangel på samtykke. Juridiske definisjoner gjør at det er lett å avklare hvorvidt en handling faller innenfor eller utenfor det strafferettslige feltet.⁷³

2.2.3.3 En teologisk forankret definisjon med utgangspunkt i maktteori

Kleiven har laget en definisjon av seksuelle krenkelser som tar utgangspunkt i et maktperspektiv. Han legger i sin definisjon grunnleggende vekt på den relasjonelle maktens betydning for å avklare krenkelsesdimensjonen, samtidig som han har en teologisk/diakonal forankring:

Med seksuelle krenkelser menes at den som har størst makt i en relasjon mellom personer i et asymmetrisk maktforhold, anvender en seksualisering av relasjonen på en slik måte at den andres intimitetsgrenser blir krenket.⁷⁴

Definisjonen beskriver ikke hvilke handlinger som er krenkende, men gir et redskap til å vurdere den enkelte anklage. Hva som er seksuelt krenkende, må vurderes ut fra maktasymmetrien mellom partene og av hvorvidt den svakeste partens intimitetsgrenser er krenket gjennom en seksualisering av relasjonen. Hensikten med denne definisjonen er å tydeliggjøre hva som er rett og galt ut fra en etisk vurdering og plassere ansvaret entydig hos den sterkeste parten.

⁷² Kultur og Kirkedepartementet, *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere*, 8

⁷³ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 67-68

⁷⁴ *Ibid*, 12

2.3 Kirkens og rettsvesenets mandater

2.3.1 Kirkens mandat i møte med seksuelle krenkelser

Å ha et mandat vil si å ha et oppdrag eller en fullmakt til å handle på en annens vegne i forhold til et definert ansvars- og myndighetsområde.⁷⁵ Kirken har sitt mandat fra kirkens Herre, den skal handle med fullmakt fra og på vegne av den treenige Gud. Kirken har både et teologisk mandat og et samfunnsmandat. Det teologiske mandatet er i denne oppgavens kontekst primært et diakonalt mandat, som forplikter kirken til å virkeliggjøre diakoniens teologiske innhold.

Samfunnsmandatet har kirken både i kraft av å være en samfunnsinstitusjon (med et mandat gitt av samfunnet) og i kraft av sin teologiske selvforståelse som aktør i samfunnet (med et mandat gitt av Gud). Samfunnsmandatet forplikter kirken til å opptre som en ansvarlig aktør i samfunnet med de krav og oppgaver dette innebærer. Jeg skal nå gå nærmere inn på disse to mandatene.

2.3.1.1 Kirkens diakonale mandat

Kirkens diakonale mandat springer ut av kirkens selvforståelse og vesen. Det må være en nær sammenheng mellom hva kirken *er* og hva den *gjør*. *Communio*-ekkesiologien (latinsk *communio* betyr fellesskap) er en forståelse av kirken som har fått bred økumenisk tilslutning.⁷⁶ Kirken blir ut fra denne forståelsen forankret vertikalt i fellesskapet med den treenige Gud og horisontalt i fellesskapet av de troende. Dette er en relasjonell kirkeforståelse, kirken har ikke fellesskap, den *er* fellesskap. Det er et fellesskap i tro og bekjennelse og et sakramentalt fellesskap.⁷⁷ Den enkelte innlemmes i fellesskapet med den treenige Gud gjennom dåpen og troen, og blir samtidig en del av ”forsamlingen av de hellige, der evangeliet forkynnes rent og sakramentene forvaltes rett” (Confessio Augustana Artikkel VII). Fellesskapet framtrer på det horisontale plan i form av et sosialt fellesskap. Slik kombinerer dette perspektivet ”kirken som empirisk realitet og kirken som trossannhet”.⁷⁸

⁷⁵ Berulfsen, Bjarne og Dag Gundersen, *Fremmedordbok: Kunnskapsforlagets Blå Ordbøker* (Oslo: Kunnskapsforlaget Aschehoug – Gyldendal, 1981), 183

⁷⁶ Skjevesland, *Invitasjon til praktisk teologi*, 82.

⁷⁷ Tjørhom, Ola, *Kirken – troens mor. Et økumenisk bidrag til en luthersk ekkesiologi*, (Oslo: Verbum, 1999), 119

⁷⁸ Hegstad, Harald, *Kirke i forandring: Fellesskap, tilhørighet og mangfold i Den norske kirke*, (Oslo: Luther forlag, 1999), 15

Ola Tjørhom⁷⁹ beskriver fellesskapet av de troende som ”et solidaritets og omsorgsfellesskap hvor hensynet til de svakeste veier tyngst.”⁸⁰ I fellesskap med den oppstandne Jesus og som hans etterfølgere skal kirken synliggjøre Jesu nærvær i lidelsen og utøve hans gjerninger i verden. Jesus gjorde seg til ett med de svake, utstøtte og nødlidende og tok et oppgjør med religiøse ledesers maktmisbruk. Slik skal også kirken stille seg solidarisk med de som utsettes for ulike former for krenkelser og avdekke og kritisere all maktbruk som rammer andre.⁸¹ I dette ligger også et mandat til å ansvarliggjøre den som har krenket en annen. En viktig del av hensikten med en slik diakoniutøvelse blir beskrevet i den presbyterianske kirkes ”Book of Order” på denne måten:

(...) to achieve justice and compassion for all participants involved; to correct or restrain wrongdoing in order to bring members to repentance and restoration; to uphold the dignity of those who have been harmed by disciplinary offenses.⁸²

The Book of Order understreker samtidig at dette ikke skal skje som et alternativ til det sekulære juridiske systemet, ”but to do what the secular judicial system cannot do.”⁸³ Kirken har med andre ord en mulighet til å ansvarliggjøre krenker og bidra til rettferdighet, forsoning og oppreisning som rettssystemet ikke har.

2.3.1.2 Kirkens samfunnsmandat

Kirkens samfunnsmandat er også et mandat som kan begrunnes teologisk, jf. Paulus’ utsagn om at en skal underordne seg styresmakten fordi ”styresmakten er en Guds tjener” (Rom 14,3). Hvis det skulle oppstå konflikt mellom Guds vilje og myndighetenes pålegg, er kirken forpliktet til å følge Guds vilje (jf. Apg 5,19). Samfunnsmandatet forplikter kirken til følge de lover og regler som gjelder i samfunnet. I denne oppgavens kontekst innebærer det å bidra til at seksuelle krenkelser blir håndtert som et samfunnsanliggende, ved at kirken samarbeider med politi og rettsvesen og medvirker til at disse får så gode arbeidsvilkår som mulig. Det er med på å skape åpenhet om problemet, noe som er en forutsetning for både å forebygge nye krenkelser og bidra til å avdekke lignende forhold.⁸⁴ Til kirkens samfunnsmandat hører det også å følge saksbehandlingsmessige spilleregler og sørge for et grunnleggende rettsvern.⁸⁵

⁷⁹ Ola Tjørhom er professor i dogmatikk og økumenisk teologi. Han har siden 2003 vært medlem av Den katolske kirke.

⁸⁰ Tjørhom, *Kirken – troens mor*, 120

⁸¹ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 59-60

⁸² The Presbyterian Church Constitution (USA), Book of Order, D-1.0101, her sitert i Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 250

⁸³ *Ibid*, 250

⁸⁴ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 246

⁸⁵ Saksbehandlingsmessige spilleregler er særlig behandlet i arbeidsmiljøloven, som gjelder i alle virksomheter, og i tillegg må Den norske kirke forholde seg til tjenestemannslovens bestemmelser. Hva som ligger i et grunnleggende rettsvern, behandles i 2.3.2.3 Ivareta rettssikkerheten.

Den katolske teologen Avery Dulles har beskrevet fem modeller av kirkeforståelser, som hver for seg er ufullstendige og har sine svakheter, men som alle bidrar til å utfylle det helhetlige bibelske bildet. Det er kirken som *institusjon*, som et *mystisk-åndelig fellesskap*, som *sakrament*, som *herold* eller *budbringer* og som *tjener*.⁸⁶ Dulles' beskrivelse av kirken som institusjon er interessant i relasjon til kirken som samfunnsinstitusjon. I denne modellen blir kirken primært forstått som en ytre avgrenset organisatorisk størrelse i samfunnet med en hierarkisk maktstruktur og en institusjonell selvforståelse. Kirken beskrives med analogier fra det politiske samfunnet, den har en konstitusjon, et sett med lover og regler, styrende organer og medlemmer som gir sin tilslutning til dette. Dulles skiller mellom kirkens institusjonelle side, som er en nødvendig del kirken, og institusjonalisme, som han definerer slik: "By institutionalism we mean a system in which the institutional element is treated as primarily."⁸⁷ En slik institusjonalistisk forståelse av kirken er ikke bibelsk fundert. Dulles peker på at de bibelske kildene i langt større grad vektlegger det profetiske element.⁸⁸ Olav Skjevesland kommenterer i tråd med dette modellens sterke vektlegging på de ytre strukturelle forhold slik: "utfallet blir den statiske kirkeinstitusjon, preget av klerikal makt og stram kirkerett. (...) Her temmes det profetiske element i kirken, og mulighetene for teologisk fornyelse er svak."⁸⁹ De ytre strukturelle sidene ved kirken er nødvendige, men en for sterk og ensidig vektlegging kan innebære at det institusjonelle blir det primære.

2.3.2 Rettsvesenets mandat

Rettsvesenet skal håndheve retten, i tråd med en juridisk rettferdighetsforståelse. Den har sine røtter i gammel gresk filosofi. Aristoteles introduserte begrepet fordelingsrettferdighet (distributive justice), som handler om at plikter og rettigheter, goder og belastninger skal fordeles rettferdig.⁹⁰ Det skal være en balanse mellom ytelse og gjenytelse, mellom det en sår og det en høster. Rettsvesenet skal sikre objektivitet og upartiskhet, og sørge for at skyld blir avklart og straff tildelt i tråd med en slik rettferdighetsforståelse.

2.3.2.1 Sikre objektivitet og upartiskhet

Justitia, rettferdighetens gudinne, er symbolet på den juridiske rettferdighetsforståelsen. Hun framstilles med et hevet sverd i den ene hånda og en vekt i den andre, som symbol på rettshåndhevelsen og den dømmende virksomhet. I tillegg har hun bind for øynene som

⁸⁶ Se Dulles, Avery Cardinal, *Models of the Church*. (New York: Doubleday, 2002), kapittel II-VI.

⁸⁷ Dulles, *Models of Church*, 27

⁸⁸ Dulles, *Models of Church*, 36

⁸⁹ Skjevesland, *Invitasjon til praktisk teologi*, 84

⁹⁰ Johannessen, Kai Ingolf, *Rettfærd*, Diakonhjemmets høyskole, (Oslo: Teologisk Fakultet, 2003), 37

symbol på upartiskhet.⁹¹ Statsvitenskapelig leksikon sammenfatter denne rettferdighetsforståelsen slik: ”Rettferdighet er å gi ’enhver det som tilkommer ham’ (Justinian) og innebærer upartiskhet, rasjonalitet, objektivitet og likebehandling – de som i relevante henseender er like, skal behandles på samme måte.”⁹²

Anvendt i rettssystemet kommer denne rettferdighetsforståelsen til uttrykk ved at den anklagede skal sikres en upartisk og uavhengig behandling. Objektivitetsprinsippet skal ivaretas ved at politiet i etterforskningen skal ”søke å klarlegge både det som taler mot han og det som taler til fordel for han.”⁹³ Den anklagede skal anses uskyldig inntil det motsatte er bevist. Derfor skal en bare dømmes hvis det er bevist utover enhver rimelig tvil at en har gjort det en er anklaget for.⁹⁴ I sivile saker gjelder ikke et slikt strengt beviskrav, der vurderer retten skyldspørsmålet ut fra spørsmålet om sannsynlighetsovervekt.⁹⁵

2.3.2.2 Avklare skyld og tildele straff

Rettsvesenet skal avklare skyld og tildele straff ut fra en vurdering av om det har skjedd et brudd på samfunnets lover. Straffens størrelse skal stå i rimelig forhold til den skaden som er forvoldt.⁹⁶ Enhver skal få som fortjent. Den juridiske rettferdighetsforståelsen kommer i rettsvesenet også til uttrykk i form av prinsippet om gjengjeldelse, selv om straffens hensikt i norsk kriminalpolitikk mer er rettet mot det preventive enn mot det straffende. Tanken er at straffen skal forebygge kriminalitet, mer enn å tildele forbryteren et onde. Likevel er det straffende elementet til stede.

2.3.2.3 Ivareta rettssikkerheten

Rettssikkerhet er et begrep som omhandler hvilke rettigheter borgerne i en rettsstat har i forhold til offentlige myndigheter (forvaltningen). Den sentrale siden består i at avgjørelser som myndighetene foretar må være i tråd med lovverket, et lovverk som skal verne om borgernes integritet og sørge for likhet. En slik håndhevelse av lovene gir forutsigbarhet for borgerne og beskyttelse mot statlige overgrep. I forhold til saksbehandling knyttet til forvaltningen, er rettssikkerheten ivaretatt ved at det foreligger saksbehandlingsregler som sikrer en forsvarlig saksbehandling, at det føres tilsyn, at borgerne kan få saken sin prøvd på nytt, at det er mulig å få fremmet saker til overprøving for organer som er uavhengig av forvaltningen, blant annet

⁹¹ Wikipedia: Justitia, online: <http://no.wikipedia.org/wiki/Justitia> (situert 5.5.09).

⁹² Østerud, Øyvind, Kjell Goldmann, Mogens N. Pedersen (red.), *Statsvitenskapelig leksikon*, (Oslo: Universitetsforlaget, 1997), 236

⁹³ Staffeprosesslovens § 226, online: <http://www.lovdata.no/all/hl-19810522-025.html> (situert 5.5.09)

⁹⁴ Strandbakken, Asbjørn, *Uskyldspresumsjonen: "In dubio pro reo"*, (Bergen: Fagbokforlaget, 2003), 27

⁹⁵ Strandbakken, *Uskyldspresumsjonen*, 77

⁹⁶ Lilleholt, Kåre, *Knops oversikt over Norges rett*, 12. utgave, (Oslo: Universitetsforlaget, 2004), 764-765

av domstolene. Nettopp domstolenes uavhengige rolle er en grunnleggende faktor ved rettssikkerheten.⁹⁷

I forhold til rettssystemet er det et viktig rettssikkerhetsprinsipp som sier at det er bedre at en skyldig går fri, enn at en uskyldig blir straffet.⁹⁸ Derfor er det strenge krav knyttet til bevis i straffesaker, og personer som reelt sett har begått straffbare handlinger vil i mange tilfeller ikke bli straffet. Det såkalte kontradiktoriske prinsippet er også viktig i behandlingen i rettssystemet. Det innebærer at begge parter skal bli hørt og ha mulighet til å imøtegå hverandres anklager før det treffes en avgjørelse.⁹⁹

2.4 Teoretiske perspektiver med følger for den utsattes situasjon

2.4.1 Et maktteoretisk perspektiv

Seksuelle krenkelser i kristne miljøer skjer i en relasjon som oftest er svært betydningsfull for den utsatte. Det er en maktmessig asymmetrisk relasjon basert på tillit, som også er et premiss for at krenkelsene kan finne sted. Dette har seksuelle krenkelser i kristne miljøer til felles med seksuelle overgrep mot barn. Overgrep mot barn skjer som oftest i en tillitsrelasjon, og de blir utført av voksne som barnet er avhengig av og sterkt knyttet til.¹⁰⁰ Det er derfor nødvendig å se på hvordan den relasjonelle makten gir seg utslag i en krenkelsessituasjon.

2.4.1.1 Relasjonell makt

Sosiologen Max Weber definerer makt som "(...) evnen til, innenfor en sosial relasjon, å få igjennom ens egen vilje, også tross motstand, uansett hvilket grunnlag denne evnen hviler på."¹⁰¹ Makt er et sosialt begrep, fordi makt alltid utøves overfor "noen". Sagt med andre ord handler makt om å få en annen til å gjøre noe han eller hun ellers ikke ville gjort. Makt er en del av all menneskelig samhandling, den kan beskrives som energien i våre relasjoner, evnen til å gjøre inntrykk og gjøre seg gjeldende i samhandling med andre.¹⁰² Slik er makt til stede i enhver relasjon. Makt er derfor i seg selv etisk nøytral, den bærer i seg et potensial til å utøve både godhet og ondskap.

⁹⁷ Molven, Olav, *Helse og jus, En innføring for helsepersonell*, 5.utg. (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2006), 49-50.

⁹⁸ Fredriksen, Steinar, *Innføring i straffeprosess*, (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag 2006), 18-19

⁹⁹ Strandbakken, *Uskyldspresumsjonen*, 179

¹⁰⁰ Søfteland, Siri, *Avdekking av seksuelle overgrep: Veier ut av fortelsen*, (Oslo: Universitetsforlaget, 2008), 52

¹⁰¹ Weber, Max, *Makt og byråkrati. Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*, (Oslo: Gyldendal 2000), 40

¹⁰² Poling, James, *The Abuse of Power: A Theological Problem*, (Nashville: Abdingdon Press, 1991), 25: "...power is seen as the energy of the relational web itself."

Maktasymmetri i kristen sammenheng er basert på tillitsmakt, som kan defineres slik:

Med tillitsmakt menes den makt og innflytelse som en person eller institusjon får over en eller flere mennesker, på grunnlag av den tillit som posisjon og rolle legger til rette for.¹⁰³

Tillitsskapende faktorer knyttet til posisjon eller rolle kan være alder, kunnskap, åndelighet, veltalenhet, med mer. Den som innehar en åndelig tillitsposisjon eller stilling, oppfattes ofte som en som taler og handler på vegne av både kirken og kirkens Herre og nyter derfor stor tillit. Jo større tillit en blir møtt med av et annet menneske, jo større makt har en over den andres liv og jo større ansvar for å ikke misbruke makten.¹⁰⁴

Den relasjonelle maktens innhold beskrives ofte ved bruk av termene å ha ”makt over” eller ”makt til”.¹⁰⁵ I det første tilfellet dreier det seg om en asymmetrisk maktrelasjon som ofte betegnes som patriarkalsk makt, det vil si en maktutøvelse preget av kontroll, formynderi og dominans. Greta Marie Skau supplerer denne maktbeskrivelsen med også å henvise til maternalisme, den patriarkalske maktens kvinnelige motstykke, som beskrives som ”mykt press, invaderende nærhet og manipulasjon”.¹⁰⁶ Disse har det til felles at den svakeste parten blir umyndiggjort av den andre og settes i en underlegen posisjon. Den maktformen som betegnes som ”makt til” eller bemyndigende makt, utøves i en relasjon som er preget av gjensidighet og likeverd uten at den ene dominerer og kontrollerer den andre.¹⁰⁷

Bemyndigelse er en form for maktoverføring der den sterke bruker sin makt til å redusere den andres opplevelse av maktesløshet og styrke dennes opplevelsen av kontroll og selvstendighet.¹⁰⁸ Kleiven peker på at gjennom bemyndigende maktbruk styrkes samtidig båndene mellom de to som samhandler ved at tilliten øker. Dette økte tillitsforholdet kan igjen gi mulighet til å krenke den andre. Det skjer for eksempel når en sjelesørger eller psykiater gir en konfident/pasient hjelp til å få større forståelse og kontroll over sin livssituasjon på ett område, samtidig som en utnytter tilliten til å seksualisere relasjonen.¹⁰⁹

2.4.1.2 Definisjonsmakt

Den som blir utsatt for en seksuell krenkelse blir ikke bare påført seksualiserte handlinger, men også en forvrengt virkelighetsforståelse. Det skjer i stor grad gjennom krenkers bruk av

¹⁰³ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 14

¹⁰⁴ Jf. Løgstrups vekt på tillit som menneskelivets grunnvilkår, se 2.2.2.1 Ulike etiske tilnæringsmåter.

¹⁰⁵ Stang, Ingunn, *Makt og bemyndigelse: Om å ta pasient- og brukervedvirkning på alvor*, (Oslo: Universitetsforlaget, 1998), 43

¹⁰⁶ Skau, Greta Marie, *Gode fagfolk vokser. Personlig kompetanse i arbeid med mennesker*, 3.utg. (Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 2005), 39

¹⁰⁷ Stang, *Makt og bemyndigelse*, 43

¹⁰⁸ Ibid, 42

¹⁰⁹ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 73

språket. Ord former virkelighetsoppfatninger, skaper følelser og assosiasjoner og definerer hva som er rett eller galt, gyldig eller ikke gyldig.¹¹⁰ I en asymmetrisk maktrelasjon har den mektige definisjonsmakten, det vil si makt til å bestemme hvordan handlingene skal oppfattes. Det betyr at krenkerens beskrivelse av hva krenkelsene handler om blir gjort til den utsattes virkelighet, krenkerens og den krenkedes virkelighetsforståelse smelter sammen til ett. Følelser av forvirring, fortvilelse og den kime av protest som den krenkede måtte ha, blir kvalt i krenkerens nærhet. Dette skjer gjennom den prosessen som Eva Lundgren kaller ugyldiggjøringsprosessen, ”det vil si den prosess der overgrepene både gjøres usynlige for omverdenen og mer og mindre opphører å eksistere for barnet selv.”¹¹¹ Innholdet i denne prosessen består i utvalget og påtvungen delaktighet. Følelsen av å være utvalgt skapes ved at overgriper forteller barnet¹¹² hvor spesiell og betydningsfull det er. Dermed defineres også det som skjer som kjærlighet. Dette skaper samtidig en sterk opplevelse av delaktighet hos den utsatte, at vedkommende er med på det som skjer og dermed også medansvarlig og medskyldig. En slik skyldattribuering er et effektivt virkemiddel til å holde den utsatte fast i fortielse og hemmeligholdelse.

Normalisering eller alminneliggjøring er en annen del av ugyldiggjøringsprosessen. Krenker skaper da en virkelighetsforståelse hos den utsatte om at det som skjer er normalt og i stor grad akseptabelt.¹¹³ Det kan skje ved at krenkelsene omdefineres til ”et seksuelt forhold” eller ”utroskap”, som har det til felles at det er to likestilte parter som er delaktige og medskyldige. En slik forvrengt virkelighetsforståelse kan opprettholdes og forsterkes eller avdekkes og adresseres gjennom kirkens måte å håndtere saken på.

Når en anklage er kommet til kirken, sitter kirken med definisjonsmakten. Gjennom sin sakshåndtering kan den avsløre maktmisbruk og krenkelser, selv ta ansvar for de forhold som har muliggjort krenkelsene og plassere skyld og ansvar hos den som har krenket.¹¹⁴ Dermed bidrar den til å gi den utsatte en ny forståelsesramme for det som har skjedd, og mulighet til å definere seg selv som krenket og utsatt for maktmisbruk istedenfor som ansvarlig. Men kirken

¹¹⁰ For en nærmere framstilling av språkets betydning i denne sammenhengen, se Kleiven, ”*Det du har gjort mot en av mine minste-*”, 17-21, hvor Ludwig Wittgensteins filosofi om ordenes og språkets betydning for skapelse av virkelighetsforståelse blir presentert og anvendt inn i en overgrepstekst.

¹¹¹ Lundgren, Eva, *La de små barn komme til meg: Barns erfaringer med seksuelle og rituelle overgrep*, (Oslo: Cappelen, 1994), 17

¹¹² I en asymmetrisk maktrelasjon i kristen sammenheng vil det samme forholdet gjøre seg gjeldende også om den utsatte er voksen, noe Gro Skartveit har dokumentert i sin bok, *Ulvar i lammeflokken. Om predikantar, makt og overgrep mot kvinner*.

¹¹³ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 269-270

¹¹⁴ *Ibid*, 74

kan også gjennom sakshåndteringen bidra til å tilsløre krenkelsen som krenkelse, og dermed forsterke den utsattes opplevelse av medskyldighet.¹¹⁵

2.4.1.3 Kulturell og strukturell makt

En organisasjon utøver selv makt gjennom sin kultur og struktur. Kultur kan i denne sammenhengen defineres som ”myter, forestillinger og tenkemåter som vi finner innenfor et samfunn”.¹¹⁶ Disse kulturelle forestillingene skapes gjennom samhandling, og er en del av den referanserammen mennesker forstår seg selv og andre ut fra. Enhver organisasjon skaper sin egen kultur. Denne kulturen er skapt av organisasjonens medlemmer gjennom dens historie, og den føres videre selv om organisasjonens deltakere skiftes ut.¹¹⁷ Usunne elementer i organisasjonskulturen kan legge til rette for krenkelsesatferd, hvis de ikke blir avdekket og adressert. En usunn glorifisering av forkynnere, prester eller ledere kan medføre at menneskers antenner for å oppdage maktmisbruk reduseres. En teologi som ensidig legger vekt på den vertikale dimensjonen ved synd, det vil si synd som krenkelse mot Gud og Guds bud, kan bidra til å svekke fokuset på at synd også handler om krenkelse av medmennesker som forutsetter et oppgjør på det mellommenneskelige plan. Den tyske teologen Geiko Müller-Fahrenholz kaller dette for ”the verticalist reduction”.¹¹⁸ I en slik kultur kan en person bekjenne seksuelle krenkelser i skriftemål og få absolusjon, uten å bli ansvarliggjort i forhold til den utsatte og den sammenhengen krenkelsen ble begått i. Dermed forsvinner det mennesket som har vært gjenstand for den vonde handlingen ut av bildet, og krenkelser kan fortsette å skje. Howard Zehr¹¹⁹ adresserer det samme fenomenet når han sier: ”In short, traditional Christianity has worked to release the offender from guilt while leaving the victim still hurting.”¹²⁰ Andre eksempler på slike kulturelle faktorer er forestillingen om at Guds rike

¹¹⁵ Et eksempel på dette beskrives detaljert i Vårt Land, 2.mai 1998. Det ble avdekket at en indremisjonsleder i en overordnet posisjon hadde forgrepet seg på minst fem kvinnelige medarbeidere. Saken ble ansett som utrospkapsak. Kvinnene ble behandlet som medskyldige og måtte blant annet be kona til krenker om tilgivelse. En av dem ble midlertidig tatt ut av tillitsposisjon. Krenker ble omplassert til en annen type stilling et annet sted i landet. En slik forståelse av seksuelle krenkelser var en innarbeidet del av den kulturelle forståelsen av seksuelle krenkelser i kristne organisasjoner helt fram til begynnelsen av 1990-tallet, se 1.2 En vanskelig erkjennelsesprosess.

¹¹⁶ Mossige, Svein, ”Finnes forutsetninger i kulturen for at det skjer overgrep mot barn?” i Mossige, Svein (red), *Personer som begår seksuelle overgrep mot barn. Forståelse behandling og straff*, (København: Nordisk Ministerråd, TemaNord, 2000), 59

¹¹⁷ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 242

¹¹⁸ Müller-Fahrenholz, Geiko, *The art of forgiveness. Theological Reflections on Healing and Reconciliation*, (Geneva: WCC Publications, 1997), 12.

¹¹⁹ Howard Zehr er professor i sosiologi og ”restorativ justice” ved Eastern Mennonite University. Han har spilt en sentral rolle i å utvikle konseptet med ”restorative justice”, som blant annet brukes i Norge i forbindelse med konfliktråd.

¹²⁰ Zehr, Howard, ”Restoring Justice”, i Lisa Barnes Lampman (ed) og Mischelle D. Shattuck (ass. ed). *God and the Victim: Theological Reflections on Evil, Victimization, Justice, and Forgiveness*. (Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company), 136

kan bli skadelidende hvis seksuelle krenkelser blir kjent. Dette fører til en tildekkingsstrategi.¹²¹ Kirken har imidlertid ut fra sin diakonale identitet et kontinuerlig ansvar for å avdekke alle kulturelle og strukturelle maktfaktorer som kan legge til rette for krenkelsesatferd.¹²²

En organisasjon utøver også makt gjennom regler og rutiner for samhandling. Slike uskrevne og skrevne samhandlingsmønstre kan i seg selv bidra til å normalisere eller avdekke krenkelser. Organisasjonsstruktur kan defineres som ”mønsteret eller det regulariserte aspekt” ved en organisasjon.¹²³ Det handler med andre ord om stabile samspillsmønstre som etableres ved at de gjentas over tid. Kleiven peker på at kirkelige strukturer på ulike måter kan stå i fare for å tildekke og fremme krenkende atferd. Kirkesamfunn med hierarkisk oppbygning skaper en lojalitetsforankring nedenfra og oppover i hierarkiet. Det kan føre til at informasjon om krenkelser tildekkes når prester anklages, og at ansvarsforhold tilsløres. Dette illustreres tydeligst i den katolske kirke i USA, der kirkelige myndigheter har fått stor kritikk fordi de i møte med seksuelle krenkelser har hatt sin lojalitet rettet mot det som gagnar kirken som institusjon og vært opptatt av å bevare egen maktposisjon, mer enn å ivareta de som har blitt krenket.¹²⁴ Byråkratisering av makt gjennom en struktur med mange beslutningsnivåer kan føre til at makten spres på så mange nivåer at ansvarsforholdet fragmenteres. Dermed kan ingen anklages for å opptre uansvarlig.¹²⁵ Avstanden fra den som har den øverste beslutningsmyndighet og ned til den som står nær den krenkede er også stor i en byråkratisk struktur, noe som kan bidra til å redusere den krenkede til en ”sak” som skal håndteres. Det kan også være vanskelig å finne fram i de byråkratiske irrganger, noe som kan gjøre at anklager ikke blir meldt.

Menigheter som kjennetegnes av tette og lukkede systemer med sterke ledere, er også sårbare. Kongregasjonalistiske strukturer med selvstendige menigheter der lederne i liten grad står ansvarlig overfor en utenforstående autoritet, kan derfor være utsatt. Gjennomsiktighet og åpenhet er viktig for å forebygge krenkende atferd.

¹²¹ Dette illustreres i et leserinnlegg i Vårt Land 11.mai 1998, der Jon Gummedal skriver følgende om sin tenkning angående avdekkingen av en seksuell krenkelsessak: ”*Det var den gangen ytterst maktpåliggende at sakens fakta ikke måtte lekke ut, da vi fryktet de verste konsekvensene for både dem som var overgrepsoffer, og for Indremisjonens renommé.*” Se også Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 245.

¹²² Kleiven, *Identitetsgrenser og tillitsmakt*, 256

¹²³ Askeland, Harald, ”Hva betyr det om kirken forstås som organisasjon?”, i Askeland m.fl., *Ledelse i kirken*, (Oslo: Kirkens Arbeidsgiverorganisasjon, 2003), 27

¹²⁴ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 252

¹²⁵ *Ibid*, 74

2.4.2 Et viktimologisk perspektiv

Viktimologi er et stort, tverrfaglig felt som er opptatt av voldens virkninger på dem som utsettes for den og voldsfarenes skjebne. Innenfor viktimologi er traumeteori et viktig felt, som har fått økt oppmerksomhet de senere år.¹²⁶ Når jeg bruker traumeteori som perspektiv, retter jeg søkelyset mot den interaksjonen som den utsatte beskriver har funnet sted mellom vedkommende selv og den anklagede og de påkjenningene hun eller han beskriver at denne interaksjonen har medført. Det er ”karakteren av og dynamikken i den mellommenneskelige samhandlingen” slik den utsatte beskriver den, som står i fokus.¹²⁷ Traumeteori er en hendelses- og atferdsmessig tilnærming til psykiske smerter og lidelser. Smerte og lidelse blir i dette perspektivet sett på som ”transport av smerte ved at en persons handlinger påfører andre mennesker lidelser.”¹²⁸ Fokuset rettes dermed mot arten av den negative atferden som blir beskrevet og følgene denne får.

Lars Weisæth¹²⁹ beskriver et psykisk traume som ”en stressbelastning som virker overveldende på individet”.¹³⁰ Stressbelastninger, det vil si ytre belastende hendelser, har ulik virkning på ulike individer, fordi også individets tolkning av belastningen og motstandskraft virker inn. ”Den belastningen som er bare litt stressende for én person, kan være en krise for en annen, og ha traumatisk virkning hos en tredje”, sier Weisæth.¹³¹ Traumatiserende stressbelastninger er ytre hendelser som oppleves truende i forhold til personens grunnleggende behov og verdier og innebærer en trussel mot liv og kroppslig integritet. Psykologiske fellestrekk ved slike traumer kan oppsummeres som intens frykt, hjelpeløshet, tap av kontroll og frykt for utslettelse.¹³²

2.4.2.1 Følgene av traumatisering

Judith Lewis Herman peker på at traumatiske hendelser kaster et menneske ut i en eksistensiell krise: ”Traumatic events destroy the victim’s fundamental assumptions about the

¹²⁶ Traumeforskningen startet med forskning på mennesker som hadde vært utsatt for ekstreme belastninger i krig, på 1970- og 80-tallet ble det særlig forsket mye på Vietnam-veteranene og deres reaksjoner på de ekstreme ytre påkjenningene de ble utsatt for i krig. Omtrent samtidig rettet den amerikanske kvinnebevegelsen oppmerksomheten mot vold i hjemmet, voldtekt og seksuelle overgrep mot barn. En oppdaget at symptomene etter å ha vært utsatt for disse grusomhetene har fellestrekk med de symptomene krigsveteraner har. Fra Torkelsen, *På livet løst*, 143-145

¹²⁷ Ibid, 138

¹²⁸ Ibid, 138

¹²⁹ Lars Weisæth er professor i katastrofemedisin.

¹³⁰ Weisæth, ”Det psykiske traumat” i Lars Weisæth og Lars Mehlum (red), *Mennesker, traumer og kriser*, (Oslo: Universitetsforlaget, 1993), 13

¹³¹ Ibid, 14

¹³² Oversatt sitat fra *Comprehensive Textbook of Psychiatry (CTP)*: ”intense fear, helplessness, loss of control, and threat of annihilation”, sitert i Herman, *Trauma and Recovery*, 33.

safety of the world, the positive value of the selv, and the meaningful order of creation.¹³³

Verden er ikke lenger et trygt og ordnet sted å være. Den menneskelige illusjonen om å være usårbar, er ødelagt. Det vonde som har skjedd en gang, kan skje igjen. En slik opplevelse av uforutsigbarhet er vanskelig å leve med. Den som har vært utsatt for seksuelle krenkelsers, får en dyptgående opplevelse av tap av kontroll, både over egen kropp, seksuell integritet, egne verdier og følelser. I strevet med å gjenvinne kontrollen og skape en slags orden, stiller den utsatte seg spørsmålet: Hvorfor skulle dette skje meg? I forbindelse med seksuelle krenkelsers er det vanlig at den utsatte anklager seg selv og kanskje i en periode også forsvaret krenkeren. Det er en måte å komme til rette med krenkelsene på som opprettholder en viss grad av orden i tilværelsen. Det kan skape så stort følelsesmessig kaos å erkjenne at skylden ligger hos den som representerer en åndelig autoritet og trygghet, at det er enklere å se seg selv som årsaken til det som skjedde.¹³⁴ Dette er et vanlig fenomen hos barn som er seksuelt misbrukt eller har opplevd andre traumer. Det er lettere å leve med at en selv har gjort noe galt enn at foreldrene eller andre nære omsorgspersoner som en er helt avhengig av, har sviktet fundamentalt.¹³⁵ Det skaper igjen skyld, skam og selvforakt.

Psykolog Halldis Leira skriver om vold mot barn som et eksempl på et tabuisert traume. At noe er tabu, vil si at det eksisterer ”et sosialt forbud mot å synliggjøre, eller fortelle.”¹³⁶ Dette resulterer i at de utsatte blir bærere av en katastrofehemmelighet, og med det følger ensomhet. I likhet med Herman understreker hun at taushetens vonde følge er skammen. ”Å bære på noe som er så fryktelig at det ikke kan snakkes om, innebærer skam.”¹³⁷ Tabuiseringen gjør at årsaken til de vonde følelsene blir borte for den utsatte, mens hun eller han opplever seg selv som roten til det onde. Det er skammens smertefulle innhold, å oppleve at en det onde ligger i en selv, en har egentlig bare fått som fortjent, en er ikke verdt å elske eller akte. Skammen rammer menneskets identitet og selvbilde og omtales derfor ofte som global, altomfattende.¹³⁸ Skam fører til taushet, et ønske om å skjule seg for andres blikk. Derfor har den utsatte som oftest stor frykt for at hennes eller hans identitet skal bli kjent i fellesskapet.

¹³³ Herman, *Trauma and Recovery*, 51

¹³⁴ *Ibid*, 105

¹³⁵ Leira, Halldis, ”Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse. Del 1. Om arbeid med barn som har erfart vold i familien”. I *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, nr 27, 1990, 19.

¹³⁶ Leira, ”Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse. Del 1. Om arbeid med barn som har erfart vold i familien”, 17

¹³⁷ *Ibid*, 19

¹³⁸ Skårderud, Finn, ”Tapte ansikter. Introduksjon til en skampsykologi I. Beskrivelser”. I *Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Redigert av Tryge Wyller, (Bergen: Fagbokforlaget, 2001), 39

Traumet rammer ikke bare selvfølelsen, men like mye tilknytningen til andre mennesker. Grunnleggende tillit til en selv og verden utvikles i nære relasjoner i en tidlig fase av livet. Traumatiske hendelser river ned denne tilliten og opplevelsen av å være knyttet til og høre sammen med andre mennesker. En opplever seg isolert og alene med sine vonde følelser. Herman understreker at følgene av traumet blir større, jo nærmere knyttet den utsatte er til krenkeren:

The damage to the survivor's faith and sense of community is particularly severe when the traumatic events themselves involve the betrayal of important relationships.¹³⁹

Jo større tillits- og avhengighetsforholdet var, jo større oppleves den eksistensielle krisen.

I sitt arbeid med voldsutsatte barn peker Leira på at botemiddelet mot ugyldiggjøring er anerkjennelse og erkjennelse.¹⁴⁰ En anerkjennende relasjon var avgjørende for å sette i gang en erkjennelsesprosess hos barna, som førte til at de forstod at det ikke var dem selv det var noe galt med, men livssituasjonen og de vonde hendelsene de var utsatt for. Slik ble katastrofehemmeligheten reattribuert til de ytre hendelsene, noe som bidro til å fjerne både skyld og skam. Gyldiggjøringens gode prosess ble satt i gang, slik at det kunne skje en følelsesmessig bearbeiding. Kirken har en tilsvarende viktig rolle i gyldiggjøringens prosess overfor utsatte, når den har avklart at det dreier seg om reelle krenkelser.

¹³⁹ Herman, *Trauma and Recovery*, 55

¹⁴⁰ Leira, "Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse. Del 1", 19-21

3 Metode

I dette kapitlet skal jeg beskrive hvordan jeg har gått fram for å innhente datamaterialet. Jeg har valgt å gjøre både en kvantitativ og en kvalitativ undersøkelse for å besvare problemstillingen. Mens en kvantitativ metode innhenter tellbare data fra et større antall enheter, henvender kvalitative metoder seg til en liten, avgrenset gruppe for å undersøke personenes opplevelser, vurderinger og hensikter. Kvantitative undersøkelser vektlegger utbredelse og antall, mens kvalitative metoder vektlegger forståelse.¹⁴¹

Hovedvekten i det empiriske materialet ligger på den kvalitative undersøkelsen, der målet er å undersøke nærmere hvilke forhold kirkelige saksbehandlere legger vekt på i håndteringen av seksuelle krenkelsessaker, gjennom bruk av forskningsintervjuer. Men jeg startet med en kvantitativ spørreundersøkelse fordi det tidligere ikke er gjort noen omfangsundersøkelse i kirkelig sammenheng av seksuelle krenkelsesanklager mot medarbeidere der ord står mot ord, av politianmeldelser og av hvordan kirken stiller seg til disse anklagene.

I det følgende beskriver jeg først metodiske aspekter knyttet til den kvantitative spørreundersøkelsen, deretter metodiske aspekter knyttet til de kvalitative intervjuene. Så drøfter jeg metodologiske problemstillinger som til dels er felles for begge undersøkelsene.

3.1 Den kvantitative spørreundersøkelsen

Jeg ønsket gjennom spørreundersøkelsen å finne ut omfanget av seksuelle krenkelsesanklager der ord står mot ord i kristne sammenhenger, sett i forhold til det totale antallet krenkelsesanklager som er meldt til kirkelige myndighetsinstanser i perioden 1995-2008. I tillegg ville jeg vite antall politianmeldelser og hvordan kirken har forholdt seg til spørsmålet om anklagenes troverdighet og den anklagedes fortsatte tillitsposisjon.

3.1.1 Utvalg

Jeg gjennomførte en enkel spørreundersøkelse ved hjelp av et standardisert spørreskjema. Den gruppa jeg ønsket å undersøke var ”kirkelig sammenheng”. Jeg definerte dette til å være alle registrerte kristne kirkesamfunn i Norge, bispedømmene i Den norske kirke og landsdekkende kristne organisasjoner.¹⁴² Til sammen ble det 32 enheter fordelt på 9

¹⁴¹ Thagaard, Tove, *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*, 3.utg. (Bergen: Fagbokforlaget, 2009), 17

¹⁴² Se vedlegg 1.Enheter.

kirkesamfunn¹⁴³, 11 bispedømmer og 12 kristne organisasjoner¹⁴⁴. Jeg valgte å ta med Norges Samemisjon, Den Indre Sjømannsmisjon og Blå Kors i Norge, selv om det kanskje kan diskuteres hvorvidt disse er landsdekkende. Blå Kors har bare oppgitt saker som gjelder organisasjonsvirksomheten, ikke institusjonene. Jeg tok ikke med organisasjoner som hovedsakelig har virksomhet i utlandet, som for eksempel Norsk Kirke i Utlandet og Misjonsalliansen. Henvendelsen gikk til den personen på sentralt/regionalt nivå som jeg hadde fått forståelsen av hadde ansvaret for å håndtere seksuelle krenkelsessaker i de respektive enhetene.

3.1.2 Innsamlingsmetode

Innsamlingsmetoden var et standardisert spørreskjema som ble sendt ut ved hjelp av e-post, både for å spare tid og penger. Faren med å bruke e-post er at meldinger lett blir lest og glemt, eller ikke lest i det hele tatt. Jeg regnet derfor med at jeg ville måtte purre for å innhente svarene, noe som viste seg å stemme. En fordel med e-post er nærheten til mottakeren. Det er lett å sende en påminnelse, og mottakeren kan enkelt respondere og stille spørsmål eller be om mer tid. Begge deler forekom i forbindelse med min undersøkelse. I noen tilfeller der avkrysningen var mangelfull, henvendte jeg meg til respondentene på telefon for å klargjøre hva de mente.

Jeg sendte et følgebrev sammen med spørreskjemaet, som hadde som hensikt å presentere meg og prosjektet mitt, skape tillit slik at de ville sende meg sensitiv informasjon og motivere dem til å svare.¹⁴⁵

3.1.3 Utformingen av spørreskjemaet

Jeg laget et spørreskjema som i all hovedsak bestod av spørsmål med fastlagte svaralternativer eller der en skulle fylle ut antall.¹⁴⁶ Jeg laget også en kategori ”vet ikke” på de fleste spørsmålene på side 1 i spørreskjemaet, for at respondentene ikke skulle gi opp når de kom til et spørsmål de ikke visste det eksakte svaret på. Spørsmål 10 gav åpning for å skrive utfyllende kommentarer, noe et par stykker gjorde seg bruk av. En fordel med å krysse av på faste svaralternativer er at dette tar mindre tid og dermed ikke krever så stor motivasjon fra

¹⁴³ Jeg tok disse ut fra liste hos Statistisk sentralbyrå over registrerte trossamfunn 2003, se online: <http://www.ssb.no/emner/00/minifakta/no/source/tab1004.html>, situert 10.februar 2009. Adventistene og Jehovas vitner er ikke inkludert, da de ikke regnes som tradisjonelle kristne kirkesamfunn.

¹⁴⁴ Jeg har regnet Frelsesarmeen og Ungdom i Oppdrag med her.

¹⁴⁵ Se vedlegg 2, Følgebrev

¹⁴⁶ Se spørreskjemaet, Vedlegg 3, Spørreskjema.

respondentens side som å formulere egne svar. Det kan være en av grunnene til at jeg fikk høy svarrespons.¹⁴⁷ En annen fordel er at lukkede svaralternativer gjør arbeidet med å systematisere og sammenligne svarene lettere. Men lukkede svaralternativer har også ulemper. De styrer respondentens svar, det kan jo tenkes at respondenten helst ville ha svart noe annet enn de alternativene som forelå.¹⁴⁸ Det kan også være at noen synes det var vanskelig å forstå enkelte svaralternativer.

3.1.4 Valg når det gjelder presentasjonen av resultatene

Spørreundersøkelsen ble laget i en tidlig fase av prosjektet, og jeg stilte da flere spørsmål enn det jeg senere har bestemt meg for å vektlegge. De resultatene jeg presenterer i oppgaven, er omfanget av seksuelle krenkelsesanklager generelt og benektete anklager spesielt, antall politianmeldelser og resultatet av disse, hvordan kirken har forholdt seg til sannhetsgehalten i anklagene og antall anklager som handler om såkalte gjenvunnede minner (spørsmål 1,2,3, 5c, 6 og 7 i spørreskjemaet). Etter at spørreskjemaene var hentet inn, fant jeg ut at det ville være interessant å vite hva som var resultatet av alle politianmeldte saker, for å ha det som sammenligningsgrunnlag i forhold til benektete saker. Derfor kontaktet jeg de sammenhengene som hadde rapportert om politianmeldte saker og ba om å få vite resultatet av anmeldelsene.¹⁴⁹

Grunnen til at jeg begrenser presentasjonen og ikke tar med svarene på alle spørsmålene i spørreundersøkelsen, er hovedsakelig på grunn av at problemstillingen har blitt noe endret underveis. I tillegg har jeg i ettertid sett at det er knyttet metodiske svakheter til noen av spørsmålsformuleringene i spørreskjemaet. I stedet for å gå inn i en drøfting av de spørsmålene som det er knyttet metodiske svakheter til, har jeg sett det mer hensiktsmessig å kutte dem ut.

¹⁴⁷ Jf. 4.1 der det går fram at jeg fikk svar fra alle enhetene bortsett fra ett bispedømme og en kristen organisasjon.

¹⁴⁸ Thagaard, *Systematikk og innlevelse*, 19. Se også kommentar i punkt 3.3.7.1 Validitet og reliabilitet i den kvantitative undersøkelsen.

¹⁴⁹ Jeg kontaktet disse sammenhengene enten per telefon eller e-post, og stilte spørsmålet omtrent slik: Vet du om anmeldelsen førte til domfellelse eller om saken ble henlagt, og hvis den ble henlagt, kjenner du til om det var på grunn av bevisets stilling eller foreldelse?

3.2 Den kvalitative undersøkelsen

3.2.1 Utvelgelse av informanter

På bakgrunn av resultatet av den kvantitative spørreundersøkelsen, valgte jeg ut fem informanter for intervju. Utvelgelseskriteriene kan beskrives slik:

- De skulle ha eller ha hatt ansvar for håndtering av seksuelle krenkelsessaker på sentralt hold i et kirkesamfunn, en organisasjon eller et bispedømme
- De skulle ha erfaring fra håndtering av minst en konkret sak der ord stod mot ord
- De skulle til sammen representere alle de tre kategoriene: kristne kirkesamfunn, organisasjoner og bispedømmer
- De skulle velges blant de sammenhengene som hadde rapportert flest saker der ord stod mot ord. (Det var ikke nødvendigvis de sammenhengene som hadde flest saker totalt sett).
- Begge kjønn skulle være representert.

Miles og Huberman har laget en oversikt over ulike strategier en kan bruke når en velger informanter, og jeg har brukt en kombinasjon av det de kaller ”typical case” og ”extreme case”:

Typical case – highlights what is normal or average

Extreme or deviant case – learning from highly unusual manifestations of the phenomenon of interest¹⁵⁰

Fire av informantene ble valgt fordi jeg antok at de hadde erfaring fra ”normale” benektelsessaker. Med normale benektelsessaker mener jeg saker der det er grunn til å anta at det kan ha skjedd en krenkelse, jf. min forforståelse.¹⁵¹ En av informantene ble valgt fordi jeg visste at vedkommende hadde mottatt en anklage mot en medarbeider som ble verifisert som falsk, noe som jeg anser som svært uvanlig og dermed ”et ekstremt tilfelle”.¹⁵² Hensikten var å se om det ”ekstreme” tilfellet hadde andre kjennetegn enn ”de normale” sakene.

Informantene hadde til sammen håndtert 12 krenkelsesanklager der ord stod mot ord. Tre av informantene (B, C og D) hadde i tillegg bred erfaring fra saker som var blitt erkjent.¹⁵³ De har sett i praksis hva som kjennetegner erkjente krenkelsessaker, og vil naturligvis ha det som en del av sin forståelsesbakgrunn når de reflekterer over hva som gjør en anklage troverdig. A og E har bare erfaring fra benektete saker.

¹⁵⁰ Miles, Matthew og Michael A. Huberman, *An Expanded Sourcebook: Qualitative Data Analysis*, (Thousand Oaks: SAGE Publications, 1994), 28

¹⁵¹ Den er beskrevet i punkt 3.3.3 Tolkning og egen forforståelse.

¹⁵² Vedkommende ble dømt for mange falske anklager mot forskjellige personer.

¹⁵³ Disse tre representerte sammenhenger som til sammen hadde håndtert ca 40 krenkelsessaker.

3.2.2 Beskrivelse av metode og prosess

Jeg kontaktet innformatene direkte via brev, hvor jeg henviste til den tidligere utsendte spørreundersøkelsen, presenterte meg selv igjen og hensikten med mitt ønske om et intervju.¹⁵⁴ Hensikten med samtalene var å samle mest mulig kunnskap om de vanskelige dilemmaene en står overfor i saker der ord står mot ord, slik at kirken på det grunnlaget kan bli bedre i stand til å håndtere disse sakene på en måte som best mulig ivaretar dem det angår. Målet mitt var å få informantens beskrivelse av hvilke dilemmaer de har opplevd vanskeligst og hvilke kriterier de la vekt på i vurderingen av anklagenes troverdighet.

Jeg brukte et semistrukturert intervju som metode.¹⁵⁵ Intervjuene varte i ca halvannen time, og ble foretatt på arbeidsstedet til den enkelte informant. Intervjuguiden ble brukt fleksibelt; jeg prøvde i størst mulig grad å følge opp informantens svar, men hadde visse temaer som jeg styrte etter og skulle innom. Jeg brukte en båndspiller til å ta opp samtalene, og etterpå ble de transkribert så nøyaktig som mulig. For konfidensialitetens skyld brukte jeg normalisert bokmål i nedtegningen og ikke dialektuttrykk.

Jeg har valgt å analysere de transkriberte intervjuene ved å bruke en temasentrert tilnærming. Jeg brukte den metoden Kvale og Brinkmann kaller koding og kategorisering.¹⁵⁶ Først kodet jeg hver enkelt transkribert intervjutekst ved å sette tematiske nøkkelord i margin slik at jeg lett kunne identifisere og finne igjen meningsinnholdet i et segment. Deretter laget jeg kategorier til de viktigste kodeordene og strukturerte tekstens meningsinnhold i forhold til disse. Skjematisk kan dette beskrives på følgende måte:

Kodeord	Kategorier
Innholdet i seksuelle krenkelser	
Kirkens mandat	Kirkens mandat sett i forhold til politi/rettsvesenets mandat
Troverdighet	Motiv Helhetsformidlingen Skyld og skam Relasjon og makt Sammenheng og detaljer Anonyme anklager Falske anklager Framgangsmåte
Gode råd	
Følelsesmessige belastninger	

¹⁵⁴ Se vedlegg 3, Brev med spørsmål om intervju, som ble sendt ut i litt tilpasset form til de jeg spurte om å være informanter.

¹⁵⁵ Det innebar at jeg hadde utarbeidet en intervjuguide med ferdigformulerte spørsmål som jeg tok utgangspunkt i, jf. beskrivelsen av semistrukturerte intervjuer hos Kvale, Steinar og Svend Brinkmann, *Interviews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*, Second edition. (Thousand Oaks: SAGE Publications, 2009), 130. Se vedlegg 5, Intervjuguide.

¹⁵⁶ Kvale og Brinkmann, *Interviews*, 201

Kategoriseringen gjorde det mulig å ”klippe og lime” sammen det som tematisk hørte sammen. Jeg laget også en datamatrix slik at jeg lettere kunne sammenholde informantenes uttalelser om de ulike temaene.

Etter at jeg hadde gjennomført intervjuene, ba jeg hver informant om å fylle ut et skjema, knyttet til en konkret sak de hadde håndtert der ord stod mot ord.¹⁵⁷ Dette skjemaet var laget som en innholdsanalyse av sentralt meningsinnhold knyttet til håndtering av seksuelle krenkelser. Innholdsanalyse er en teknikk som bygger på kategorisering, og som gjør det mulig å systematisk undersøke om eller hvor ofte et tema forekommer i en eller flere intervjuetekster.¹⁵⁸ Jeg presenterer de relevante analysekategoriene fra skjemaet der de tematisk hører hjemme i presentasjonen av materialet.

I presentasjonen av materialet har jeg i all hovedsak gjengitt informantenes sitater ordrett. Noen steder har jeg foretatt forsiktige språklige justeringer for å lette lesningen. Der en setning ikke er blitt fullført, eller der det har vært nødvendig på grunn av forståelsen, har jeg satt inn ord i klammeparantes. Ingen korreksjoner har konsekvenser for meningsinnholdet. Jeg har kalt informantene for A, B, C, D og E, mens jeg bruker initialene EK om meg selv. Samme bokstav blir knyttet til alle uttalelser fra samme informant, slik at det er mulig å sammenholde den enkeltes uttalelser.

3.3 Metodologiske overveielser

3.3.1 Forskningsintervjuet og kunnskapsforståelse

Kvale og Brinkmann beskriver et forskningsintervju slik:

The qualitative research interview attempts to understand the world from the subjects' point of view, to unfold the meaning of their experiences, to uncover their lived world prior to scientific explanations.”¹⁵⁹

Poenget er å forstå hvordan informanten fra sitt utgangspunkt beskriver og tolker sine erfaringer. Gjennom intervjuet skal forskeren bidra til at informanten ”utfolder” denne kunnskapen, noe som skjer i et relasjonelt samspill mellom forsker og informant:

In postmoderen epistemology, there is a shift from the individual mind to relations between persons: “Constructionism replaces the individual with relationships as the locus of knowledge” (Gergen, 1994, p.x).¹⁶⁰

¹⁵⁷ Se vedlegg 6, Skjema. Dette ble utarbeidet etter anbefaling fra Personvernombudet hos Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste

¹⁵⁸ Kvale og Brinkmann, *Interviews*, 203

¹⁵⁹ *Ibid*, 1

¹⁶⁰ *Ibid*, 53

Jeg bygger min forståelse og framstilling på et slikt konstruktivistisk kunnskapssyn, som legger vekt på at kunnskap skapes gjennom interaksjon og gjensidig påvirkning. Valg av språklige uttrykk spiller også en rolle for hvordan kunnskapen konstrueres og produseres, fordi språket i seg selv er bærere av verdier og meninger. Ingen kunnskap er verdinøytral, den er perspektivavhengig og preget av våre verdier, hvem vi lytter til og hvem vi står nærmest. Derfor bruker Kvale og Brinkmann en reisende som metafor på en slik forståelse av forskningsintervjuet.¹⁶¹ Den reisende lytter til menneskers fortellinger, stiller spørsmål, deler sin forståelse, tolker det som blir sagt og skaper i samspill med sine medvandrere den fortellingen som blir resultatet. Oppsummert kan en si: "Interview knowledge is produced, relational, conversational, contextual, linguistic, narrative, and pragmatic."¹⁶²

3.3.2 Temasentrert analyse

Jeg har valgt en temasentrert analyse. I en temasentrert analyse er hensikten å få dybdekunnskap om temaene ved å sammenligne informasjon fra alle informantene om hvert enkelt tema. Samtidig er det viktig å se temaene i en helhetlig sammenheng, slik at forståelsen ikke blir fragmentert.¹⁶³ Det kan en gjøre ved å sette de tematiske kategoriene inn i en teoretisk sammenheng, slik at det skjer en rekontekstualisering. På den måten kan en identifisere mønstre og sammenheng i materialet.¹⁶⁴ I denne oppgaven står troverdighetsspørsmålet sentralt, noe som gjenspeiler seg i kategoriseringen. Troverdighet er med andre ord det analytiske hovedordet som den største delen av intervjumaterialet tolkes i lys av.

En alternativ tilnærming ville være å bruke en personfokusert tilnærming. Det vil si at den enkelte informant eller sammenhengen som den enkelte informant representerte, ville stå i sentrum for tolkningen. En slik framgangsmåte ville bidradd til å kaste lys over om kirkesamfunn, bispedømmer og organisasjoner har ulike faglige ståsteder som gir forskjeller når det gjelder måten de håndterer seksuelle krenkelsessaker på. Det er imidlertid

¹⁶¹ Kvale og Brinkmann, *Interviews*, 48-56. Metaforens motsats er gruvearbeideren, der en tenkte at forskeren skulle eliminere og minimalisere sin egen subjektive innflytelse og framstille informantenes kunnskap i ren form, så objektivt som mulig.

¹⁶² Ibid, 53

¹⁶³ Thagaard, *Systematikk og innlevelse*, 172-173

¹⁶⁴ Ibid, 180-181

troverdighetsspørsmålet og ikke ulikhetene mellom de enkelte sammenhengene som står i sentrum i problemstillingen. Derfor vil jeg i liten grad bruke en personsentrert tilnærming.¹⁶⁵

3.3.3 Tolkning og egen forforståelse

Jeg bruker en hermeneutisk metode i analysen av intervjuene, i det jeg legger vekt på å tolke informantenes meninger. Hermeneutikk handler om å se delene i lys av helheten og helheten i lys av delene. Det kan ses på som en sirkel- eller spiralbevegelse.¹⁶⁶ Informantenes synspunkter må analyseres i detalj, men må samtidig forstås i sin sammenheng – og ved å bevege seg att og fram mellom delene og helheten øker forståelsen. I hermeneutisk tradisjon er for-forståelse og kontekst viktig. Tolkningen skjer på bakgrunn av forskerens egne “fordommer”, og det er derfor viktig å klargjøre disse.

Det er et mål at informantene i størst mulig grad får komme til orde på egne premisser, og at deres synspunkter blir tydelig skilt ut fra mine tolkninger. For å ivareta det best mulig, synliggjør jeg nedenfor min forforståelse. Jeg har også lagt vekt på å bruke ordrette sitater fra transkriberte samtaler, slik at det går klart fram hva som er informantenes synspunkter og mine tolkninger, selv om jeg i tråd med en postmoderne forståelse av kunnskap ser at også informantenes uttalte meninger kan være påvirket av min spørsmålsform og mine kommentarer. Det er imidlertid ikke nødvendigvis en svakhet: ”The decisive issue is not whether to lead or not to lead, but where the interview questions lead, whether they lead to new, trustworthy, and worthwhile knowledge.”¹⁶⁷ Informantene har godkjent de sitatene jeg bruker og den tolkningsrammen de er satt inn i.¹⁶⁸ Det har vært et mål for meg at informantene skal oppleve at deres synspunkter er blitt riktig og respektfullt framstilt.

Nedenfor beskrives noen sentrale elementer i mitt normative utgangspunkt når det gjelder kirkens forhold til seksuelle krenkelsesanklager som blir benektet:

- Det er i utgangspunktet grunn til å tro at den som kommer med en fortelling om seksuelle krenkelsesanklager i kirkelig sammenheng, snakker sant. Det henger sammen med den følelsesmessige belastningen som er forbundet med å ta opp slike anklager og den skamfølelsen som er knyttet til det.

¹⁶⁵ Jeg vil imidlertid ha en personsentrert tilnærming når jeg reflekterer over hvordan informantenes synspunkter henger sammen med deres utgangspunkt og erfaringsbakgrunn, se 4.2.6 Informantenes faglige ståsted og 5.3.5.3 Saksbehandlernes forforståelse og relasjonen til partene

¹⁶⁶ Kvale og Brinkmann, *Interviews*, 210-211

¹⁶⁷ *Ibid*, 173

¹⁶⁸ De fikk sine sitater tilsendt på e-post, sammen med den umiddelbare konteksten og forståelsesrammen jeg hadde satt det inn i og med mulighet til å gi en tilbakemelding. De endringsønsker jeg fikk, ble etterkommet.

- Falske anklager kan forekomme, selv om det er sjeldent. Kirken kan derfor aldri ta sannhetsinnholdet i en anklage for gitt, men må nøye vurdere og prøve enhver historie.
- Rettsvesenet har mandat til å håndheve en juridisk rettferdighet, noe kirken er forpliktet til å respektere og bistå med å legge til rette for at kan skje. Kirken har i tillegg et selvstendig diakonalt mandat til å avklare en anklages troverdighet, også når anklagen er henlagt av politiet.
- Med utgangspunkt i at kirken er en sivil arena, må kirken bygge denne avklaringen på den sivilrettslige forståelsen av hva som er overveiende sannsynlig.
- En avgjørelse må tas på bakgrunn av et grundig avklaringsarbeid ut fra faglige og etiske vurderinger.¹⁶⁹

3.3.4 Forskning på hjemmebane

Jeg antok at omtrent halvparten av respondentene som fikk tilsendt spørreundersøkelsen kjente til hvem jeg var og mitt engasjement i forhold til seksuelle krenkelsesanklager i kristne miljøer. Jeg tror at dette, sammen med min ansettelse i Normisjon, skapte tillit og gjorde dem mer motivert for å svare på undersøkelsen enn om det hadde vært en helt ukjent student som henvendte seg og ba om slik sensitiv informasjon. Det er sannsynlig at jeg ble regnet som ”en av dem”. Det var jeg jo også i praksis, siden Normisjon er med blant de enhetene som skulle svare på spørreundersøkelsen.¹⁷⁰ Slik sett kan det sies at jeg forsker på ”hjemmebane”.

Repstad peker på at faren da er at en kan la seg styre av personlige interesser, få problemer med å være upartisk og miste den akademiske distansen.¹⁷¹ Denne faren er større i forbindelse med kvalitativ enn kvantitativ forskning. I kvalitativ forskning er forholdet mellom forsker og informant preget av direkte kontakt, nærhet og sensitivitet, mens kvantitativ forskning innebærer en større avstand mellom forskeren og informanter.

Jeg hadde møtt alle de informantene jeg intervjuet i ulike sammenhenger tidligere, bortsett fra en. Det opplevde jeg ikke som noe problem, men heller som en styrke, på grunn av den nevnte tillitsfaktoren. Viljen til å være åpen i forhold til et så sensitivt tema, tror jeg hang sammen med at de visste at jeg har erfaring med slike saker fra egen sammenheng. En kan tenke seg at denne ”kollegiale” nærheten til informantene kunne vanskeliggjøre en kritisk

¹⁶⁹ Jeg tenker her på faglige vurderinger som bygger på diakoni, maktteori og viktologi, se framstilling i 2 Anvendt teori.

¹⁷⁰ Jeg ba min sjef som er ansvarlig for denne typen saker i Normisjon om å besvare spørsmålene på vegne av vår organisasjon.

¹⁷¹ Repstad, Pål, *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*, (Oslo: Universitetsforlaget, 2007), 39

drøfting. Mitt utgangspunkt har vært å få fram de dilemmaene slike saker stiller kirken overfor og hva en kan lære av de vurderingene kirkelige saksbehandlere har gjort. Drøftingen går i liten grad på den enkeltes konkrete saksbehandling. Jeg fokuserer primært på hva kirken som kirke må legge vekt på for å håndtere saker i tråd med sitt mandat, som er å fremme rett og rettferdighet og ivareta den svake part. Jeg har derfor ikke opplevd det som et problem å kunne forholde meg kritisk til informantenes synspunkter, midt i den samhörigheten jeg har kjent på i deres beskrivelser av dilemmaer og følelsesmessige utfordringer. Det var imidlertid uaktuelt å intervju noen i egen organisasjon, fordi jeg antok at nærheten der kunne gjøre det vanskelig å skille mellom informantens og mine egne synspunkter. Thagaard sier at faren ved å ha for nært forhold til det temaet og miljøet som studeres, er at en kan overse nyanser som ikke samsvarer med egne erfaringer.¹⁷²

Repstad peker på at det å selv være engasjert på feltet også kan ha en fordel:

Man skal ikke undervurdere den kilde til motivasjon og utholdenhet det kan være at forskeren er menneskelig berørt i forhold til det miljøet han eller hun forsker i.¹⁷³

I mitt tilfelle har solidariteten med den utsatte og kjærlighet og tilhörighet til Guds menighet vært en avgjørende faktor for å orke å forholde meg til et så smertefullt og kontroversielt tema over tid.

3.3.5 Egen posisjon i forhold til informantene

Nærheten i forbindelse med kvalitativ forskning stiller krav til refleksjon om hvordan forskerens tilstedeværelse påvirker det materialet som kommer fram.¹⁷⁴ Som allerede nevnt er det relasjonelle samspillet og tillitsfaktoren viktig for hva slags kunnskap som blir delt, særlig i møte sensitive temaer. Min opplevelse var at informantene viste stor åpenhet i samtalene. De delte både usikkerhet i møte med dilemmaer, belastningen ved å ta kontroversielle avgjørelser og sorgen over at seksuelle krenkelser skjer i egen sammenheng. Flere av informantene gav uttrykk for at ubehaget knyttet til disse sakene ble dradd opp igjen ved å snakke om dem, selv om erfaringene lå mange år tilbake i tid. Det forteller om den emosjonelle styrken som ligger i disse erfaringene, noe det ble reflektert over i forhold til et par av informantene i en kort ”debriefing” til slutt.

¹⁷² Thagaard, *Systematikk og innlevelse*, 203

¹⁷³ Repstad, *Mellom nærhet og distanse*, 39

¹⁷⁴ Thagaard, *Systematikk og innlevelse*, 19

Intervjusituasjonen innebærer en maktasymmetri mellom forskeren og informantene.¹⁷⁵

Forskeren bestemmer hvilke spørsmål som skal stilles og hvilke temaer en skal stoppe ved. Intervjuet er i stor grad en enveissamtale, der forskeren spør og informantene svarer. Forskeren bestemmer også over tolkning og perspektivvalg når resultatet av samtalen skal presenteres, selv om informantene godkjenner sitatene og sammenhengen de er satt inn i. Det er en maktposisjon som det er en utfordring å håndtere slik at informantene blir ivaretatt. Det var viktig for meg å være tydelig på hvem jeg var, min bakgrunn og erfaring og min hensikt med intervjuet. Informantene skulle være trygge på at jeg ikke hadde noen skjult agenda med det jeg gjorde. Jeg tror det var viktig at de visste at mitt ønske med oppgaven var å bidra positivt til å øke kunnskapen om et vanskelig tema, ikke å henge ut kirken ved å synliggjøre kritikkverdige forhold. Jeg var også tydelig på at de selv hadde kontroll over sine bidrag, de fikk vite at de kunne trekke tilbake eller endre på utsagn etterpå dersom de ønsket det.

Repstad drøfter hvordan forskjell i status kan påvirke resultatet av et intervju.¹⁷⁶ Høy status kan skape frykt, mens lav status kan skape likegyldighet og mangel på engasjement. Som student har en i utgangspunktet lav status. Jeg opplevde imidlertid at jeg ble tatt imot som en likeverdig eller også som en person med mye kompetanse. Jeg ble trolig sett på mer som en aktør i kristen-Norge enn som student, fordi informantene kjente til mitt engasjement på feltet.

Det er pekt på at kvinner i mannsdominerte miljøer ofte kan få tilgang til mer kunnskap fordi de oppleves som mindre truende enn menn. Jeg opplevde ikke at kjønnsdimensjonen hadde noen innvirkning på grad av åpenhet eller hva som ble meddelt. Det var så langt jeg registrerte ingen forskjell i måten jeg ble møtt på av kvinnelige og mannlige informanter. Jeg har derfor ikke sett det nødvendig å ta hensyn til kjønnsdimensjonen i analyse- og tolkningsarbeid.

3.3.6 Retrospektive intervjuer

Retrospektive intervjuer innebærer at intervjupersonene kan huske feil, ha erindringsforskyvninger eller beskrive sine erfaringer ut fra et forståelsesfilter som de har tilegnet seg senere i livet. Det kan føre til at minner fra fortida ubevisst omformes i tråd med de oppfatningene de har i dag.¹⁷⁷ For denne oppgavens problemstilling er det imidlertid ikke så viktig om enkelte hendelser fra fortida kan være beskrevet i lys av nåtidens kunnskap. Problemstillingen etterspør ikke hva som konkret har skjedd i fortida, men hva den erfaringen

¹⁷⁵ Kvale og Brinkmann, *Interviews*, 33

¹⁷⁶ Repstad, *Mellom nærhet og distanse*, 68

¹⁷⁷ Repstad beskriver slike metodiske utfordringer knyttet til retrospektive intervjuer i Repstad, *Mellom nærhet og distanse*, 95-97.

de har med seg betyr for deres forståelse av hva som er god sakshåndtering i dag. Noen ganger har informantene selv reflektert over hvordan kunnskapstilfanget deres har endret seg og gitt ny forståelse av fenomener de først ble overrasket over. Det er et eksempel på at ny kunnskap også kan berike forståelsen av et fenomen og gi et bredere tolkningsperspektiv. Det er også en fare for at informantene i et tilbakeskuende perspektiv ønsker å harmonisere sine erfaringer og vektlegger forståelser som rettferdiggjør de konklusjoner de trakk. Jeg opplevde imidlertid en stor grad av selvkritisk refleksjon hos informantene om at ikke alt som ble gjort var like gjennomtenkt, at vurderinger ble gjort som en i dag kanskje er mer usikker på, og at dette feltet er et uavklart felt hvor en har lite ”mengdetrening”, som en av informantene uttrykte det. Denne opplevelsen må stå for min regning og kan bare prøves på det som siteres fra informantenes uttalelser.

3.3.7 Validitet og reliabilitet

3.3.7.1 Validitet og reliabilitet i den kvantitative undersøkelsen

Spørsmålene i et spørreskjema skal utformes slik at de har høy validitet og reliabilitet. Validitet handler om gyldighet eller relevans, om det er samsvar mellom det vi ønsker å undersøke og det vi faktisk undersøker. Reliabilitet går på nøyaktighet eller pålitelighet.¹⁷⁸

Validiteten handler altså om i hvilken grad funnene er gyldige og relevante i forhold til det vi spør etter i problemstillingen.¹⁷⁹ Jeg spør etter antall benektete krenkelsesanklager i kirkelig sammenheng. Gir de sammenhengene jeg har undersøkt et dekkende bilde av hva som faller inn under begrepet ”kirkelig sammenheng”? Jeg sendte spørreundersøkelsen til alle sentrale eller regionale (når det gjaldt Dnk) enheter i den definerte målgruppa.¹⁸⁰ Alle kristne organisasjoner og kirkesamfunn (bortsett fra Dnk) har et sentralt system for å håndtere seksuelle krenkelsesanklager mot medarbeidere. Jeg mener derfor at jeg har fått et dekkende bilde av situasjonen i denne delen av kirke-Norge ved å sende undersøkelsen til den ansvarlige på sentralt hold i disse enhetene. Den norske kirke har to arbeidsgiverlinjer: bispedømmene og fellesrådene. Jeg valgte å bare sende spørreskjemaet til bispedømmene. Det valgte jeg på grunn av det store antallet fellesråd, som ville innebære et betydelig merarbeid i forhold til utsendelse og bearbeiding av data, og fordi biskopen har tilsynsansvar med alle vigslede medarbeidere og skal ”rettlede og oppmuntre bispedømmets menigheter, kirkelig tilsatte og øvrige

¹⁷⁸ Larsen, Ann Kristin, *En enklere metode: Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*. (Bergen: Fagbokforlaget, 2007), 38-39

¹⁷⁹ Ibid, 25

¹⁸⁰ Se 3.1.1 Utvalg.

medarbeidere”.¹⁸¹ Jeg antok derfor at bispedømmet hadde rimelig god oversikt over alle saker i sitt bispedømme, også de sakene som eventuelt var behandlet på menighetsnivå eller hos fellesråd.

Siden spørreskjemaet bare er sendt ut til bispedømmene, ikke til fellesrådene, kan det bety en underrapportering dersom bispedømmene ikke har slik kjennskap til lokalmiljøene som jeg har forutsatt. Det er også mulig at det har forekommet anklager i lokalmenigheter og på skoler som tilhører kirkesamfunn og organisasjoner som ikke er meldt til disse sammenhengenes sentralorganer, og som dermed ikke er kommet med i registreringen. Dette innebærer en mulig feilmargin, som jeg likevel vurderer som forholdsvis liten.

Som nevnt kan en forsker påvirke informantenes svar ved måten spørsmålene i et spørreskjema er stilt på og hvilke svarkategorier som finnes. Det kan påvirke validiteten. I forbindelse med spørsmål 7 i spørreskjemaet manglet det et alternativ som eksplisitt sa at kirkesamfunnet trodde på den anklagede. Om ønskelig, kunne en imidlertid krysse av svaralternativ 7c: ”Saken fikk ingen konsekvenser for den anklagede” og gi utdypende kommentar i spørsmål 10.

Informantene har imidlertid i alle saker, bortsett fra tre, krysset av for: ”Undersøkte saken selv og trodde på anklager”.

Reliabiliteten handler om pålitelighet eller nøyaktighet. Får jeg et pålitelig svar på antall benektete krenkelsesanklager sett i forhold til det totale antallet meldte krenkelsesanklager? Er svarkategoriene nøyaktige og entydige? Jeg ønsket å få vite omfanget av alle typer seksuelle krenkelser i kirkelige sammenhenger. Jeg oppdaget rett etter at jeg hadde sendt ut spørreskjemaet at jeg burde ha gjort noen presiseringer. Det gjaldt hva jeg mente med seksuelle krenkelser (slik at det for eksempel ikke ble avgrenset til straffbare handlinger), hvilke saker en skulle ta med (slik at det ikke ble avgrenset til bare å gjelde anklager mot ansatte eller bare anklager som var behandlet av bispedømmet) og at en skulle gi beskjed hvis en sak var behandlet av flere organisasjoner eller kirkesamfunn, slik at vi unngikk dobbeltregistrering. Disse tingene presiserte jeg og sendte ut i en ny e-post to dager etter at de hadde fått spørreskjemaet.¹⁸² Jeg har fått respons som tyder på at dette er blitt oppfanget, for eksempel har jeg fått informasjon om at en sak har vært behandlet av mer enn en instans. Likevel kan jeg ikke være sikker på at alle enhetene har registrert og dermed rapportert seksuelle krenkelsesanklager i så vid forstand som jeg har definert det. Det kan tenkes at noen

¹⁸¹ Fra *Tjenesteordning for biskoper*, §1, online: <http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf-19970606-1055.html>, (situert 6.april 2009)

¹⁸² Se vedlegg 7, En e-post presisering.

enheter har hatt strenge kriterier for hvilke saker de har registrert, mens andre har registrert alle slags henvendelser. Det er for eksempel ikke usannsynlig at noen bispedømmer i Den norske kirke i all vesentlig grad bare rapporterer krenkelsesanklager mot vigslede medarbeidere, samt straffbare handlinger, da det er dette Dnk har fokus på i sine retningslinjer.¹⁸³ En slik ulikhet i oppfatning hos enhetene av hva de regner som seksuelle krenkelser, og dermed i hva de har registrert og rapportert, kan påvirke reliabiliteten.

Mangelfulle registreringsrutiner hos de ulike enhetene påvirker også nøyaktigheten. Jeg valgte å legge til rette for å rapportere et anslag (1-5; 6-10 osv), dersom en ikke hadde nøyaktig oversikt over det totale antall krenkelsesanklager siden 1995. Det gjør selvsagt resultatet noe mer unøyaktig. 5 bispedømmer, 3 organisasjoner og 2 kirkesamfunn benyttet seg av dette og gav et anslag på antall saker. I presentasjonen blir dette tydeliggjort ved å vise maksimum og minimum antall saker.¹⁸⁴ Bare 2 sammenhenger totalt har krysset av for ”vet ikke” på antall saker der ord står mot ord, og disse har i tillegg krysset av på at de totalt sett har mottatt mellom 1 og 5 anklager. 1 sammenheng har krysset av for ”vet ikke” når det gjelder antall politianmeldelser. Det er derfor grunnlag for å si at antall benektete saker og antall politianmeldelser er nokså nøyaktig.

3.3.7.2 Validitet og reliabilitet i den kvalitative undersøkelsen

Jeg bygger på et konstruktivistisk kunnskapssyn som legger vekt på at kunnskap produseres i et samarbeid mellom forsker og informant.¹⁸⁵ Reliabiliteten måles her på hvordan forskeren har innhentet dataene, om forskningsprosessen er grundig gjort rede for og kan etterprøves trinn for trinn av andre forskere (intern reliabilitet).¹⁸⁶ Jeg har derfor i dette og foregående punkt gjort rede for alle ledd i forskningsprosessen og min egen posisjon og rolle. Et viktig punkt når det gjelder reliabiliteten er at det skal være lett å skille mellom primærdata og forskerens vurderinger. Dette har jeg ivaretatt gjennom transkripsjonen og ved at dataene presenteres i form av sitater som kan skilles fra mine tolkninger.

Validitet henger sammen med tolkning av data, om de tolkninger forskeren har kommet fram til er gyldige i forhold til den virkeligheten en har studert. Dette er ikke bare noe som angår sluttresultatet, men handler om hele forskningsprosessen: ”Validation rests on the quality of the researcher’s craftsmanship throughout an investigation, on continually checking,

¹⁸³ Se Bispemøtet, *Retningslinjer og prosedyre*, og Kultur- og kirke departementet, *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere*

¹⁸⁴ Se punkt 4.1.1 Omfang

¹⁸⁵ Jf. punkt 3.3.1 Forskningsintervjuet og kunnskapsforståelse

¹⁸⁶ Thagaard, *Systematikk og innlevelse*, 198-199

questioning, and theoretically interpreting the findings.”¹⁸⁷ En måte å validere funn på er å sjekke om “et ekstremt tilfelle” har andre kjennetegn enn ”normale tilfeller”. I oppgaven har jeg bevisst valgt ut et tilfelle med verifiserte falske anklager, fordi jeg antok at falske anklager ikke har de samme kjennetegn som antatt sanne anklager.¹⁸⁸ En viktig side ved validitet handler om hvorvidt forskningsresultatene kan bekreftes av annen empiri og teori. Dette er behandlet i kapittel 5.

Når kunnskap ses på som en sosial konstruksjon, blir kommunikativ validitet viktig.¹⁸⁹ En gyldig tolkning må godkjennes av de som deltar i drøftingene. Spørsmålet er hvem som har rett til å godkjenne en tolkning? Kvale og Brinkmann peker på tre valideringsfellesskap, som har ulike kontekster som de validerer en tolkning ut fra. Følgende to er relevante her:

The interviewed subject – self understanding – member validation
The community of scholars – theoretical frame – peer validation¹⁹⁰

Når det er spørsmål om å tolke informantens selvforståelse, så er informanten selv den som kan bekrefte hvorvidt forskerens tolkning er gyldig. Men forskerens tolkning går lenger enn til informantens selvforståelse. Forskeren setter utsagnene også inn i en større teoretisk referanseramme, og da er det forskningsmiljøet som er valideringsfellesskapet.

Informantene har fått og godkjent sitatene jeg har brukt og den umiddelbare tolkningsrammen jeg har satt dem inn i.¹⁹¹ Slik har de deltatt som valideringsfellesskap. De har imidlertid ikke hatt innflytelse på mine tolkninger ut fra et faglig perspektiv, og har full rett til å være uenig med meg når det gjelder valg av faglig ståsted, drøftinger og konklusjoner. Det påvirker imidlertid ikke validiteten, for ut fra et teoretisk perspektiv er det forskningsmiljøet som må bekrefte eller avkrefte tolkningene.

En pragmatisk validering legger vekt på at kunnskapen må være anvendbar: ”To pragmatists, truth is whatever assists us to take actions that produce the desired results.”¹⁹² Det henger sammen med valg av etikk og verdier. Min målsetting med denne oppgaven er å finne ut om det er troverdighetskriterier som kan hjelpe kirken til å handle etisk rett i møte med seksuelle krenkelsesanklager som blir benektet. Slik sett er det snakk om en praktisk kunnskap, der

¹⁸⁷ Kvale og Brinkmann, *Interviews*, 249

¹⁸⁸ Dette er drøftet i 3.3.3 Tolkning og egen forforståelse

¹⁸⁹ ”Communicative validity involves testing the validity of knowledge claims in a conversation.” Kvale og Brinkmann, *Interviews*, 253

¹⁹⁰ *Ibid*, 255

¹⁹¹ Se 3.3.3 Tolkning og egen forforståelse

¹⁹² Kvale og Brinkmann, *Interviews*, 256

validiteten avhenger av en overbevisende argumentasjon om at disse kriteriene vil fungere i praktiske situasjoner.

Et viktig spørsmål som har med det Thagaard kaller ekstern validitet å gjøre, er spørsmålet om tolkningen av det empiriske materialet er overførbart til andre sammenhenger.¹⁹³

Prinsippet om overførbart (generaliserbarhet) henger sammen med om en kan identifisere grunnleggende trekk ved det fenomenet som studeres, som kan ha gyldighet for lignende tilfeller i andre sammenhenger. Vi kan ikke si noe om hvordan det er sannsynlig at kirkelige saksbehandlere generelt går fram i seksuelle krenkelsessaker der ord står mot ord ut fra denne undersøkelsen. Til det er fem informanter et alt for lite grunnlag å generalisere ut i fra. Det som har overføringsverdi i denne undersøkelsen mener jeg først og fremst er knyttet til de troverdighetskriteriene som identifiseres. I drøftingsdelen argumenterer jeg for at disse kriteriene er gyldige som kriterier på troverdighet, og som kan brukes som sannsynlighetskriterier i møte med seksuelle krenkelsesanklager som blir benektet.

3.3.8 Ethiske vurderinger

I forbindelse med kvalitative forskningsintervjuer stilles en overfor etiske problemstillinger i alle fasene av prosjektet.¹⁹⁴ Kvale og Brinkmann peker på at det er et etisk anliggende at forskningen ikke bare skal tjene vitenskapelige interesser, men også bidra til å bedre de menneskelige forholdene som undersøkes. Mitt mål med oppgaven var å framskaffe kunnskap som kan gjøre kirken bedre i stand til å håndtere de kompliserte problemstillingene som er knyttet til benektete krenkelsesanklager, nettopp for best mulig å ivareta de dette angår.

Ved henvendelse til potensielle informanter er det viktig å sikre at avgjørelsen om deltakelse skjer på bakgrunn av informert samtykke. Det handler både om at det gis tilstrekkelig informasjon om hva undersøkelsen går ut på, og at informantene skal ha en reell mulighet til å si nei til deltakelsen. Jeg sendte ut et brev på forhånd som beskrev hensikten med oppgaven, framgangsmåten, konfidensialitet, mulighet til å trekke seg underveis i prosjektet og frihet til å si nei til deltakelse. Etter noen dagers betenkningstid kontaktet jeg dem på telefon for å høre hvordan de stilte seg til å delta. Tre informanter som ble kontaktet sa nei, noe som skulle tilsi at frivillighetsaspektet var reelt ivaretatt.¹⁹⁵

¹⁹³ Thagaard, *Systematikk og innlevelse*, 201 og 208

¹⁹⁴ Framstillingen av dette punktet bygger på Kvale og Brinkmann, *Interviews*, 62-79

¹⁹⁵ En av dem sa nei fordi han mente at han ikke fylte kriteriene.

Hvem skal gi samtykke til et intervju når saksforholdet angår flere parter? Dette spørsmålet ble aktualisert da jeg søkte Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste om tillatelse til å gjennomføre prosjektet. I utgangspunktet hadde jeg planlagt å intervju saksbehandlere ut fra hvordan de hadde håndtert en konkret sak, for på den måten å få del i deres refleksjoner og vurderinger. Jeg fikk imidlertid ikke tillatelse fra Personalvernombudet i NSD til å gå inn i en konkret sak på grunn av saksbehandlers taushetsplikt. Det ble opplyst at saksbehandlerne da i tilfelle måtte be begge parter om å bli løst fra taushetsplikten. Det opplevde jeg som etisk uakseptabelt. Da ville begge parter bli informert om undersøkelsen og ville i prinsippet kunne lese saksbehandlerens vurderinger av sin egen sak, samt få innsyn i konkrete forhold som den andre part hadde fortalt. Det er ikke forenlig med ikke-skade prinsippet som forskning skal bygge på. Personvernombudet anbefalte da at jeg isteden skulle bruke et skjema med fastlagte svarkategorier knyttet til en konkret sak.¹⁹⁶ Det endte med at jeg gjorde det, kombinert med å intervju saksbehandlerne på bakgrunn av deres totale erfaring. Jeg informerte informantene om de restriksjoner jeg hadde fått fra NSD og henviste til taushetsplikten.

Det er imidlertid vanskelig å snakke generelt om så komplekse og krevende spørsmål. Informantene henviste derfor ofte til sine erfaringer, men uten å beskrive en konkret sak i detalj og ved å bruke erfaringsmateriale fra flere saker. I forbindelse med presentasjonen av materialet har jeg vurdert det som etisk forsvarlig å ta med konkrete eksempler på fenomener som informantene har beskrevet ut fra sitt totale erfaringsgrunnlag, men som ikke innebærer utlevering av en enkelt sak.

Et annet viktig etisk aspekt er å sikre respondentenes/informantenes konfidensialitet. Også den kvantitative spørreundersøkelsen inneholdt sensitivt materiale. Jeg spurte blant annet om antall saker, type saker, type relasjon mellom anklager og anklagede, saksbehandleres stillingstagen og konsekvenser for den anklagede. Jeg gav derfor informasjon om at ingen av de opplysningene som ble oppgitt skulle kunne tilbakeføres til et bestemt kirkesamfunn, organisasjon eller bispedømme, og dermed heller ikke til de partene sakene angikk.

Konfidensialiteten i forhold til de informantene som ble intervjuet ble forsøkt ivaretatt i hele prosessen, både ved spørsmålsstillingene, transkriberingen, valg av perspektiver i analysen og i presentasjonen av materialet. Alle opplysninger som kunne tilbakeføres til et bestemt

¹⁹⁶ Se forklaring under 3.2.2 Beskrivelse av metode og prosess og vedlegg 6, Skjema, hvor jeg har satt opp de utdragene av skjemaet som jeg har brukt i oppgaven. Skjemaet hadde i utgangspunktet flere spørsmål som informantene fylte ut, men som viste seg ikke å ha aktualitet i forhold til oppgavens problemstilling. De er derfor ikke tatt med.

kirkesamfunn, bispedømme eller organisasjon ble fjernet eller endret. Det samme ble dialektuttrykk, enkelte saksopplysninger og opplysninger knyttet informantene som ikke hadde relevans for realitet og forståelse. En temasentrert analyse gjør det lettere å ivareta informantenes konfidensialitet enn en personsentrert tilnærming, fordi synspunktene ikke umiddelbart blir sett i sammenheng og som helhet tilbakeført til den enkelte informant. Samtidig utgjør denne løsrivelsen fra helheten en etisk utfordring, fordi utsagn en informant kom med i en bestemt sammenheng kan bli framstilt i en ny ramme som er definert av forskeren og preget av forskerens perspektiv.¹⁹⁷ Det kan oppleves fremmedgjørende for informanten. Dette har jeg forsøkt å ivareta ved å la informantene lese sitatene jeg har brukt av den enkelte og se den tolkningsrammen jeg har satt det inn i. Jeg har også forsøkt å ivareta informantenes integritet ved å tydeliggjøre hva som er mine tolkninger til forskjell fra informantenes selvforståelse.

¹⁹⁷ Thagaard, *Systematikk og innlevelse*, 187

4 Analyse av det empiriske materialet

Mitt fokus i denne oppgaven er kirkens håndtering av seksuelle krenkelsesanklager mot sine ledere der ord står mot ord. Gjennom en kvantitativ spørreundersøkelse ønsket jeg å finne ut hvor mange anklager dette dreier seg om og hvordan disse blir håndtert. En sakshåndtering har mange ulike aspekter. Jeg har avgrenset mitt fokus på håndteringen i denne spørreundersøkelsen til å gjelde følgende tre forskningsspørsmål:

A.1 Hvor stort er omfanget av benektete krenkelsesanklager i forhold til det totale antallet krenkelsesanklager?

A.2 Hvor mange saker er politianmeldt, og hva er resultatet av anmeldelsene?

A.3 Hvordan har kirken stilt seg til de benektete anklagene og hvilke følger får det?

Videre ønsket jeg gjennom forskningsintervjuene å finne svar på hvilke vurderinger og valg kirken gjør når ord står mot ord. Jeg konkretiserte det til disse tre forskningsspørsmålene:

A.4 Hvordan ser kirken på sitt mandat i møte med slike saker?

A.5 Hvordan vurderer kirken hva som er en seksuell krenkelse?

A.6 Hvilke valg og vurderinger gjør kirken for å avklare en anklages troverdighet?

Valg og vurderinger for å avklare en anklages troverdighet er et hovedfokus i oppgaven. Det har derfor fått størst plass, både i samtalen med informantene og i denne presentasjonen.

I det følgende vil jeg beskrive hva spørreundersøkelsens respondenter meddelte skriftlig og informantene fortalte muntlig.

4.1 Spørreundersøkelsen

Jeg sendte ut spørreskjemaet til totalt 32 enheter, og fikk svar fra alle, bortsett fra ett bispedømme og en kristen organisasjon.¹⁹⁸ To av de enhetene som svarte, oppgav at de ikke hadde hatt noen saker, og har derfor heller ikke svart på de andre spørsmålene.

4.1.1 Omfanget

Jeg ønsket først å få et så nøyaktig bilde som mulig av det totale antallet seksuelle krenkelsesanklager som er meldt til kirkelige instanser fra 1995 - 2008, slik at jeg kunne se antall benektete saker i forhold til det totale antallet.

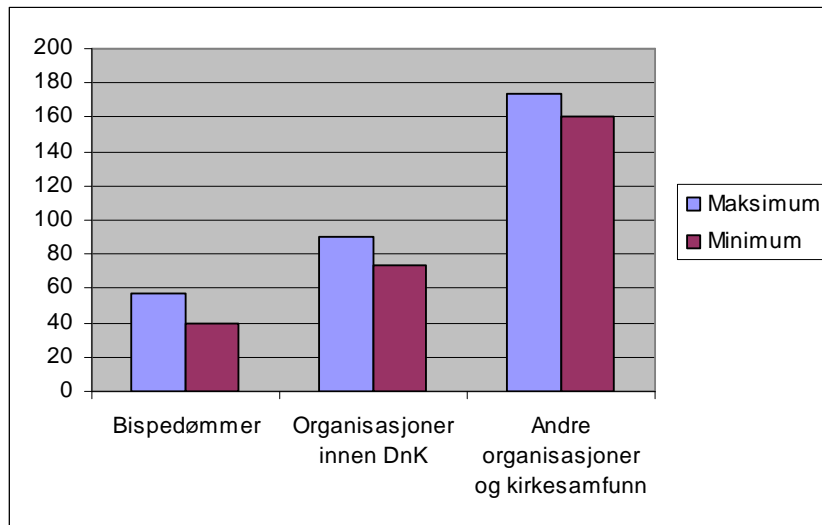
¹⁹⁸ Se oversikt over de som fikk spørreskjemaet tilsendt, vedlegg 1, Enheter.

4.1.1.1 Det totale antallet meldte krenkelsesanklager

Respondentene rapporterte at de til sammen har behandlet et sted mellom maksimum 322 og minimum 274 saker, avhengig om en legger til grunn det øverste eller nederste anslaget hos dem som har gitt et ca antall.¹⁹⁹ Det er viktig å presisere at disse tallene ikke sier noe om hvor utbredt seksuelle krenkelser i kristne miljøer er, de sier bare hvor mange anklager som er blitt rapportert.

Sakene fordeler seg slik:

Fig 1. Antall meldte krenkelsesanklager siden 1995, fordelt på bispedømmer, kirkesamfunn og organisasjoner

Vi ser her at bispedømmene har mottatt færrest anklager. Det kan ha sammenheng med flere forhold. Den norske kirkes retningslinjer gjaldt fram til 2009 bare ansatte og/eller vigslede medarbeidere, noe som gjør at anklager mot frivillige medarbeidere kan være utelatt i registreringen.²⁰⁰ Det kan også henge sammen med at det kan være tyngre å nå fram med en krenkelsesanklage i en byråkratisk kirkestruktur enn i en organisasjon, hvor veien til den ansvarlige myndighet er kortere og tydeligere utmeislet.²⁰¹ På den andre siden kan den større forekomsten av krenkelsesanklager i organisasjoner og kirkesamfunn henge sammen med tette og lukkede menigheter og fellesskap hvor åndelige ledere får stor makt, noe som gir økt fare for seksuelt misbruk. Men årsaken kan også ligge i at en i disse sammenhengene bevisst

¹⁹⁹ Det konkrete spørsmålet de svarte på, lød slik: *Hvor mange anklager om seksuelle krenkelser har din sammenheng mottatt siden 1995?* Hvis de ikke visste det konkrete antallet, kunne de angi et anslag. Se vedlegg 3, Spørreskjema.

²⁰⁰ Bispemøtets retningslinjer fra 1996 gjelder vigslede medarbeidere, mens Kultur- og kirkedepartementets veiledningshefte fra 2007 gjelder alle ansatte. I 2009 kom det egne retningslinjer som gjelder frivillige medarbeidere, Hermstad, Gunhild Nordgaard og Gunnar Heiene, *Kirkens frivillige arbeid – forebygging og håndtering av seksuelle krenkelser*. Kirkerådet 2009. <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=8068>

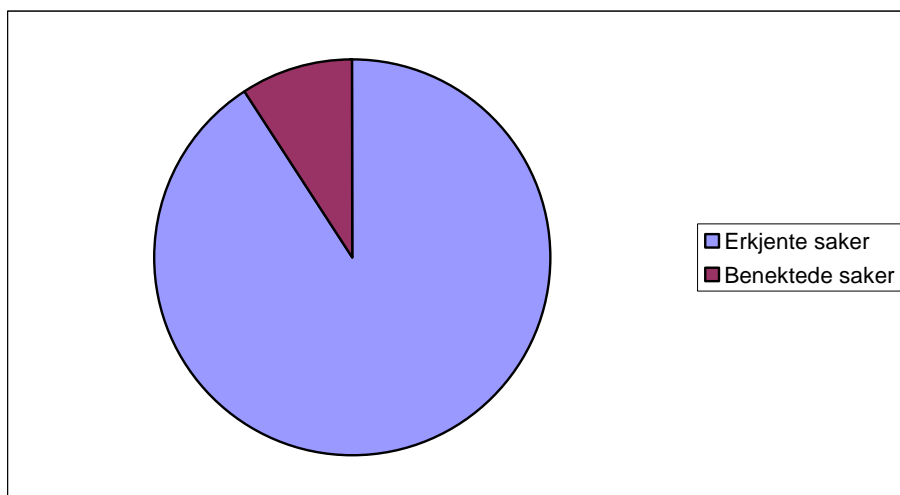
²⁰¹ Se 2.4.1.3. Kulturell og strukturell makt.

kan ha satt dette temaet på dagsorden, noe som fører til at mennesker i større grad våger å komme fram med sine vonde erfaringer.

4.1.1.2 Anklager der ord har stått mot ord

Antall saker der ord har stått mot ord, i betydningen at den anklagede har benektet enhver seksuell kontakt med den som mener seg utsatt, er totalt 30. De benektede anklagene er forholdsvis jevnt fordelt på de tre gruppene: Bispedømmene 10 saker, organisasjonene 8 og kirkesamfunnene 12.²⁰² Fordi bispedømmene totalt sett bare har om lag halvparten så mange saker som de to andre gruppene med respondenter (se fig.1), utgjør de 10 sakene en større del av det totale antallet hos dem. De sakene der enhver seksualisert kontakt ble benektet, utgjør ca 10 % av det totale antallet saker.²⁰³ Forholdstallet kan figurativt illustreres slik:

Fig 2 Andel benektete saker av det totale antallet saker

Dette sier imidlertid ikke noe om hvordan krenker ser på det som har skjedd i de erkjente sakene. Vi vet at den anklagede og den utsatte ofte har to forskjellige opplevelser og forståelser av det som skjedde, selv om beskrivelsen av de faktiske forholdene kan være like.²⁰⁴

De som fylte ut spørreskjemaet for de 30 anklagene der ord stod mot ord, ble også bedt om å krysse av hva som kjennetegnet saken innholdsmessig.²⁰⁵ Jeg har valgt å ikke presentere de detaljerte svarene som ble gitt gjennom avkrysningen, fordi en del av dette viste seg å ikke ha

²⁰² De to falske anklagene som informant C forteller om, er ikke tatt med blant de 30 anklagene. De ble avslørt som falske før de fikk en formell håndtering.

²⁰³ Antallet er mellom 9,2 og 11,3 %, avhengig av om en legger det laveste eller høyeste anslaget til grunn.

²⁰⁴ Se Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 163-165 hvor kampen om virkelighetsforståelse blir behandlet.

²⁰⁵ Se spørsmål 5 på spørreskjemaet, vedlegg 3.

relevans for problemstillingen. Men jeg tar med hvor mange saker som handler om såkalte gjenvunnede minner, fordi det er et omstridt tema når ord står mot ord.²⁰⁶

Avkrysningsalternativ 5c) lød slik: *Det handler om såkalte gjenvunnede minner, det vil si at minner som har vært totalt fraværende fra hukommelsen er blitt gjenkalt i voksen alder hos den personen som kom med anklagen.* Ut fra avkrysningen gjaldt dette et svært lite antall anklager, ca 1 % av det totale antallet.

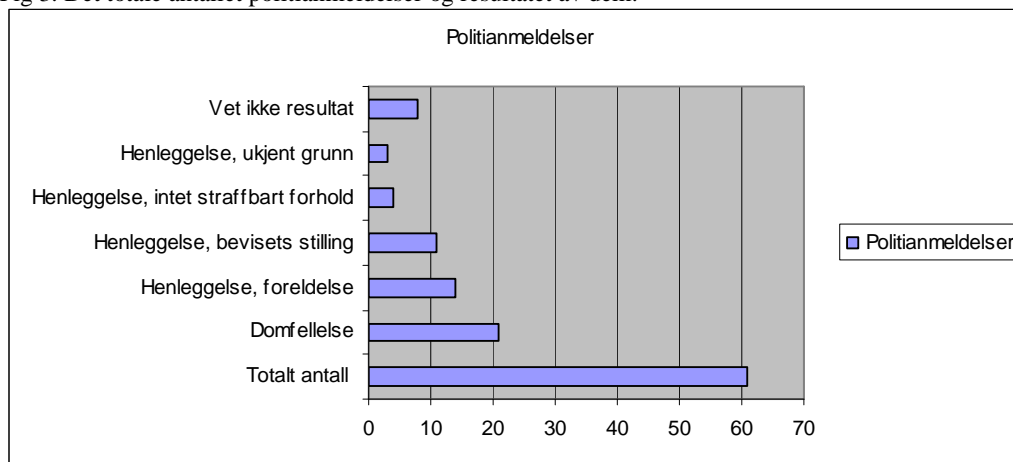
4.1.2 Politianmeldelser og resultater av disse

Jeg ønsket å undersøke hvor mange saker totalt som ble politianmeldt, og hvor mange av de benektete sakene det gjaldt. Svaret på dette spørsmålet forteller i hvilken grad kirken får hjelp av rettsvesenet til å avgjøre anklagens sannhetsgehalt.

4.1.2.1 Det totale antallet politianmeldelser

Det totale antallet politianmeldelser var 61. Av disse ble 32 henlagt og 21 førte til domfellelse. 8 saker kjenner vi ikke resultatet av, enten fordi de ikke er avgjort enda eller fordi arbeidsgiver ikke vet resultatet. Flest saker ble henlagt på grunn av foreldelse.

Fig 3. Det totale antallet politianmeldelser og resultatet av dem.

Hvordan er disse tallene sammenlignet med resultatet av politianmeldelser i samfunnet for øvrig? SSB statistikk fulgte gjennom prosjektet "Straffesakskjeden" alle grove seksualforbrytelser som ble anmeldt i 1997 fram til 2000. Tabellen nedenfor viser resultatet av politianmeldelsene i 1997, sammenlignet med resultatet av politianmeldelsene i kirkelig sammenheng.²⁰⁷

²⁰⁶ Dette behandles i 5.4 Å huske det glemte – om gjenvunnede minner

²⁰⁷ Tallene i tabellen for SSB Statistikk er hentet fra Stene, "Seksualforbrytelser – skjebner i rettssystemet". I *Samfunnsspeilet* nr 3, 2001, Online: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200103/01/index.html> (Situert, 26.8.09).

Resultat**SSB, Statistikk*****Kirkelig sammenheng**

Prosentatsen er avrundet til hele tall, i parentes står det eksakte antallet saker

Henlagt, pga foreldelse	8% (125)	23 % (14)
Henlagt, pga bevisets stilling	36 % (537)	18 % (11)
Henlagt, pga intet straffbart forhold bevist	9 % (129)	5 % (3)
Henleggelse, ukjent årsak		6 % (4)
Ukjent resultat av straffeforfølgningen	10 % (146)	13 % (8)
Domfelt	21 % (314)	34 % (21)

* Totalt antall registrerte saker som ble fulgt gjennom straffesaksjeden var 1494, sammenlignet med bare 61 i kirkelig sammenheng. Jeg har bare tatt med sammenlignbare tall i tabellen. I strafferettskjeden ble noen saker henlagt på grunn av ukjent gjerningsperson, gjerningsperson som ikke var strafferettslig ansvarlig, manglende opplysninger om gjerningsperson og frifinnelse. Mens SSB statistikk viser anmeldte saker fra 1997, gjelder sakene i kirkelig sammenheng hele perioden 1995-2008.

Til tross for forskjellen i antall saker og tidsperioden sakene er registrert i, er det tre interessante forskjeller mellom tallene i dette materialet. Nesten tre ganger så mange saker ble henlagt på grunn av foreldelse i kirkelig sammenheng, sammenlignet med anmeldte saker i samfunnet. Bare halvparten så mange saker ble henlagt på grunn av bevisets stilling i kirkelig sammenheng, og vesentlig flere saker førte til domfellelse enn i samfunnet forøvrig. En kan ikke si noe sikkert om årsakene til disse forskjellene, men en kan gjøre noen refleksjoner. Vi vet at det var først på begynnelsen av 1990-tallet at det for alvor ble satt fokus på seksuelle overgrep i kirkelige miljøer. Mange av de sakene som da kom fram i lyset, var svært gamle, noe den høye henleggelsesprosenten på grunn av foreldelse kan gjenspeile. At det er langt færre saker som henlegges på grunn av bevisets stilling og langt flere som blir domfelt i kirkelig sammenheng, bekrefter det som kommer fram i 4.1.1.1, nemlig at en i 90 % av sakene i kirkelig sammenheng får en hel eller delvis erkjennelse av de faktiske forhold.

4.1.2.2 Politianmeldte saker der ord står mot ord

Til sammen ble 9 av de 30 sakene der ord stod mot ord politianmeldt. Det utgjør 30 % av de benektete sakene. Til sammenligning ble bare ca 19 % av det totale antallet seksuelle krenkelsesanklager politianmeldt. Vi har så små tall her, at vi ikke kan utelukke at det skyldes en tilfeldighet. Men det kan også være et tegn på at den utsatte har et større behov for å få en bekreftelse fra en utenforliggende instans når den anklagede benekter anklagen.

Hva er årsaken til at så få anklager - både totalt sett og når det gjelder benektete anklager - politianmeldes? En mulig forklaring er at sakene kan være gamle, en kan ha trukket den slutning at de er foreldet. Men andre forklaringer er også mulig, for eksempel at den utsatte ikke har orket belastningen, at det ikke har dreid seg om straffbare handlinger, at foreldre eller kirkens ledelse ikke har ønsket politianmeldelse, at en ikke har hatt tro på å nå fram i rettsapparatet eller utsattes lojalitet i forhold til den anklagede.

7 av de 9 sakene som ble politianmeldt, ble henlagt, 2 etter bevisets stilling, 3 på grunn av foreldelse, 2 av ukjent årsak. 2 anmeldelser første til domfellelse. Kirken fikk altså bare i 2 av disse 30 sakene hjelp fra rettsvesenet til å avklare saken. En må likevel ta med at kirken kan ha fått hjelp av politiets begrunnelser for henleggelsene, da disse av og til kan gi nyttige bidrag til å vurdere den innholdsmessige siden ved en sak.

4.1.3 Hvordan har kirken stilt seg til de benektete anklagene?

I 27 av sakene rapporteres det at kirken undersøkte saken selv og trodde på anklager. Tallet inkluderer også 6 av de henlagte sakene og de to som førte til domfellelse. I tre tilfeller tok kirken enten ikke stilling til saken på eget grunnlag eller det mangler opplysninger om hvordan kirken har forholdt seg.

Kirken har altså i overveiende grad selv undersøkt sakene og tatt stilling til fordel for den utsatte. Vi vet imidlertid at det ikke nødvendigvis betyr at den utsatte har opplevd seg trodd og ivaretatt av kirken.²⁰⁸ Et viktig sjekkspørsmål i den sammenheng er om sakene har fått konsekvenser for den anklagedes tillitsposisjon eller ansettelsesforhold. Respondentene har i 17 saker krysset av for at den anklagede måtte tre ut av stilling. Det inkluderer 2 av de henlagte sakene. I 9 tilfeller rapporteres det at saken ikke fikk noen konsekvenser. I 6 av disse gis det imidlertid tilleggsopplysninger om at den anklagede var sluttet da saken kom opp eller sluttet selv like etterpå. I 4 tilfeller er det ikke gitt informasjon om hvorvidt saken fikk konsekvenser.

4.1.4 Oppsummering i lys av forskningsspørsmålene

De forskningsspørsmålene som er direkte relatert til den kvantitative undersøkelsen, lyder slik:

²⁰⁸ Det går fram av en av de omtalte sakene i Kleivens doktoravhandling. Kirken gir der uttrykk for at den tror på den utsatte, men følger ikke dette opp i handling overfor den anklagede. Den utsatte føler seg derfor ikke trodd. Se Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 203-204.

- A.1. Hvor stort er omfanget av benektete krenkelsesanklager i forhold til det totale antallet krenkelsesanklager?
- A.2. Hvor mange saker er politianmeldt, og hva er resultatet av anmeldelsene?
- A.3. Hvordan har kirken stilt seg til de benektete anklagene og hvilke følger har det fått?

Materialet som er presentert i det foregående, viser at det totale antallet meldte seksuelle krenkelsesanklager er ca 300, mens antallet benektete saker er 30. Vi ser altså at ca 10 % av det totale antallet anklager blir benektet. Det betyr at den anklagede i kirkelige sammenhenger erkjenner hele eller deler av de faktiske forhold i omkring 90 % av alle registrerte tilfeller. Det betyr imidlertid ikke at krenker nødvendigvis erkjenner handlingenes krenkende karakter. Ca 1 % av det totale antallet anklager handlet om gjenvunne minner. Disse anklagene ble alle benektet.

61 av ca 300 anklager ble politianmeldt. Det utgjør ca 19 % av alle meldte anklager. 32 (52 %) av de politianmeldte anklagene ble henlagt. 8 (13 %) vet vi ikke resultatet av, 21 (34 %) førte til domfellelse. Flest saker ble henlagt på grunn av foreldelse. Det betyr at mange av anklagene var gamle da de ble meldt til kirken.

Når det gjaldt saker er ord står mot ord, ble 9 av 30 saker politianmeldt, det vil si 30 %. Prosentvis ble altså flere benektete enn erkjente saker anmeldt. 2 av disse sakene førte til domfellelse. Det betyr at kirken i liten grad har fått hjelp av rettsvesenet til å plassere ansvaret i saker der ord står mot ord.

I 27 av 30 saker (90 %) har kirken krysset av for at den festet lit til anklagens troverdighet. I litt over halvparten av sakene har den anklagede måttet tre ut av tillitsposisjon. I seks saker var den anklagede allerede ute da saken kom opp eller sluttet selv. Hvis disse seks sakene inkluderes, betyr det at $\frac{3}{4}$ av de anklagede var ute av tillitsposisjon etter at saken var avsluttet.

Disse tallene forteller at seksuelle krenkelser er et alvorlig problem for kirken. Det skjer i de fleste kirkelige sammenhenger, og det rammer mange. Som regel erkjenner den anklagede hele eller deler av de faktiske forhold. Dette – sammen med det forholdet at kirken har festet lit til sannhetsgehalten i nesten alle de benektete sakene, tilsier at det er liten grunn til å frykte falske anklager. Få saker blir politianmeldt, og av disse blir flertallet henlagt. Det betyr at kirken må håndtere de fleste seksuelle krenkelsesanklager uten hjelp fra rettsvesenet.

4.2 Forskningsintervjuene

Jeg intervjuet fem informanter om sakshåndteringen av saker der ord står mot ord.²⁰⁹ Alle hadde en ledende stilling innenfor en kirkelig sammenheng, to i bispedømmer, to i kristne organisasjoner og en i et kirkesamfunn. Begge kjønn er representert. Alle hadde eller hadde hatt ansvar for å håndtere seksuelle krenkelsessaker i sin sammenheng, og samtlige hadde erfaring fra saker der ord stod mot ord. For noen av dem lå saken eller sakene mer enn ti år tilbake i tid, for andre var det saker som fortsatt skapte strid og derfor utgjorde ”en energilekkasje” i sammenhengen, som en uttrykte det.

Informantene hadde varierende erfaringsbakgrunn på det tidspunktet da de for første gang måtte forholde seg til en anklage der ord stod mot ord. Noen hadde først og fremst sjelesørgerisk erfaring, andre hadde omfattende kunnskap og erfaring med håndtering av seksuelle krenkelsesanklager i sin sammenheng.

Intervjusamtalene hadde vurderinger og valg i møte med benektete anklager som sitt tema. Det var anklagenes troverdighet som stod i sentrum i de fleste samtalene. Jeg stilte spørsmål som: Hva har gjort at du har festet lit til / ikke festet lit til en anklage? Hvilke faktorer veier tyngst når du skal ta stilling til en anklages sannhetsgehalt? I møte med en ny anklage, hva ville du se etter for å finne ut om en anklage er troverdig?²¹⁰ Troverdighet er det sentrale analysebegrepet jeg har brukt til å strukturere tekstens meningsinnhold ut fra. I tilknytning til det står spørsmålet om kirkens mandat og hva kirken forstår med seksuelle krenkelser sentralt. Det handler om forståelsesrammer, om hva slags ører en hører med når en tolker den historien en hører.

4.2.1 Hvordan ser kirken på sitt mandat?

”Om mulig å søke fram til det som egentlig har hendt”

Spørsmålet om kirkens mandat handler om hvordan informantene ser på kirkens oppdrag, og om den skal forholde seg til benektete anklager på et selvstendig grunnlag. Informantene svarte følgende:

A: Det er å beskytte det går på, å beskytte, mer enn å straffe. Vi er ikke straffende myndighet.

C: Kirken har et eget oppdrag og et eget ansvar. Det ligger i at vi er kirke, vi har et verdigrunnlag, vi har et ansvar for den som er krenket, og vi har ansvar for fremtidige [utsatte]. I en del tilfeller ser vi en veldig [fare for] gjentagelse. – Hvis et overgrep er begått i sjelesorg, så er det å svikte i det som er kjernen av prestedtjenesten. Det er helt umulig å ikke reagere i forhold til det.

²⁰⁹ Se kriterier for utvalg i 3.2.1 Utvelgelses av informanter

²¹⁰ Se vedlegg 5, Intervjuguide.

D: Først og fremst å ivareta den krenkede part. Det – og å la den krenkede part få oppleve at hun blir hørt, sett, tatt på alvor og trodd i utgangspunktet.

EK: Hva ser du som kirkens rolle i møte med den anklagede?

D: Å ansvarliggjøre, og å trekke de nødvendige konsekvenser hvis vedkommende har tillitsverv eller ansettelsesforhold. – Er det benektet, mener jeg det bør brukes tid. På stadig nye samtaler, og på å finne en behandlingsmåte som både juridisk og ellers er en kirke verdig. For da er det snakk om sannsynlighetsvurderinger og sannsynlighetsovervekt. Og det er noe annet enn det en står overfor når det er en klar erkjennelse.

Alle tre informantene mener kirken har et selvstendig ansvar spesielt med tanke på utsatte og potensielt utsatte. C understreker kirkens selvstendige ansvar ved å henvise til kirkens verdigrunnlag som den er forpliktet til å handle ut i fra. D mener at en ansvarlig saksbehandling fordrer at kirken bruker tid på en sak som benektes, og tar stilling til anklagen ut fra en vurdering av sannsynlighetsovervekt.

E: Mandatet vårt er om mulig å søke fram til det som egentlig har hendt, og la mennesker møte seg selv. Det gjelder den som er anklaget, at det virkelig rulles opp det som er den dype sannheten i det, og hvis en er en falsk anklager, at vedkommende da også kan møte seg selv i den falske anklagen.

Teoretisk sett skulle kirken kunne gå lenger enn jussen, men i praksis vil kirkeordningene våre og forholdet til rettssystemet være slik at vi ikke har noen annen prøvingsinstans enn det som retten kommer fram til. Da blir vi bundet til sjuende og sist av det som blir den offentlige konklusjonen i en sak.

EK: Hva er det etiske ansvaret da?

E: Det er å sørge for at en prest som har forgått seg mot et annet menneske enten leverer fra seg presterettighetene sine, hvis det er grovt nok, eller innser at han ikke kan fortsette som prest, eller trekker seg. Dilemmaet blir hvis ord står mot ord, da kan vi komme til kort i virkemiddel.

Vi har så klart et etisk ansvar for den som blir krenka. At vedkommende blir tatt vare på skjer gjennom tilknytningen til Kirkens Ressurscenter og gjennom kontaktpersonen. Kirkens Ressurscenter er opprettet som et nettverk, en institusjon som kan møte dem og gi dem både støtte og faglig veiledning og løse dem videre i behandlingssammenheng.

E mener at kirken teoretisk sett har et selvstendig mandat, men at muligheten for å foreta seg noe overfor den anklagede i praksis er underlagt jussens avgjørelser. E er med andre ord pessimistisk med tanke på kirkens muligheter til å ansvarliggjøre den anklagede hvis vedkommende ikke selv erkjenner skyld. Ansvaret for den utsatte er delegert til kontaktpersonene. Kontaktpersonene har en institusjonalisert rolle i Den norske kirke, som består i å gi støtte og profesjonell rådgivning til den utsatte og være bisitter for den utsatte i møte med ansvarlig instans. Kontaktpersonene har ingen selvstendig og definert rolle i saksbehandlingen.²¹¹

Kan kirken gjøre noe på selvstendig grunnlag hvis en sak er politianmeldt og henlagt etter bevisets stilling? Informantene opplever denne problemstillingen som svært krevende.

EK: Ville en sak fortsatt være en sak for dere hvis den var henlagt av politiet etter bevisets stilling?

A: Ja, det er jeg i hvert fall åpen for. Når politiet ikke har materiale til å komme videre, så har de en begrensning. Jeg tenker at vi må ta noen flere hensyn. I nærkontakt med et angivelig offer, så kan vi ikke kvitte oss med saken tenker jeg, selv om politiet gjør det.

²¹¹ Se skriv fra Bispemøtet, Kirkemøtet og Kirkelig arbeidsgiver – og interesseorganisasjon (KA), *Kontaktpersonordning, for personer utsatt for seksuelle overgrep av person tilsatt i Den norske kirke*, av 10.10.08, <http://www.ka.no/service/481/download/id/2109/name/kontaktpersonordningen.pdf>. (situert 16.9.09).

EK: For dere har et ansvar som går videre?

A: Som går på det diakonale. Det tenker jeg er å se etter folks vel, å sørge for at kilder til smerte, onde gjerninger, hindres.

A har en forsiktig åpenhet for å gå inn i saken på selvstendig grunnlag, selv om den er henlagt. Det begrunner han i kirkens diakonale ansvar og hensynet til den utsatte.

B og D uttrykker usikkerhet når det gjelder hvordan de skal forholde seg hvis en sak blir henlagt:

B: Hvis det er en politianmeldelse, så er det så pass alvorlig at det kan ikke kirken behandle. Da får vi gå inn og ha det pastorale ansvaret. Det må bety omsorgsbiten, den medmenneskelige biten, der vi går inn og gir støtte. – I en sak hadde vi en kontaktperson til vedkommende som var utsatt, og en person som fulgte opp den anklagede. Det må jo bli den rollen vi skal ha.

EK: Men la oss si at en sak der ord står mot ord blir henlagt etter bevisets stilling. Hvordan vil dere forholde dere til det? Ville dere da ikke foretatt dere noe overfor den anklagede – tatt stilling i saken?

B: Det har jeg ikke vært borti. Det er veldig vanskelig å si hva vi ville ha gjort. Jeg ville jo tro at vi ville ta en samtale med ham [den anklagede] og snakket om dette med støy. Selv om det ikke er en dom i saken, så er det skjedd så mye som gjør det vanskelig at alle bare skal være sammen igjen som om ingenting har skjedd. Så da må vi jo prøve å påkalle noe fornuft. Om det er sånn jeg kommer til å gjøre vet jeg ikke.

D: Det har jeg ikke gjennomtenkt. Det er en ny problemstilling for meg. Umiddelbart så tenker jeg vel at det hele stiller seg mye vanskeligere etter at det er skjedd [saken er henlagt], og særlig hvis det er på grunn av bevisets stilling. For da sier påtalemyndighetene at bevisene er så mangelfulle at det ikke er mulig å sikte vedkommende slik at det blir en sak av det. Men jeg tror nok det fins mange slike saker hvor det er en lettvent avgjørelse. Det har jeg inntrykk av.

EK: Spørsmålet når en sak blir henlagt etter bevisets stilling er om kirken fortsatt skal forholde seg til sannhetsspørsmålet på egne premisser?

D: Ja, i prinsippet mener jeg at en kan det. Kirken må kunne gjøre en sannsynlighetsvurdering i saken uavhengig av påtalemyndigheten. Men overfor den som er frifunnet i en rett, så kan jeg ikke se at kirken har noen rolle som anklager. Men det er helt åpenbart at det er to juridiske situasjoner som er helt forskjellige.

B mener at kirken prinsipielt ikke skal håndtere en straffbar sak og henviser da til det pastorale ansvaret. Men hun holder muligheten åpen for at en sak som er henlagt likevel kan få konsekvenser for den anklagede – dersom det er uro i menigheten. D understreker forskjellen på en sak som er henlagt av politiet og en sak hvor det er felt en frifinnelsesdom i rettsapparatet. I det første tilfellet kan kirken arbeide videre med saken på selvstendig grunnlag. I det sistnevnte tilfelle kan den ikke forfølge saken.

C og E har ulik tilnærming til spørsmålet:

C: En vigslet medarbeider, prest, har biskopen et ansvar for å ordinere. Hvis det brytes tillit på avgjørende grunnlag, så har biskopen myndighet til å frata vedkommende ordinasjonsfullmaktene. – Praksis er at der hvor biskop har gått inn og anbefalt for departementet å frata ordinasjonsfullmakten, så har det blitt tatt til følge. Det er selvfølgelig også andre måter å utøve den myndigheten på. Det er mange måter å uttrykke en total mistillit til en person på som gjør at arbeidsrelasjonen eller for eksempel ordinasjonen vil være umulig å opprettholde, det vil si at vedkommende selv ber om å bli løst fra den, tidsavgrenset eller permanent.

E: Vi har ikke grunnlag for å avskjedige hvis det ikke er fellende bevis. Da vil vi sitte i en vanskelig situasjon. Da må vi sannsynligvis leve videre med at vedkommende er ansatt, og ha tilsynsansvar på linje med andre. Da er det i så fall en irettesettelse, eller en annen samtale med biskopen som setter punktum for saken.

EK: Vil dere i en sånn sak ta stilling på selvstendig grunnlag?

E: Vi kan ha en følelse og mening om hva som er en realitet, men vi kommer ikke forbi det faktum at det ikke kan påvises i rettslig sammenheng. Og da har vi heller ikke noe grep for å oppheve tilsetningsforholdet eller ta fra vedkommende ordinasjonsrettigheter. – Vi opplever nok at når det kommer til sånne krysningspunkt som dette, så er vi egentlig langt på vei bundet av jussen.

C mener at selv om en sak blir henlagt av politiet, så har kirken mulighet til å gå via departementet og ta fra vedkommende ordinasjonsfullmaktene eller bruke sin egen kirkelige myndighet til å uttrykke en mistillit som gjør det umulig for den anklagede å fortsette. E har i motsetning til C ikke tro på at kirken kan gjøre noe på eget grunnlag hvis politiet henlegger en sak. Da mener E at kirkens handlingsmuligheter er begrenset av jussen, og kirken må forholde seg til at den anklagede fortsetter i tjenesten.

4.2.2 Hvordan definerer kirken et seksuelt overgrep?

”Hvis det oppleves som et overgrep, så er det et overgrep”

I møte med seksuelle krenkelsesanklager må kirken ta stilling til hvordan den skal definere hva en seksuell krenkelse er. Det er et spørsmål som det finnes ulike svar på, avhengig av faglig og ideologisk referanseramme.

EK: Hva tenker du er en seksuell krenkelse?

A: Jeg har ikke vært veldig opptatt av jussen i dette her. Min tilnærning er i utgangspunktet det å være påført lidelse, frarøvet liv. Ja, for meg er det nok en seksuell krenkelse når vedkommende har opplevd seg seksuelt krenket.

B: Jeg tenker at hvis det oppleves som et overgrep, så er det et overgrep.

C: Der en person får uønsket seksuell oppmerksomhet, så er ikke det uten videre kvalifisert som et overgrep. Men det er kanskje på det laveste nivået, det er mange graderinger av hele overgrepssproblematikken. – Opplevelse av overgrep handler om å bli invadert innover sine grenser, i situasjoner hvor du selv ikke opplever at du kommer ut av det. Det var en som fortalte meg at hun hadde sittet med en leder bak i bilen på vei hjem fra et lederkurs, hvor han, mens bilen ble kjørt og det satt en i forsetet, begynte sånn (C stryker seg over låret). Er det et overgrep? Ja, det er jo faktisk en situasjon som er helt låst, og en opplevelse av å bli berørt på en måte som er inn på overgrepfeltet, ikke sant? Så det er mange sånne varianter.

D: Ting kan være krenkende, vurdert ut fra kristen etikk, uten at det dermed er straffbart ut fra norsk lov. Jeg definerer et seksuelt overgrep ut fra det som spesifikt er nevnt i straffelovens paragraf 19. Krenkelser - det er hele spekteret, også det som har med grenseoverskridende atferd å gjøre, der folk opplever at det er sexpress på jobben, at det brukes et vokabular som er krenkende, men som ikke faller inn under straffelovens paragraf 19.

De tre første informantene har opplevelsesdimensjonen hos den utsatte som referanseramme for hva et overgrep eller en krenkelse er. Det er i tråd med en sosialpsykologisk definisjon av seksuelle overgrep, som ofte blir brukt av fagfolk som arbeider med barn.²¹² D trekker inn to andre referanserammer, kristen etikk og straffelovens bestemmelser.

²¹² Se 2.2.3.1 Sosial-psykologiske definisjoner.

Når opplevelsesdimensjonen er referanserammen, dukker spørsmålet opp om hva en skal tenke om ansvarsforholdet:

A: Jeg ser for meg at det er en parallell: Hvis unge jenter kler seg ekstremt utfordrende, så virker de seksualiserende inn i en relasjon. Så har vi en vanskelig diskusjon, har de noe ansvar for noe? Jenter er jo ikke der[at de gjør dette bevisst], kan jeg tenke meg. Så de har ikke ansvar for det, går det an å forestille seg. Så tenker jeg meg at en voksen mann også kan være så lite bevisst på hvordan hans atferd er, at det kan virke ganske krenkende uten at han [bevisst] trekker et annet menneske inn i sin seksuelle sfære.

Jeg klarer godt å forestille meg at begge to snakker sant i noen tilfelle, at det er subjektivt sant det ene, og det er subjektivt sant det andre. Det går jo ikke helt når det er noen handlinger som kan benektes av helt konkrete ting. Men det er iallfall et relativt stort område som er sånn at det har virket veldig smertefullt, uten at den andre har visst hva en har gjort.

A diskuterer her to spørsmål på en gang. Det ene spørsmålet er om en har ansvar hvis en ikke er seg bevisst at en opptrer seksualiserende. Det andre er om den anklagede kan snakke subjektivt sant når han benekter en anklage som det er grunn til å tro er sann. A henviser til unge jenter og kan se for seg at de ikke har ansvar. En logisk konsekvens av det ville være at voksne menn som ubevisst opptrer seksualiserende, heller ikke har ansvar. Den konklusjonen trekker han imidlertid ikke. As poeng med sammenligningen er heller å få fram at den anklagede kan snakke subjektivt sant når han benekter en anklage, fordi han kan ha gjort det ubevisst. A gir hver av partene rett til å beholde sin forståelse, men det løser ikke dilemmaet han selv står i:

A: De største vanskelighetene har jeg nok når jeg sitter overfor folk som jeg egentlig ønsker å ha tillit til, og skal og må forholde meg til dem og plassere dette her. Altså de benekter, og det må de virkelig ha sin rett til å gjøre, og samtidig må jeg ta konsekvenser av at det kanskje likevel er sant det de benekter. Det er nok det som har vært vanskeligst ja.

B og C peker på at diskusjonen om ansvar og om hvordan en skal tolke det som har skjedd, særlig dukker opp når det handler om en relasjon mellom to voksne mennesker.

B: Så lenge det er en overordnet og en underordnet, så er det den overordnede som må ta ansvar. Der håper jeg vi er strenge, og det skal vi være. For den tilliten må vi ha til våre ledere. Det forventes når du er leder hos oss, at er du gift så innleder du ikke et forhold til en som er underordnet. Det er ikke akseptabelt. For det første så er det dobbeltmoral på høyt plan. Og – jeg vet ikke om det kan være sånn – men kan det av og til være sånn at noen innleder et forhold, og så plutselig en dag går det opp for en at dette har vært et overgrep? Og det er kanskje det som er essensen [av diskusjonen] i kirken også, hvis de har et forhold så har de jo skyld begge to, ikke sant?

EK: Og dere har landet på at da er det bare den overordnede som er skyldig?

B: Ja, ja, det er det. Hadde det vært på et tidligere tidspunkt der vi hadde merket at denne personen hadde hatt et forhold til en gift leder, da var det jo ikke en overgrepssak, bare en personalsak. Og det er der jeg tenker med tvil av og til – hvis det er to voksne mennesker – så burde begge ha ansvar. Selv om det er over- og underordnet. Det er jo det som ofte er striden i kirken: Dette må hun også ta ansvar for.

C: Det vanskeligste har vært der hvor det utenfra sett tilsynelatende har vært en form for symmetri - i hvert fall vil den ene parten si det. Når det er en 22 åring som forholder seg til en 15 åring, så er på en måte ikke det noen sak. Men når det er to definert voksne personer, så blir det [spørsmålet om symmetri] fort en sak, en problematikk, ja.

B mener at hvis begge parter ser på det som et utroskapsforhold, så må det behandles som det. Hun undrer seg over om opplevelsen for den underordnede kan endre seg, og synes det kan

være vanskelig å se forskjell på det som er en krenkelse og det som bare er utroskap. C bekrefter at det er vanskelig for mange å se det asymmetriske i forholdet når begge er voksne.

Kirkens valg av referanseramme når det gjelder forståelsen av seksuelle krenkelser, vil være avgjørende for hvordan kirken forstår den historien en får høre. Referanserammen vil påvirke både behandlingen av saken og vurderingen av ansvarsforholdet.

4.2.3 Troverdighetsspørsmålet

I vurderingen av en anklages troverdighet, trekker informantene fram mange aspekter. Det handler både om motivet til den utsatte, hva en kan lese ut av måten historien blir formidlet på og hvilke innholdsmessige kjennetegn historien har som bekrefter eller avkrefter troverdigheten.

4.2.3.1 Informantenes oppfatning av anklagenes troverdighet

”Det gjorde meg helt overbevist”

Alle informantene fikk seg forelagt et skjema hvor de krysset av på forskjellige spørsmål med tanke på en konkret sak de hadde håndtert der ord stod mot ord.²¹³ Ett av spørsmålene var hvor sikre de var på at anklagen i denne saken var troverdig. Jeg ba dem bruke en skala fra 0 til 10, der 10 stod for ”helt sikker på at anklagen er sann”.

Svarene fordelte seg slik:

- A: 6
- B: 10
- C: 0
- D: 10
- E: 9

Vi ser her at i tre tilfeller er saksbehandlerne svært overbevist om at anklagene har et reelt innhold, i ett tilfelle helt overbevist om at den er falsk²¹⁴ og bare i ett tilfelle noe mer usikker.

I intervjusamtalen tok jeg opp hva som har gjort at de har blitt overbevist om en anklages troverdighet. B og D har begge i forbindelse med benektete anklager opplevd at flere utsatte har fortalt om seksuelle krenkelser fra samme person. D beskriver sin vurdering slik:

D: Ja, da var det en tier [når det gjaldt troverdighet], absolutt. Og særlig da nummer fire [av de utsatte] dukket opp, og jeg visste at det ikke hadde vært noen kontakt [med de andre utsatte]. Vedkommende ønsket overfor kirken å være helt anonym, men hadde behov for å fortelle sin historie og det gjaldt samme overgriper. Og hele prosessen med en psykiater som hadde hatt kontakt med vedkommende svært lenge, og samtalene med den utsatte - det gjorde meg helt overbevist om: dette er grove seksuelle overgrep!

E støtter seg på andre fagpersoners vurdering:

²¹³ Se 3.2.2 Beskrivelse av metode og prosess

²¹⁴ C besvarer skjemaet med referanse til en anklage hun antok var en falsk anklage da hun forholdt seg til den, og som siden ble verifisert som falsk. Denne falske anklagen er ikke regnet med blant de 30 benektete anklagene. Det skyldes at den ble avslørt som en falsk anklage før den fikk en formell behandling i kirken.

E: Jeg heller nok til at i den største saken vi har hatt, så tror vi i det lengste at vedkommende har en veldig reell historie og det bygger ikke bare på egne vurderinger, men også på ekstern vurdering. For å kunne bedømme dette på best mulig måte, så er det tilknyttet biskopene et fagetisk råd, som består av en prest, en psykolog og en jurist, som tiltrer biskopen i sånne saker og gir ham/henne råd.

For øvrig tok informantene opp en rekke forhold som de mente bekrefter en anklages troverdighet, som jeg vil presentere i det følgende.

4.2.3.2 Den utsattes motiv "Først og fremst å bli trodd"

Hva har vært de utsattes motiv for å komme til kirken med sine historier? Hva har de vært opptatt av? Ett av spørsmålene i skjemaet gikk på den utsattes (U) motiv:

<i>Hva fikk du inntrykk av at var Us motiv for å ta krenkelsene opp med deg? (Informantene kunne sette mer enn ett kryss)</i>	Kanskje et hevnmotiv	Beskytte andre, slik at ikke flere skulle bli utsatt	Ønske om å bli trodd og få en oppreisning	Ønske om økonomisk erstatning	Vet ikke
---	----------------------	--	---	-------------------------------	----------

I fire av sakene krysset informantene (A, B, D og E) av på "ønske om å bli trodd og få en oppreisning"; tre av informantene (A, B og D) krysset i tillegg av på "beskytte andre, slik at ikke flere skulle bli utsatt". B krysset også av på "kanskje et hevnmotiv". Det var en sak der flere var utsatt for krenkelser av samme person, en sak som hadde utløst mye aggresjon. C krysset bare av på "kanskje et hevnmotiv".

Innformatene gir i tillegg følgende kommentarer ut fra sitt totale erfaringsgrunnlag med krenkelsessaker:

A: Jeg tror nok motivet var det å bli hørt, tatt på alvor. Jeg tror også at det var et relativt voksent menneskes omsorg for: Se til at dette ikke fortsetter. Litt begge deler. Men ikke i noen av tilfellene har jeg opplevd noe jeg kan kalle hevn eller ønske om at vedkommende skal tas.

B: Å bli trodd. Først og fremst å bli trodd. Definitivt. Det å bli trodd og bli tatt på alvor, av oss. Og å få en umskyldning for at det har skjedd. På vegne av kirken, ikke på vegne av den som har gjort det, for det er umulig. Og veldig viktig for de som vi har snakket med er det at vi må trene våre ledere til å håndtere sånne saker. Dette med undervisningen, at vi har gode prosedyrer. De er opptatt av at det ikke skal skje igjen.

D: Å bli trodd. Absolutt, å få oppleve at jeg synes at det de har opplevd er forferdelig og at de ikke er ansvarlige for det som har skjedd.

EK: Å plassere skyld og ansvar?

D: Skyld og ansvar og at jeg er villig til å konfrontere den anklagede.

E: Jeg tenker to ting. Det ene er å reise seg selv igjen som menneske. Det andre, som jeg vel også har sett i et tilfelle, er i tillegg et ønske om at kirken kan rydde i et landskap som har vært forsømt. Dette med at anklager om seksuelle overgrep blir tatt på alvor og møtt.

Informantene legger ut fra sin erfaring hovedvekten på en ting: Det absolutt viktigste er å bli trodd. I tillegg nevnes engasjementet for at andre må beskyttes mot å oppleve det samme,

behovet for ansvars plassering, for å få en unnskyldning og for å bidra til at kirken rydder opp i eget hus. Alt dette er motiver som styrker antagelsen om at noe reelt har skjedd. Hevnmotivet er tvetydig, det forekommer både i en sak som er verifisert som falsk og i en sak der saksbehandler mener det er meget sterke grunner til å tro at anklagen er sann. Det kan med andre ord enten ha sin årsak i sinnereaksjoner over å være utsatt for reelle krenkende handlinger, eller i et ønske om å skade en person av andre utenforliggende årsaker. Ingen har opplevd økonomisk kompensasjon som et motiv for at noen har kommet med sin historie.

4.2.3.3 Helhetsformidlingen

”Ord og kroppsspråk stemte så til de grader overens”

Måten vi oppfatter og tolker en fortelling, avhenger ikke bare av ordene som blir sagt, men av nonverbale uttrykk som kroppsbevegelser, kroppsholdning, blikk og tonefallet noe blir sagt i. Følelsesmessige uttrykk som gråt og sinneutbrudd er også sterke signaler. Hva kjennetegnet måten de utsatte formidlet historiene sine? Informantene krysset av på ett eller flere av følgende mulige varianter i forhold til sin konkrete sak:

<i>Hvordan var det for U å snakke om dette følelsesmessig?</i>	U fortalte lett og ubesværet	U strevde med å ha kontroll over gråten	U strevde med å snakke konkret om hendelsene	U viste sinne	U virket redd for hva som ville skje når hun tok det opp
--	------------------------------	---	--	---------------	--

A krysset av midt i mellom de to første alternativene, den utsatte fortalte ikke lett og ubesværet, men var heller ikke helt på gråten. B krysset av for at den utsatte strevde med å ha kontroll over gråten og virket redd for hva som kom til å skje når hun tok det opp. D krysset av for at den utsatte både strevde med å ha kontroll over gråten, med å snakke konkret om det som hadde skjedd og at vedkommende viste sinne. E krysset av for at den utsatte viste sinne. Bare C krysset av for at den utsatte fortalte lett og ubesværet.

I samtalen beskriver alle informantene hvor viktig denne helhetsformidlingen er for forståelsen av en sak:

A: Det var møtet med et svært lidende menneske, hvor angstnivået og frykten [var stor]. Historien ble fortalt litt etter litt, det var forbundet med mye smerte å fortelle det. Et menneske som har det veldig vondt skyver du ikke fra deg, eller sier at det er sikkert noe helt annet [som er årsaken].

B: Troverdigheten har med den atmosfæren som oppstår når folk deler sånne historier, ærligheten, det er så bart og så nakent. Det får du ikke hvis noen har diktet opp en historie. Jeg tror ikke det. Selv om mange sikkert kan være flink til å spille, så tror jeg ikke den ektheten kommer fram. Det er sterkt. Og det er det som gjør at man tror. – For når du sitter der med et sårbart menneske, så er det jo ikke tvil om at her har det skjedd ting. Jeg kjenner jo bare nå, når man snakker om det, når man ser for seg de menneskene man har møtt, så hvem er jeg som skulle dra noe i tvil?

EK: Hva ligger i den sårbarheten?

B: Jeg vet ikke, jeg har en veldig sterk opplevelse som skjedde for en tid siden. En bare sitter foran oss og sier: ”Hvis dere aner hva dette koster meg, dette har tatt alle mine tanker i mange år. Det har preget hele

mitt liv, jeg har vært livredd.” – Selv om de elsker å være i systemet, så er de også redd for å si i fra. For flere ganger opplever jeg jo at det kan være en leder – det er ofte da det blir overgrep – som har makt, som blir trodd på, som er en coming man, og hvem vil da tro på meg?

B understreker ektheten og sårbarheten som oppstår i møte med den utsatte, som hun mener ikke vil være til stede hvis historien er diktet opp. I denne ektheten ligger ofte angsten for hva som skjer hvis en forteller, angsten for å bli mistrodd og utstøtt av den sammenhengen en er så sterkt knyttet til.

C: Det er for det første det at noen kommer fram og forteller en sånn historie og tar den belastningen som det er. En opplever at der sitter et menneske med en smerte eller en dypt følt krenkelse som formidles, ikke bare gjennom ordene, men gjennom hele totalformidlingen. Da tenker jeg enten på at noen får emosjoner, gråter, eller kjemper veldig med å få satt ord på dette som er vanskelig.

D: Det var historier som uten videre syntes å være troverdige. Det var engasjementet, altså ord og kroppsspråk stemte så til de grader overens. – Har en sittet med en sånn historie i tju år, da er det et sånt trøkk. Det er ingenting som har gjort sånt inntrykk på meg i livet som å sitte overfor mennesker som forteller dette. Det går ikke bare på alvoret i historien, det går på hele uttrykket. Det er gråt, det er sinne, det er dårlig samvittighet for å være sint, det er så mange følelser som er rota i hop i et kaos i et menneske, når en omsider har bestemt seg for å dele dette.

EK: Hvorfor har det tatt så lang tid før de kommer med det?

D: Fordi det er så skambelagt. Det kan i hvert fall være en ting. Noen har lovt seg selv og andre og den anklagede at dette skal ikke fortelles. Sånne mekanismer vil ikke komme til overflaten der det er en produsert, komponert historie som presenteres, det er ikke tale om altså.

E: Det er ikke nødvendigvis historien fortalt sånn med ord [som gjør den troverdige]. Det er hele bildet rundt, kroppstilstand og alt som det mennesket formidler totalt sett, som gir en følelse av at dette stemmer. I tillegg til fortellingen som inneholder forskjellige momenter som hører med i sammenhengen. Hvis en har gått lenge med det, så får du depressive tilstander, du får angsten, du får skamfølelsen og alt dette her som bryter mennesket ned.

Alle informantene legger vekt på at det er totalformidlingen av det budskapet den utsatte kommer med som gjør historien troverdig. Det handler ikke minst om forholdet mellom kroppsspråk og budskap, følelsesmessige uttrykk og alt det sårbare som bekrefter ektheten i møte med en vond historie. Bare i forbindelse med den falske anklagen ble det krysset av på at den utsatte fortalte lett og ubesværet.

4.2.3.4 Relasjon og makt

”Det har vært en sterk tillitsrelasjon”

Hva kjennetegner relasjonen mellom en utsatt og en anklaget? I intervju samtalen trekker C - med bakgrunn i sin generelle erfaring fra seksuelle krenkelsessaker - fram tillitsaspektet som et sentralt aspekt ved en krenkelsesrelasjon:

C: Der det har vært en sterk tillitsrelasjon, som har vært veldig god, som har betydd veldig mye, oppleves krenkelsen særlig sterk. Det har gjort det hele veldig forvirrende når det vender seg til å bli en tydelig utviklet seksuell relasjon, som ikke nødvendigvis defineres som voldtekt, men som er et stort overgrep. – Det har vært en veldig sorg over det gode som har blitt ødelagt av det vonde som har skjedd, etter som relasjonen utviklet seg. Men det er også veldig smertefullt [for den utsatte] å ta inn spørsmålet ”Har dette hele tiden vært en hensikt?” Hun opplever at det gode som hun opplevde i denne relasjonen i en tid, som faktisk betydde mye, det blir helt ødelagt på en måte.

D bekrefter at anklagede ofte har hatt stor tillit hos mange:

D: Ja, vedkommende var et ideal for mange unge kristne, og opparbeidet seg en enorm tillit. Og han ble beundret av omtrent [alle]. – Jeg har vært utrolig skeptisk til vedkommende hele veien. Og i det øyeblikket hans navn ble nevnt som overgriper, så var det for meg ingen overraskelse i det hele tatt.

EK: Hva var det som gjorde deg skeptisk?

D: Han hadde etter mine begreper et helt fullstendig uavklart forhold til seg selv. Han hadde ikke kontakt med sin indre verden.

D peker på at det går an for en kristen leder å framstå som en troverdig og tillitskapende person, samtidig som det er forhold som gjør at det blinker noen røde varselamper for den som er i stand til å se dem.

På hvilke måter kommer maktaspektet til uttrykk i relasjonen mellom den utsatte (U) og den anklagede (A)? Følgende elementer fra skjemaet var utarbeidet med tanke på å kartlegge relasjonen og maktmekanismer som ofte anvendes i forbindelse med seksuelle krenkelsers i kristne miljøer:

<i>Hvordan var Us relasjon til A da krenkelsene skjedde?</i>	De kjente ikke hverandre særlig godt	U var sterkt knyttet til A, det var et avhengighetsforhold	U var deltaker i en sammenheng A hadde et lederansvar	A var vesentlig mye eldre enn U	A var Us sjelesørger
<i>Hvordan fikk du inntrykk av at U hadde opplevd krenkelses-situasjonene da de skjedde?</i>	U var redd, fortvilt, men torde ikke si nei	U var forvirret og usikker	U var smigret og tiltrukket av A	U gav uttrykk for at hun hadde følt seg skitten og skamfull	Vet ikke
<i>Ble Gud på noen måte trukket inn i krenkelsene?</i>	Nei	Ja, A hadde gitt U inntrykk av at dette var noe Gud ville	Ja, de ba sammen om tilgivelse etterpå	Ja, U så på A som en åndelig autoritet	Vet ikke
<i>Gav U uttrykk for at A hadde pålagt henne å ikke snakke om det som hadde skjedd?</i>	Nei	Ja, A hadde sagt at U ikke måtte si det til noen	Ja, A hadde formidlet dette til U på indirekte måter	Vet ikke	

Fire av informantene (A, B, D, E) krysset av for at maktasymmetrien kom til uttrykk gjennom leder-deltaker relasjonen. I tillegg krysset både B og D av for at den anklagede var vesentlig mye eldre enn den utsatte, og at vedkommende var den utsattes sjelesørger. C krysset av for at den anklagede var den utsattes sjelesørger.

Når seksuelle krenkelsers skjer i en tillitsrelasjon, kan en krenkelsessituasjon oppleves ulikt, avhengig av hva slags type maktform krenkeren bruker. Mens en kontrollerende og dominerende person gjerne skaper frykt og usikkerhet hos den utsatte, vil en person som bruker mykt press, invaderende nærhet og manipulasjon ofte skape tiltrekning og

forvirring.²¹⁵ Begge kan gi den utsatte en opplevelse av å være skitten og skamfull fordi hun eller han blir gjort medansvarlig for det som skjer ved at krenker definerer det som gjensidighet. Den falske virkelighetsforståelsen styrkes ved at Gud på ulike måter trekkes inn i krenkelsen. På spørsmålet om hvordan informantene oppfattet at den utsatte hadde opplevd krenkelsessituasjonene, svarer de slik: A krysset av for at den utsatte var forvirret og usikker, B at hun var smigret og tiltrukket og følte seg skitten og skamfull. C svarer at hun var smigret og tiltrukket, mens D krysser av for at hun var redd og fortvilet, men ikke torde si nei, samtidig som hun følte seg skitten og skamfull. E har krysset av for vet ikke.

På spørsmålet om den anklagede hadde gitt inntrykk av at dette var noe Gud ville, svarer tre av informantene bekreftende (B, C og D). D krysser i tillegg av for at de ba sammen om tilgivelse etterpå, og at den utsatte så på den anklagede som en åndelig autoritet. A har krysset av på ”nei” og E har krysset av på ”vet ikke”.

En falsk virkelighetsforståelse opprettholdes ved at krenker bruker sin makt til å få den utsatte til å tie om det som har skjedd. D krysser av for at den anklagede hadde pålagt den utsatte å ikke si det til noen, B at den anklagede hadde formidlet dette til den utsatte på indirekte måter. C svarer ”nei” og A og E ”vet ikke”.

Det er B og D som har observert flest spor av maktmisbruk. Utgangspunktet i begge sakene var en klar asymmetrisk relasjon: en leder-deltaker relasjon preget av stor aldersforskjell kombinert med sjelesørgerrollen. B forteller om smiger og tiltrekning, etterfulgt av skamfølelse, D om frykt og fortvilelse, også etterfulgt av skamfølelse. I begge tilfeller er Gud blandet inn i krenkelsen, og begge har blitt pålagt taushet, direkte eller indirekte. Dette samsvarer med at det er B og D som har krysset av for at de er helt sikre på at det har skjedd en seksuell krenkelse.

4.2.3.5 Skam- og skyldfølelse

”Hadde jeg invitert til det?”

Både B og D bekreftet som nevnt i forrige punkt gjennom avkrysningen på skjemaet at den utsatte følte seg skitten og skamfull. Opplevelsen av å være skitten kommer når en føler at en har vært med på handlinger som bryter med ens egne idealer og normer på det seksuelle området. I en asymmetrisk tillitsrelasjon er dette i realiteten handlinger en er blitt påført ved hjelp av manipulerende maktbruk. Resultatet av det er skam. Skamfenomenet står sentralt hos mange av informantene når de beskriver hva som gjør en anklage troverdig.

²¹⁵ Se beskrivelsen av paternalisme og maternalisme i 2.4.1.1 Relasjonell makt

A: Det var nok smertene som ble uttrykt rent kroppsspråklig, det var ganske sterkt. Historien ble også fortalt veldig nølende. Det var et veldig hjelpsøkende menneske, og da leter du på en måte etter: Hva er dette her? – Jeg måtte nok tolke, for verbaliseringen av det [skam- og skyldfølelsen] var veldig uklare. Men det var sånn jeg tolket noen av disse svære smertene som lå i det.

A har observert en stor smerte hos den utsatte, som han tolker som skam- og skyldfølelse.

Han bygger da på kroppsspråket og formidlingsformen hos den utsatte.

B har registrert at skamfølelsen også kan komme til uttrykk i den utsattes verbaliserte forståelse av handlingene hun er blitt påført:

B: Noe som er gjort galt, det tar liksom feil person ansvaret for. [Den utsatte kan si:] ”Hva er det med meg, som gjør at han tillater seg, for eksempel å gå forbi meg to ganger om dagen og ta meg på rumpa” eller ”hva er det med meg som gjør at det er tredje gang dette skjer meg på en femten års periode?”

B beskriver skammens fenomenologi, den rammer selvet og er altomfattende: ”Hva er galt med meg?” Anklagen vendes innover mot en selv istedenfor utover mot krenkeren.

C: [Den utsatte kan si:] ”Hadde jeg invitert til det? Lå det i kortene?” Det er en sånn skam-bit: ”Skulle jeg visst det, eller? Skulle jeg stoppet før, eller skulle jeg bare avbrutt?”

EK: Selvanklager?

C: Ja, selvanklager på ikke å ha avsluttet. Ja, det er en form for manipulering, å være fanget i et garn som en ikke kommer fri fra.

C peker på følelsen av å være utnyttet, som kommer i etterkant når den utsatte begynner å ane at hun eller han har vært en brikke i et spill som krenkeren har hatt grepet om. Da er skamfølelsen knyttet til at en ikke forstod hva som skjedde, og til devalueringen ved å ha blitt redusert til et objekt.

D: Jeg tenker at hvis en som ikke er krenket på dette området, kommer på den tanke at en skal lansere det som en løgnhistorie, da må det være helt spesielle årsaker til det. De aller, aller fleste menn og kvinner vil ikke finne på den tanken en gang – for det er så skambelagt. Du ser på dem når de forteller det, hvor tøft det er. Jeg er mann selv, og jeg vet litt om det ut fra historier jeg har møtt hos menn. Noe av det siste de kan tenke seg, er at dette skal bli kjent for noen. Det kan hende at det er enda mer skambelagt for menn, det vet jeg ikke. Men jeg er helt overbevist om at også for kvinner er det veldig skambelagt.

D illustrerer det Finn Skårderud beskriver slik: ”Skam er en tausgjørende affekt. Den rasende kan skrike, men den skamfulle holder kjeft.”²¹⁶ Den som har opplevd en seksuell krenkelse må overstige en indre barriere for å komme fram med sin historie, en barriere som handler om behovet for å skjule seg på grunn av skamfølelsen.

D: Det vil som regel være en maktunderlegenhet knyttet til vedkommende [den utsatte], og veldig mange vil være i en situasjon hvor de av forskjellige grunner sitter med en følelse av at de er medskyldige og har store problemer med å komme ut av den forestillingen. De første gangene opplevde jeg det veldig overraskende, men etter hvert har det blitt en del av kunnskapen om dette.

EK: Hvordan kommer den skyldfølelsen til uttrykk?

D: Ved at man forteller hva som skjedde, og så kommer det et ”men, jeg er jo ikke uskyldig oppi dette, jeg heller” eller ett eller annet sånt. ”Jeg innser jo at jeg var forelska jeg og, jeg hadde jo følelser for han, jeg og. Jeg fikk det i hvert fall etter hvert.”

²¹⁶ Skårderud, ”Tapte ansikter”, 40

D ble først overrasket over å observere den utsattes skyldfølelse knyttet til krenkelsen, men har siden fått kunnskap om sammenhengen mellom maktunderlegenhet og påført skyldfølelse. Maktubalansen gir den mektige mulighet til både å definere det som er skjedd som en gjensidig forelskelse og som noe den andre er medskyldig i. Denne falske virkelighetsforståelsen er det vanskelig å komme ut av.

Skamfølelsen er et sentralt troverdighetskriterium hos mange av informantene. Skammen ble identifisert gjennom kroppsspråk, verbale utsagn der den utsatte devaluerte seg selv, og ved at en merket at den utsatte hadde en indre barriere mot å snakke om det skamfulle. Skyldfølelse i form av selvanklager er også identifisert som en del av selve krenkelsen, knyttet til den asymmetriske maktrelasjonen.

4.2.3.6 Detaljer og sammenheng

”Vi må ha noen beskrivelser”

C understreker - i tillegg til de momentene som er nevnt i de foregående punktene, viktigheten av å få fram fakta og sammenhengen i historien:

EK: Hva er det som bekrefter for deg at dette høres sant ut?

C: At det er en form for sammenheng i fortellingen. Ikke sånn papapapa, men litt fakta, at det kan være greit å si: ”Når skjedde det, var det før sånn?” At fortellingen står i en sammenheng. Og gjennom det så kommer ofte det som er skjedd fram. Det også bidrar til å danne seg et bilde av det som faktisk har skjedd, ikke bare en opplevelse av at det har skjedd noen ting.

Jeg må få verifisert historien før jeg går videre til den anklagede. Jeg må høre den fortellingen. Ja, det har jeg lagt vekt på – og det tenker jeg at er viktig. Det kan ikke bare være en som forteller noen ting om noen ting, jeg må gå de rundene.

C sier at detaljert kjennskap til den utsattes historie er en viktig trygghet han må ha før han kan konfrontere den anklagede. Både B og D bekrefter at detaljene i en historie er viktig:

B: Vi må ha noen beskrivelser før vi kan håndtere.

D: Jeg har sagt mange ganger at for at jeg skal kunne gå videre med denne saken, så er jeg avhengig av at du er mer konkret.

Tre av informantene legger vekt på at en anklage må ha konkrete fakta og stå i en viss kontekstuell sammenheng for å være troverdig. Det er derfor behov for å få detaljert kunnskap om den utsattes historie.

4.2.3.7 Anonyme – og falske anklager

”Det er jo ikke hold i en sånn sak”

Noen av informantene tar opp spørsmålet om hvordan en skal forholde seg til anonyme anklager. Skal en gå videre med en slik anklage? A og B har ulik mening om det.

A: Han var fortsatt ansatt, og alvorlighetsgraden i det var sånn at vi kunne ikke leve med at han fortsatt var i kontakt med barn og unge, det var sånn vi tenkte. Vi kan ikke leve med at en ansatt som arbeider med barn og unge kanskje nettopp har forgått seg. Men fordi vedkommende offer var

anonym, så var vi aldri veldig sterk på det overfor han. Det endte opp med at vedkommende sa opp sin stilling.

A mener at behovet for å sikre at barn og unge ikke utsettes for overgrep gjør at det kan være nødvendig å gripe inn, også om anklagen er anonym.

B: Vi har i hver fall fått anbefaling om det [ikke å gjøre noe med en anonym anklage]. Det er veldig vanskelig, hvordan skal vi gjøre det? Da kan jo alle melde meg anonymt uten at jeg får lov til å få en rettferdig dom. Vi har hatt noen som ville være anonyme, men det er veldig vanskelig. Vi kan ikke si til en ansatt: "Vi har fått beskjed om at du har gjort det", det er jo ikke hold i en sann sak.

C støtter B, og mener han må ha åpenhet for å kunne si hvem som har kommet med anklagen:

C: Ja jeg tror nok langt på vei at jeg må ha et navn som jeg har åpent for å gjøre kjent i en form for konfrontasjon med den anklagede. Som regel mener jeg det bør være slik. Den som forteller denne historien må faktisk stå frem med historien. Ikke i offentlighet, men det må verifiseres, ja.

Informantene har reflektert over muligheten for falske anklager og flere av dem har møtt en historie som de har vært usikre på.

*B: Det er kanskje bare en eller to ganger i min tid at jeg har tenkt: Er dette en sak, eller er det spenning? Den saken som jeg tenker på, den dør ut, det blir ikke noe mer når man begynner å snakke om dokumentasjon. Vi må ha noen beskrivelser før vi kan håndtere, og da blir historien borte, forsvinner litt.
EK: Så der gikk dere ikke videre?
B: Nei, det var ikke noe å gå videre på, så det kunne vi ikke gjøre. Personen ville være anonym, men så skjønte hun vel at vi ikke kunne godta det.*

Dersom saken er innholdsmessig diffus og den utsatte vil være anonym, mener B det er grunn til å være på vakt. B opplevde at engasjementet fra den utsatte forsvant når de spurte etter detaljer, noe hun tolket som manglende hold i historien. Dette bekrefter at detaljer og sammenheng i historien er viktig for troverdigheten.

*D: Jeg tror at i de fleste tilfeller vil det være ett eller annet som gjør at det er mulig å bli mistenksom i en sann situasjon. Jeg tror det må være ett eller annet i forholdet mellom ord og kroppsspråk som blir problematisk. Jeg har vært borti ett tilfelle hvor jeg har fått den der litt vasne følelsen av at dette her har du veldig lite følelser og engasjement i forhold til. Jeg vil ikke si at det er en løgn, men at det er et påstått overgrep.
EK: Sjekket du det ut?
D: Ja, jeg har selv hatt samtale med den anklagede, som benekter hårdnakket. I seg selv er ikke det grunn nok [til å avvise anklagen]. Men det virka så vassent for meg at jeg sa at jeg ikke fant å kunne gå videre med det. Jeg forklarte vedkommende som påstod at hun var krenket hvorfor jeg opplevde det sann. Begrunnelsen var: "Jeg opplever ikke noe engasjement fra din side i dette. Du deler ikke med meg noen detaljer. Du har masse hat i forhold til ham det gjelder, men jeg får liksom ikke tak i hva dette er for noe for deg, hva du har opplevd."
EK: For hun var ikke konkret i hva det handlet om?
D: Veldig lite konkret. Han var liksom ekkel, og ikke så veldig mye mer, men hun kalte det et seksuelt overgrep. Men jeg må ha noe mer.
EK: Hun avfant seg med det?
D: Jada, absolutt. Men jeg ser at jeg kan ha tatt grundig feil. Men for å blottstille en person overfor menigheten, kanskje overfor familie og litt av hvert, så synes jeg det må være noe kjøtt på beina. Men det der er vanskelig, det er kjempevanskelig.*

Historien D forteller her, bekrefter også detaljenes betydning og sammenhengen i historien som viktige troverdighetskriterier. Når dette manglet, kombinert med det som kunne oppfattes som et mulig hevnmotiv, ble D urolig og valgte derfor å ikke gå videre med historien.

C har som nevnt opplevd en anklage som ble verifisert som falsk. Han ble oppringt av en kvinne som fortalte en dramatisk historie om at hun var blitt voldtatt av en prest. Mangel på samsvar mellom ord og formidling i kvinnens fortelling skapte imidlertid en mistanke:

C: Historien var så sterk. Men emosjonelt så var stemmen der – (C gjør en håndbevegelse flat, rett fram). Det var ikke noe naturlig sinne eller gråt, ikke noen ting. Det var bare flatt historie, men med et svært alvorlig innhold. Jeg tenkte: Det er ikke naturlig å si: "Jeg er voldtatt av en prest" og fortelle det som om det var hvor du kjøpte brød hen.

EK: Formen stemte ikke med innholdet?

C: Nei, overhodet ikke.

I tillegg oppdaget C en detalj i historien kvinnen fortalte om denne presten som viste seg å ikke stemme, og det gjorde at anklagen etter hvert ble avslørt som løgn.

En tid senere sendte den samme kvinnen en skriftlig anklage mot en annen person, men undertegnet med et annet navn. Anklagen var svært diffus, noe som gjorde at C fattet mistanke igjen og gjorde noen undersøkelser som avslørte at anklagen var falsk.

C mener at det en kan lære av historiene, er at en skal følge sine intuisjoner og ikke være redd for å stille avklarende spørsmål:

C: Jeg husker at da jeg snakket i telefonen, så fikk jeg intuisjonen på at her er det noe som gjør at jeg faktisk er usikker. Det faller inn under en ansvarlighet å lytte til det, utforske det. Hvis man da får bekreftet, nei - det var ingen grunn for en sånn usikkerhet, så er en jo bare tryggere.

I møte med overgrep er virkeligheten ofte verre enn fantasien, men i møte med de helt bizarre historiene – for de finnes det dessverre også mange av - så er det ikke bare lov, men det er grunn til å våge å ha noen spørsmålsstillinger med seg. Stole litt på sine intuisjoner og i hvert fall sjekke ut det man er i tvil om, så langt man kan.

Også Cs historie bekrefter at detaljene er viktige for å avsløre falske anklager, kombinert med å være oppmerksom på forholdet mellom ord og totalformidlingen.

Informantene formidler ut fra sin erfaring at diffuse anklager, mangel på samsvar mellom ord og kroppsspråk, hevnmotiv og ønske om å være anonym, er signaler som gjør at en skal være særlig på vakt mot falske anklager. Slike situasjoner krever ekstra grundige undersøkelser.

4.2.3.8 Framgangsmåte

"Spørre – for å sjekke ut tingene"

Har framgangsmåten noe å si for muligheten til å få en erkjennelse av de faktiske forholdene? Ja, mener flere av informantene. Et viktig spørsmål i den forbindelse er hvem en har samtale med først. Fire av informantene samtaler med den utsatte før de tar anklagen opp med den anklagede, men begrunner dette litt ulikt. For A var det tilfeldig at han snakket med den utsatte først.

EK: Saken kom via en prest?

A: Ja, men så hadde det seg sånn at jeg også møtte overgrepsutsatte, men det var litt tilfeldig.

EK: Det er ikke prosedyre?

A: Nei, men jeg vil kanskje tenke at det var viktig for meg å ha gjort det, for da kunne jeg vekte ting, gjøre meg opp en mening hvor dette lå, ikke minst ut fra min egen sjelesorgserfaring. Det var viktig å fornemme hva dette var og ikke var sjøl, når jeg gikk videre.

A opplevde altså at det var en fordel å ha møtt den utsatte, fordi det gjorde ham tryggere på hva saken handlet om. I ett tilfelle valgte A å ikke snakke direkte med den utsatte:

A: Det var skriftlig meldt, opplysningene var relativt konkrete og kom direkte fra den utsatte. I dette tilfellet, da vedkommende gikk til en annen betrodd sjelesørger, så ville jeg tatt anklagen inn uten å sjekke med henne [den utsatte]. Også fordi hun var ivaretatt rent sjelesørgerisk.

Fordi anklagen kom skriftlig via en sjelesørger som A stolte på, og fordi han vurderte at hun ikke trengte det, lot A her være å forholde seg direkte til den utsatte.

*EK: Hvem tar dere kontakt med først når dere får vite om en sak, den utsatte eller den anklagede?
B: Den utsatte. For da tenker vi at det er den som trenger det mest. Når noen har meldt en sak, så går de bare i høyspenning og venter på at vi skal ta kontakt. Men så går det ikke mange timer og dager før vi tar kontakt med den anklagede. Når det gjelder menighet, så skjer det nesten umiddelbart etterpå.*

B begrunner rekkefølgen med at det er den utsatte som har størst behov for kontakt først.

C trekker fram viktigheten av å gå inn i den utsattes historie før samtalen med den anklagede, for å være trygg på at det er en troverdig historie:

C: Jeg har ikke en tanke om at folk ønsker å fortelle annet enn sannheten. Men når en opplever at det kommer noe som høres rart ut, så kan en spørre uten å være mistenksom, bare for å sjekke ut tingene: Når var det, når sa du det var? For at en selv kan danne seg et bilde som virker troverdig. Min erfaring er at det ikke er farlig å gjøre det. Det gir ofte den du snakker med mulighet til å ta en sløffe rundt noe som kanskje er litt uklart for vedkommende også.

C beskriver sin framgangsmåte i møte med den anklagede, slik:

*C: "Jeg har hatt en samtale med – dere har hatt en relasjon, kan du fortelle meg noe om det?" Så ikke komme med påstander om at jeg har hørt sånn og sånn og sånn. Da har jeg opplevd alt fra liksom diffust, "ja, jo" til på en måte å få en bekreftelse uten at jeg har kommet med påstandene. Fått utfoldet det.
EK: Du trenger på en måte den utsattes historie for å kunne få en erkjennelse hos den anklagede, det er det du sier?
C: Ja, jeg må i hvert fall ha den historien inni meg, selv om jeg jo ikke velter den ut. Men jeg må ha trygghet om at det er en historie som jeg stoler på.*

C beskriver en framgangsmåte der detaljkunnskap er viktig for å stille spørsmålene slik at den anklagede vil fortelle hva som har skjedd.

D bekrefter også at kjennskap til den utsattes historie er avgjørende for å få en erkjennelse:

*D: Jeg har hatt og har fortsatt det synet at i utgangspunktet må den krenkede oppleve å bli trodd. Hvis ikke det er på plass, så er det umulig for mennesker i en sånn sårbar situasjon å være åpne.
EK: Hvorfor velger du å bruke tid med den utsatte før du eventuelt kontakter den anklagede for å høre hans versjon?
D: Det er ofte veldig spinkelt det du får i begynnelsen. Det kan faktisk ta en god del tid før en [den utsatte] begynner å snakke mer konkret. Jeg har hatt det prinsippet at jeg er veldig varsom med å grave. Jeg ønsker at den utsatte skal få all den tid han eller hun trenger til å fortelle detaljer. Og hvis hun ikke ønsker å fortelle detaljer i det hele tatt, så er det helt greit. Men en er avhengig av et visst minimum av enkeltheter for å kunne konfrontere. Og særlig hvis det blir en veldig generell erkjennelse til å begynne med [hos den anklagede], så må du ha noen kort i bakhånd: "Var det ikke slik da?" for å kunne komme videre.
EK: Så du trenger den utsattes historie for å konfrontere og få en erkjennelse?
D: Ja, absolutt, absolutt. Det gjør en altså.*

E har valgt en annen strategi:

E: Når det gjelder den forulempa eller foruretta parten, så har vi kontaktpersonen som er oppnevnt, som skal settes i forbindelse med den personen, og så må vi innkalle vedkommende prest hit.

EK: Men vil biskopen da på forhånd ha hatt en samtale med den utsatte?

E: Nei, det trenger ikke være brakt inn, tenker jeg.

EK: Hva slags informasjon sitter biskopen med da, før den samtalen?

E: Nei, det kan jeg faktisk ikke svare på.

EK: Er det noen begrunnelse for at man ikke har en direkte kontakt med den utsatte fra arbeidsgiverlinjas side?

E: Nei, jeg kan ikke se at det er noe prinsipielt der, men de kryssende synspunkter eller det krysspresset som biskopen da blir utsatt for, altså det å sitte med to historier, det er jo ikke så lett å håndtere. Men samtidig er det jo en viktig sammenheng. – Biskopen har ikke tatt initiativ til å ta kontakt med den utsatte. Når vi har hatt kontakt med den utsatte, så er det på spørsmål fra vedkommende om å få lov til å møte biskopen.

E kontakter bevisst ikke den utsatte først. Det er først og fremst den anklagede saksbehandleren skal forholde seg til, mener han.

E: I den grad den utsatte har en historie, så er det klart at den må legges fram for å opplyse saken mot vår ansatt. Men det er samtidig hos vår ansatt at vi må prøve å finne sannheten, og hjelpe til å trekke den nødvendige konsekvensen av det. Men hvis vedkommende benekter realiteten, så sitter vi fremdeles med et ansettelsesforhold som vi ikke kan oppheve. Og vi må ha en relasjon videre til den presten.

E beskriver framgangsmåten overfor den anklagede slik:

E: Jeg ser ikke hva vi kan gjøre annet enn at vi kan snakke med vedkommende prest: ”Det har vært reist en anklage mot deg, og du vet alene selv hva som er skjedd, og vi kan ikke si verken fra eller til så lenge ikke du vil si noe.” Og legge tungt innover vedkommende det egenansvaret som han da tar.

EK: Så da ville du prøvd å få en erkjennelse hos vedkommende?

E: Det er ganske vanskelig å se for seg at vi kommer dit at vi får en erkjennelse.

E mener at en må søke å finne sannheten hos den anklagede, men er ut fra sin erfaring pessimistisk med tanke på mulighetene til å få en erkjennelse.

Informantene gjør her bruk av to ulike strategier. De tre informantene som har erfaring fra mange erkjente saker, uttrykker at det er viktig å samtale med den utsatte først. To av dem understreker at grundige samtaler med den utsatte er en forutsetning for å få en erkjennelse hos den anklagede. A har ingen klar strategi, mens E samtaler med den anklagede først. A og E har bare erfaring fra benektete saker. Det tyder på at rekkefølgen ikke er likegyldig med tanke på muligheten til å få en erkjennelse.

4.2.4 Råd hvis en anklage benektes

”Ha flere samtaler med den utsatte”

Jeg spurte informantene hva deres råd er, hvis et saksforhold er blitt benektet. Flere understreker viktigheten av å bruke god tid:

A: Jeg ville ikke bagatellisert det, men holdt det åpent ganske lenge i forhold til at vedkommende som benekter, faktisk snakker usant. Selv om det er en god person som jeg er glad i.

A mener det er nødvendig å vurdere grundig om den anklagede lyver, og er bevisst på at personlige relasjoner ikke skal påvirke vurderingen.

B: I samtale med den som er anklaget kan det gå fra en benekting til en erkjennelse. Det har vi opplevd. Det handler om å skape trygghet, og det har litt med respekt å gjøre. Hvis det er en mann som benekter noe som vi er overbevist om at har skjedd, kan vi bruke litt tid på å analysere hvordan vi kan møte ham. For jeg tror at de fleste vil innrømme hvis de blir konfrontert med det på en god måte. Jeg har et eksempel på det. Det var en leder som benektet at det hadde skjedd. En mann som har et ansvar i menigheten tok det opp med ham, og da viste det seg at han egentlig bare hadde lengtet etter å få lov til å fortelle: "Ja, faktisk, det er jeg som har gjort dette."

B mener at en må samtale videre med den anklagede, og har erfart at det er mulig å gå fra benektelse til erkjennelse. C og D vil råde til at en har flere samtaler med den utsatte:

C: Hvis den andre parten helt nekter, så tror jeg at det må være viktig å ha flere samtaler med den utsatte, å kvalifisere det vil være veldig viktig. Dette med å være trygg på sin oppfatning er noe jeg har veldig i meg. Hvordan oppfatter jeg en sak? Hvordan er det jeg har hørt? Hva er det jeg forholder meg til her? Noe av det kan man lære seg, og så er det noe som går på det intuitive, hva står jeg overfor her? De gangene jeg har vært relativt trygg på at "dette er en sånn sak", så har jeg også mer trygghet i alt jeg beveger meg rundt i forhold til saken. Hvis basisen er litt skjelvende, så blir også det man gjør i forhold til det, mye vanskeligere.

EK: Du ser ikke på det som noe alternativ å være nøytral?

C: Nei, jeg kan ikke se det som noen mulighet, for du blir jo ikke nøytral. I det øyeblikket du er nøytral, så svikter du den krenkede. For du tar jo ikke på alvor historien. Du sier for det første at hun lyver, for det andre - du risikerer også å utsette andre for det samme. Det er også en bit av det. Men det er også viktig å være bevisst at anklagene rammer en annen hardt. Derfor er egen trygghet – så langt som råd er, særdeles viktig.

D: Jeg ville hatt mange samtaler med vedkommende utsatte. Det kan dreie seg om fem, seks møtepunkter, der en sitter en time hver gang for å få tak i historien, for å vise at en tar det på alvor. Hvis vedkommende etter en eller to ganger mister interessen for å prate, ville jeg blitt mistenksom. Hvorfor det, dette er jo så fælt? Og det er jo så viktig å bli tatt på alvor. Er det plutselig ikke så viktig lenger? Jeg tror at en som har en løgnhistorie neppe vil ha det engasjementet.

En må gå grundig inn i den utsattes forklaring og alt materialet vi har rundt det. Så må vi se om det finnes materiale rundt den situasjonen hvor overgrepet fant sted. Var det på et misjonsfelt? Var det i en situasjon hvor det var en forkynner i en møtevirksomhet? Var det på en skole? Er det andre som har noe å si i sakens anledning?

Jeg mener at man finner en parallell i barnevernssaker. Man snakker om sannsynlighetsovervekt. En kan ikke drive etterforskning, det er det bare politiet som kan. Men en kan drive en ansvarlig saksbehandling. En kirke er ikke fritatt fra å gjøre et skikkelig arbeid for å finne ut av hva som har skjedd i egen sammenheng i en sak. Det er en ikke fritatt for.

C avviser nøytralitet som en mulighet, og peker på at en må arbeide for å få en avklart oppfatning som en er trygg på. D mener at flere samtaler med den utsatte, grundige undersøkelser av omstendighetene rundt krenkelsene og eventuelle innspill fra andre, kan belyse situasjonen. På et slikt grunnlag kan en gjøre en sannsynlighetsvurdering av hva som har skjedd, på samme måte som i barnevernssaker.

E henviser til retningslinjene og rettssystemet for å få en erkjennelse:

E: Jeg tenker at rådet er å prøve å opplyse saken på alle mulige måter, etter hvert som dette ruller opp. Det er ikke noen annen vei enn å gå maksimalt ut både etter retningslinjene og gjennom rettssystemet. Forhåpentligvis vil saken i den andre enden løse seg ved erkjennelse, og at det gir den nødvendige oppreisning til den som er forulempa, som vi også har ansvar for å tenke på. Hvis det ikke skjer, er vi i den situasjonen at vi kan møte den forulempa og si: "Vi tror din historie. Så langt kom vi, vi kom ikke lenger med vedkommende prest. Det beklager vi dypt, men sånn er virkeligheten."

4.2.5 Belastningene ved å håndtere slike saker

”Det er jo kjempetunge byrder å bære”

Informantene forteller at det å håndtere slike saker har vært en påkjenning. Bare det å snakke om temaet i samtalen med meg, drar for noen opp de vonde følelsene knyttet til sakene på nytt. Det handler på den ene siden om de indre følelsesmessige belastningene knyttet til usikkerhet, ansvar, sorg og sinne og på den andre siden belastningen ved å bli utsatt for kritikk utenfra. To av informantene bruker uttrykket ”heiagjeng” om de som støtter de to partene, og peker på at krenkelsessaker skaper konflikter. En har opplevd at nært vennskap ble snudd til fiendskap.

A legger vekt på byrden ved den følelsesmessige usikkerheten som er knyttet til det å kunne ta feil:

A: Det å være med på å kanskje holde et menneske under en falsk anklage, det har vært det vanskeligste. Men jeg ser på tilsvarende vis, hvis vi hadde gått en litt annen vei og vært raskere til å si: ”Vi tror ikke det har skjedd”, så ville jeg hatt det samme overfor den utsatte. Som om jeg sier: ”Ja, du har det vondt, men jeg tror kilden er noe annet”, eller ett eller annet sånt rart, og kanskje ta feil. Så det er det samme fenomenet som jeg synes er vanskeligst, når det er to historier mot hverandre.

B trekker fram at ansvaret kan være tungt å bære:

B: Jeg kjenner på et sinne og nesten også på en ergrelse over at dette skjer i den sammenhengen jeg har gitt hele mitt liv. Jeg har gått inn på et kall, jeg har en tjeneste å gjøre, og så er det faktisk sånne ting som skjer. Jeg vet at det skjer, og det må jeg ta innover meg. Jeg snakker med meg selv av og til og sier at fokuset er på den som er utsatt. Men samtidig har jeg meg selv med i dette. Jeg må av og til tenke at jeg må være profesjonell og legge fra meg dette som er så leit. For det er jo kjempetunge byrder å bære. Hvor langt skal du følge? Hvor lenge skal du følge? Forstår jeg nok? Tar jeg det nok innover meg? Har jeg lov til å sove godt i natt? Ansvar – hva er dette? Ingenting er lite, men hvor lite er det eller hvor stort er det? Er det en, eller er dette begynnelsen på en kjedereaksjon? For det har vi jo vært borti, at når ballen begynner å rulle... – Det er veldig krevende, for du stiller deg jo også til for hogg.

C peker på at det alltid er ting som en etterpå ser kunne vært gjort annerledes:

C: Det er krevende og til dels smertefullt at man etterpå kan tenke: Dette skulle jeg kanskje gjort litt annerledes. Det er også en form for smerte. Men sånn er disse sakene. I de fleste tilfeller er en alene om å høre historien, fra begge parter. Det gjør det særdeles krevende.

D bekrefter at en utsettes for kritikk fra omgivelsene:

*EK: En utsettes for kritikk?
D: Absolutt. I forbindelse med en sak jeg hadde til behandling for en del år tilbake, er jeg fortsatt uønsket i et miljø rundt vedkommende overgriper. Så det er steinhardt. Det vil ofte være familiemedlemmer som velger å stille seg helt og holdent på overgriperers side, som gir en mye ubehag over tid.*

E berøres først og fremst av den utsattes situasjon, men blir også bedrøvet over mangel på erkjennelse:

E: Det følelsesmessig vanskelige er å møte dypet av fortvilelse hos disse menneskene som viser så tydelig at de så til de grader har vært krenka. Det tragiske er å se at en prest tilsynelatende ikke lar seg berøre av eget liv og det vi antar er en realitet. Det kan gjøre meg bedrøvet på kirkens vegne, presters vegne, men ikke på samme måten gripe meg følelsesmessig.

Han trekker også fram sårbarheten som ligger i et system hvor de som håndterer slike saker har svært lite erfaring, og usikkerheten det skaper:

Jeg blir igjen påmint om hvor uavklart vi er i dette feltet. Hvor mye mer tid vi skulle hatt til å sette oss inn i feltet og fulgt både våre egne tilfeller og andre tilfeller for å få en mengdeopplevelse og mengdetrening på dette her, som gjør at vi kan håndtere det mye mer riktig og profesjonelt når det først skjer. Jeg legger merke til at selv om jeg har vært mye borti dette, så er distansen så pass stor at jeg blir usikker på en del ting, og kjenner at jeg må hente inn igjen en del av stoffet og retningslinjer og prosedyrer.

De følelsesmessige belastningene informantene forteller om kan oppsummeres slik: Foran seg har en personen som hevder at han eller hun er uskyldig anklaget. Inni seg har en omsorgen for den utsatte og ansvaret for å handle rett. Det innbefatter også frykten for å anklage en uskyldig person. Bak seg har en den anklagedes familie, venner og menigheten, som en vet at en kan forvente kritikk fra. Kritikk utenfra er ofte tung å bære. Når en gir støtte til en som ikke blir trodd, vil en bli mistrodd selv. En blir negativt stemplet på samme måte som den utsatte ved at det settes spørsmålsteget ved ens egen troverdighet og dømmekraft.

Judith Herman beskriver dette fenomenet slik:

Those who attempt to describe the atrocities that they have witnessed also risk their own credibility. To speak publicly about one's knowledge of atrocities is to invite the stigma that attaches to victims.²¹⁷

4.2.6 Informantenes faglige ståsted

Jeg oppfattet gjennom samtale tre ulike posisjoner hos informantene når det gjaldt faglig ståsted. De kan karakteriseres som henholdsvis et sjelesørgerisk, et juridisk og et saksorientert ståsted.

A hadde en sjelesørgerisk tilnærming til sakshåndteringen. Det er smerten han har sett hos den utsatte som bestemmer hvordan han forholder seg til saken:

A: Det var møtet med et svært lidende menneske, hvor angstnivået og frykten [var stor]. Historien ble fortalt litt etter litt, det var forbundet med mye smerte å fortelle det. Et menneske som har det veldig vondt skyver du ikke fra deg, eller sier at det er sikkert noe helt annet [som er årsaken].

Han tolker saksforholdet i lys av sin sjelesørgeriske erfaring:

A: ...da kunne jeg vekke ting, gjøre meg opp en mening hvor dette lå, ikke minst ut fra min egen sjelesorgserfaring. Det var viktig å fornemme hva dette var og ikke var sjøl, når jeg gikk videre.

Om han skal ha direkte kontakt med den utsatte, avhenger blant annet av om hun er ”ivaretatt rent sjelesørgerisk”. Kirkens mandat konkretiserer han til ”å beskytte”, derfor ser han seg også nødt til å ta affære i forhold til en anonym anklage.

C og D har en saksorientert tilnærming. De er opptatt av å få mest mulig kunnskap om

²¹⁷ Herman, *Trauma and Recovery*, 2

anklagen, slik at de gjennom disse undersøkelsene får avklart hva de skal tenke om den. De mener kirken om nødvendig må gå mange runder med samtaler.

C: Hvis den andre parten helt nekter, så tror jeg at det må være viktig å ha flere samtaler med den utsatte, å kvalifisere det vil være veldig viktig Dette med å være trygg på sin oppfatning er noe jeg har veldig i meg. Hvordan oppfatter jeg en sak? Hvordan er det jeg har hørt? Hva er det jeg forholder meg til her?

D: Jeg ville hatt mange samtaler med vedkommende utsatte. Det kan dreie seg om fem, seks møtepunkter, der en sitter en time hver gang for å få tak i historien. (...) En må gå grundig inn i den utsattes forklaring og alt materialet vi har rundt det. (...) En kirke er ikke fritatt fra å gjøre et skikkelig arbeid for å finne ut av hva som har skjedd i egen sammenheng i en sak.

E har en juridisk tilnærming til sakshåndteringen. Det kommer til uttrykk ved at en ikke har samtaler med den utsatte, men bare forholder seg direkte til den anklagede, og gjennom vektleggingen av at kirkens vurderinger er underlagt politiets og rettsvesenets avgjørelser.

E: Teoretisk sett skulle kirken kunne gå lenger enn jussen, men i praksis vil kirkeordningene våre og forholdet til rettssystemet være slik at vi ikke har noen annen prøvingsinstans enn det som retten kommer fram til. Da blir vi bundet til sjuende og sist av det som blir den offentlige konklusjonen i en sak.

B er det vanskelig å plassere ett sted, da hun var preget av elementer fra alle tre posisjonene. Med utgangspunkt i en sjelesørgerisk holdning legger hun sterk vekt på den utsattes smerte:

B: For når du sitter der med et sårbart menneske, så er det jo ikke tvil om at her har det skjedd ting. Jeg kjenner jo bare nå, når man snakker om det, når man ser for seg de menneskene man har møtt, så hvem er jeg som skulle dra noe i tvil?

Det saksorienterte utgangspunktet kom til uttrykk ved at hun etterspør konkrete beskrivelser før hun kan handle:

B: Vi må ha noen beskrivelser før vi kan håndtere. (...) Vi har hatt noen som ville være anonyme, men det er veldig vanskelig. Vi kan ikke si til en ansatt: "Vi har fått beskjed om at du har gjort det", det er jo ikke hold i en sånn sak.

Den juridiske tilnærmingen kom til uttrykk ved at hun mener at kirken ikke kan håndtere straffbare saker:

B: Hvis det er en politianmeldelse, så er det så pass alvorlig at det kan ikke kirken behandle. Da får vi gå inn og ha det pastorale ansvaret.

Det sjelesørgeriske utgangspunktet kjennetegnes av at det er den utsattes smerte og ønsket om å beskytte som fanger oppmerksomheten og bestemmer hvordan en skal vurdere anklagens innhold og videre handlemåte. Det juridiske utgangspunktet kjennetegnes av at det er lover og regler som bestemmer vurderinger og handlingsvalg. Det saksorienterte utgangspunktet er kjennetegnet av at en stiller spørsmål og har en utforskende og undersøkende holdning for å kvalitetssikre fortellingens troverdighet.

4.2.7 Oppsummering i lys av forskningsspørsmålene

De forskningsspørsmålene som hovedsakelig er knyttet til den kvalitative undersøkelsen, lyder slik:

A.4. Hvordan ser kirken på sitt mandat i møte med slike saker?

A.5. Hvordan vurderer kirken hva som er en seksuell krenkelse?

A.6. Hvilke valg og vurderinger gjør kirken for å avklare en anklages troverdighet?

Informantene er enige om at kirken har et selvstendig mandat som handler om beskyttelse, ivaretagelse og ansvarliggjøring. De er imidlertid usikre og til dels uenige om hva dette betyr i praksis når den anklagede benekter anklagen, eller når en sak blir henlagt av politiet etter bevisets stilling.

Følgende posisjoner kom til uttrykk:

- Kirken skal ikke håndtere straffbare saker, de må overlates til politi/rettsvesen
- Kirken kan håndtere benektede anklager på et selvstendig grunnlag ut fra en sannsynlighetsvurdering.
- Kirken kan ut fra selvstendige vurderinger la en sak få tjenstemessige konsekvenser for den anklagede, også om en anklage blir henlagt av politiet.
- Kirken er avhengig av en fellende dom i rettssystemet for å la en benektet anklage få tjenstemessige konsekvenser for den anklagede.

På spørsmålet om hvordan kirken forstår hva som er en seksuell krenkelse, henviste de fleste informantene til den utsattes opplevelse som det viktigste kriteriet. Straffeloven og kristen etikk ble også nevnt som referanserammer. To av informantene nevnte at ansvarsforholdet ofte blir et diskusjonstema i kirken når den utsatte er voksen, fordi det er vanskeligere å se asymmetrien i maktforholdet.

Informantene nevner fire viktige forhold som utgangspunkt for å vurdere troverdighet:

- At helhetsformidlingen gir et tillitsvekkende inntrykk. Ord, følelsesuttrykk og kroppsspråk må stemme overens.
- At de ser spor av maktmisbruk. Eksempler på dette er utnyttelse av en tillitsrelasjon, at den utsatte ble pålagt hemmelighold, at Gud ble brukt som en legitimering eller at de ba sammen om tilgivelse etterpå, at den anklagede har brukt trusler eller smiger for å oppnå seksualisert kontakt.
- At de gjenkjenner skyld- og skamfølelse hos den utsatte. Eksempler på det er at den utsatte anklager seg selv, devaluerer sin egen person, strever med å sette ord på det skamfulle, eller på ulike måter gir signaler om skyld- og skam gjennom kroppsspråket.

- At historien inneholder detaljer knyttet til faktiske forhold. En bør få kunnskap om tid, sted og hva som skjedde.

I tillegg vurderer informantene den utsattes motiv for å komme med anklagen. Det vanligste motivet er behovet for å bli trodd og fratatt ansvaret, sammen med et ønske om å hindre at andre blir utsatt. Hevnmotivet nevnes som et tvetydig motiv, det er identifisert både i forbindelse med en falsk anklage og en anklage som har svært høy troverdighet. Hevn kan derfor enten skyldes sinne over å være utsatt for reelle seksuelle krenkelser eller sinne av helt andre årsaker. Diffuse anklager, kombinert med mangel på samsvar mellom ord og kroppsspråk, hevnmotiv og ønske om å være anonym er signaler om at en skal være på vakt mot falske anklager.

Det viktigste rådet fra informantene når en anklage blir benektet, er å bruke god tid og ha flere samtaler med den utsatte for å få fram flest mulig detaljer. De gav uttrykk for at det er en følelsesmessig krevende situasjon når anklager benektes. Det skyldes både det tunge ansvaret, frykten for å gjøre feil, usikkerheten og kritikken en utsettes for.

Vi ser av dette at kirken er usikker når det gjelder hva slags mandat den har, særlig når det gjelder politianmeldte saker som blir henlagt. Det er også usikkerhet knyttet til hva som skal regnes som en seksuell krenkelse, og hva som bare er utroskap.

Framgangsmåten ser ut til å ha stor betydning for muligheten for å få en erkjennelse. De informantene som har fått erkjennelse i slike saker, legger alle vekt på å ha grundige samtaler med den utsatte først. De som bare har erfaring med benektete saker, har enten ikke en klar strategi når det gjelder rekkefølgen, eller de kontakter den anklagede først.

De valg og vurderinger informantene har gjort, er preget av den enkeltes ståsted og tilnæringsmåte. Jeg identifiserte tre ulike tilnæringsmåter: den sjelesørgeriske, den juridiske og den saksorienterte tilnæringsmåten. Med en sjelesørgerisk tilnærming ble det lagt stor vekt på den utsattes smerte, med en juridisk tilnærming ble hovedvekten lagt på å følge lover og regler og rettssystemets avgjørelser, mens en ut fra en saksorientert tilnærming la vekt på å gjøre selvstendige, grundige undersøkelser. De informantene som har fått erkjennelse i slike saker, er i stor grad preget av en saksorientert tilnærming. Det bekrefter forrige avsnitts konklusjon om framgangsmåtens betydning.

5 Drøfting

I analysedelen har jeg primært behandlet forskningsspørsmålene under oppgavens problemstilling A: *Hva kjennetegner kirkens håndtering av seksuelle krenkelsesanklager mot sine ledere når ord står mot ord?* Dette grunnlaget tar jeg med meg inn i drøftingsdelen, når jeg nå primært skal besvare de tre forskningsspørsmålene under problemstilling B: *Hvilke vurderinger og valg må kirken gjøre for å ivareta sitt mandat i møte med slike anklager?*

B.1 Hva er kirkens mandat i forhold til seksuelle krenkelsesanklager?

B.2 Hvordan skal kirken definere seksuelle krenkelser?

B.3 Hvilke vurderinger og valg må kirken gjøre for å avklare en anklages troverdighet?

Dette er normative spørsmål, som jeg vil belyse og drøfte gjennom å sette det teoretiske materialet i dialog med det empiriske materialet, og drøfte hvilke teoretiske perspektiver som styrker og underbygger hva som er god praksis.

Hvis kirken skal framstå som en troverdig kirke, må den handle i samsvar med sin egenart og identitet, også når dens egne medarbeidere anklages for seksuelt krenkende atferd. Jeg vil derfor starte med å drøfte kirkens mandat i møte med slike anklager. Deretter vil jeg drøfte hva seksuelle krenkelser er, hva som avgjør om en handling er seksuelt krenkende eller ikke. Disse to temaene er både sentrale premisser for hvilke handlingsstrategier kirken velger og en del av de sentrale vurderingene kirken må gjøre. Det mest brennbare og krevende spørsmålet kirken må forholde seg til, er spørsmålet om anklagen er sann eller falsk. Dette spørsmålet vil derfor få en bred behandling. Til slutt vil jeg kort behandle problemstillinger knyttet til såkalte gjenvunnede minner.

5.1 Hva er kirkens mandat?

Kirken kan i hovedsak forholde seg til spørsmålet om anklagens sannhetsinnhold på to forskjellige måter. Den kan velge å overlate hele saken til politiet og handle ut fra det som blir resultatet av en eventuell rettssak. Dersom saken blir henlagt, kan kirken konkludere med at det ikke er mulig å ta stilling til hva som er sant og velge en nøytral posisjon. Jussen er da referanserammen for kirkens sakshåndtering. Alternativt kan kirken håndtere anklager på egne premisser og ut fra sitt eget verdigrunnlag, uavhengig av om de blir politianmeldt eller ikke. Kirken vil da ta stilling til anklagenes sannhetsinnhold ut fra en etisk vurdering av saksforholdet, og handle ut fra en teologisk referanseramme som er diakonalt forankret. I praksis vil kirken i denne posisjonen også måtte forholde seg til juridiske elementer i sakshåndteringen, som noen ganger kommer i et spenningsforhold til kirkens diakonale

mandat. Sakshåndteringen vil likevel bli svært forskjellig, avhengig av hvilken av de to referanserammene kirken velger som sitt primære utgangspunkt.

Jeg vil i det følgende først sammenligne jussens og diakoniens tilnærming til sannhetsspørsmålet. Deretter vil jeg vise hvilke konsekvenser en sakshåndtering forankret i en juridisk referanseramme får for de to partene. Dette vil jeg så drøfte i lys av kirkens diakonale mandat.

5.1.1 Jussens og diakoniens forhold til sannhetsspørsmålet

Å avklare sannhetsspørsmålet handler ikke om å finne den objektive sannheten i filosofisk forstand. Menneskelige oppfatninger av sannheten er subjektive og perspektivavhengige. Det handler imidlertid om å avklare den historiske sannheten om et påstått saksforhold, det vil si avklare de faktiske forhold. Det er et felles mål for politi/rettsvesen og kirken.

Ut fra en juridisk rettferdighetsforståelse må det en fellende dom i rettssystemet til for å avklare sannhetsspørsmålet i strafferettslig forstand. En slik dom vil slå fast hva retten mener beviselig har skjedd, hvem som er den skyldige, hvilke lover som er brutt og hvor stor straffen skal bli. Hvis en sak blir henlagt av politiet, betyr det at politiet mener at saksforholdet ikke lar seg bevise "utover enhver rimelig tvil". Den anklagede er da frikjent i strafferettslig forstand.

Kirken er en sivil arena. Den skal ikke framføre rettslige bevis for å avsi en straff, men vurdere hvorvidt det er sterke grunner til å tro at en person er blitt krenket i en kirkelig sammenheng, og om kirken fortsatt kan ha tillit til den som er anklaget. Det er da naturlig at kirken bruker en sivilrettslig målestokk og tar sin avgjørelse ut fra det som fremtrer som mest sannsynlig på bakgrunn av en grundig sakshåndtering.²¹⁸

Rettsvesenet og kirken har ut fra hver sin kontekst som mål å gi partene en rettferdig behandling. Mens det juridiske rettferdighetsbegrepet innholdsbestemmes ut fra jussen og straffeloven, blir kirkens rettferdighetsbegrep innholdsbestemt ut fra teologiens diakonale innhold.²¹⁹ Målestokken på rettferdighet ut fra en juridisk rettferdighetsforståelse er at den anklagede ikke blir dømt med mindre det kan bevises "utover enhver rimelig tvil".

Målestokken på at rettferdigheten i diakonal forstand blir oppfylt, er at den avmektige blir

²¹⁸ Sivilrettens krav "overveiende sannsynlig" legges blant annet til grunn for kirkens sakshåndtering i økumeniske retningslinjer utarbeidet av Norges kristne råd. Se Norges kristne råd, *Økumeniske retningslinjer i forbindelse med seksuelle overgrep i kirkelig sammenheng*, 36

²¹⁹ Disse to ulike rettferdighetsforståelsene er beskrevet i henholdsvis punkt 2.2.2.2 En diakonalt forankret rettferdighetsforståelse og 2.3.2 Rettsvesenets mandat.

myndiggjort og den krenkede får sin rett.²²⁰ Det forutsetter en avklaring av anklagens sannhetsinnhold.

Rettsvesenet skal forholde seg til om det er skjedd straffbare handlinger, og hvilken alvorlighetsgrad eventuelle handlinger har i forhold til straffeloven. Det relasjonelle innholdet i krenkelsene får lite fokus.²²¹ For den utsatte er imidlertid det relasjonelle viktig. ”Sannheten” for den utsatte bestemmes ikke av hvilken lovparagraf som er brutt, men av at hun eller han har vært utsatt for et tillitsbrudd som ble opplevd krenkende, og som har påført vedkommende smerte, ydmykelse, skyld og skam. Smertens sentrum er sviket og skammen over å være misbrukt av en som hun eller han hadde tillit til og var knyttet til. Derfor er det som oftest viktigere for den utsatte at den anklagede skal erkjenne hva han har gjort og ta moralsk ansvar for det, enn at han skal straffes.²²² Skadevirkningene er heller ikke først og fremst avhengig av om handlingene regnes som ”grove” etter straffeloven, men av tillitsrelasjonens karakter og hvor sterkt en opplever seg sveket. Kirken må derfor ut fra sitt diakonale mandat også forholde seg til det relasjonelle innholdet i krenkelsen og smerten hos den som opplever seg krenket.

5.1.2 Konsekvensene av en juridisk håndtering

5.1.2.1 Konsekvensene av en behandling i rettssystemet

Hvilken betydning har en politianmeldelse i forhold til å plassere skyld og ansvar? Av alle anmeldte seksualforbrytelser i samfunnet i 1997 endte bare ca 20 % med straffedom.²²³ I kirkelig sammenheng førte politianmeldelsene til domfellelse i 21 av totalt 61 anmeldte saker (ca 34 %). Det er altså en vesentlig høyere prosentandel som blir domfelt her, sammenlignet med resultatet av politianmeldte sedelighetssaker i samfunnet for øvrig. Samtidig er bare totalt sett 19 % av alle rapporterte seksuelle krenkelsesanklager i kirkelig sammenheng blitt politianmeldt.²²⁴ Det betyr at kirken må forholde seg til hovedtyngden av anklagene på egen hånd. Når det gjelder saker der ord står mot ord, førte 2 av 9 anmeldelser til domfellelse.

²²⁰ Se 2.2.2.2 En diakonalt forankret rettferdighetsforståelse

²²¹ Relasjonelle aspekter er i det vesentligste knyttet til alder, ved at straffbare forhold er betinget av at voksne har utført seksuelle handlinger i relasjon til barn. Et unntak er straffelovens §193, som har en bestemmelse om fengsel i inntil 5 år for seksuell omgang ”ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold”. Se lovdata, online <http://www.lovdata.no/all/tl-19020522-010-023.html>, situert 29.9.09.

²²² Zehr, *Restoring Justice*, 145

²²³ Se 4.1.2 Politianmeldelser og resultater av disse.

²²⁴ Mulige grunner til dette omtales i 4.1.2.2 Politianmeldte saker der ord står mot ord.

Som vist i kapittel 4 blir en svært stor del av anmeldte seksualforbrytelser i samfunnet henlagt av forskjellige årsaker.²²⁵ Denne høye henleggelsesprosenten ble bekreftet i mitt materiale.²²⁶ Når anklager henlegges av politiet, blir den anklagede ofte sett på som frikjent. For den utsatte blir konsekvensen av en henleggelse ofte at hun eller han blir betraktet som en person med lav troverdighet, i verste fall som en som farer med løgn eller lider av vrangforestillinger.²²⁷ Selv om en sak blir henlagt, kan påtalemyndighetene godt være overbevist om at det har skjedd en straffbar handling. Henleggelsen skyldes som regel at saken er foreldet eller at bevisene ikke anses gode nok til en domfellelse. Også om en sak kommer så langt som til retten, blir tiltalte i mange tilfeller frikjent på grunn av det høye strafferettslige beviskravet:

Det strafferettslige beviskravet medfører at dommeren må legge et annet faktum til grunn enn det som fremtrer som mest sannsynlig. Selv om de fremlagte bevis med klar sannsynlighetsovervekt taler for at tiltalte er skyldig, må tiltalte frifinnes.²²⁸

Retten kan med andre ord finne den utsattes forklaring troverdig, men den anklagede kan likevel bli frikjent fordi anklagen ikke er bevist utover enhver rimelig tvil.

I en rettssak er det den anklagedes skyld eller uskyld som står i fokus. Den utsatte har ingen rolle annet enn som vitne. Staten har gjennom påtalemyndigheten overtatt saken, og vedkommende blir slik redusert til et objekt i egen sak. Hun eller han har ingen påvirkningsmulighet eller kontroll over hvordan saken blir framstilt.²²⁹ Den utsattes smertefulle erfaringer og behov for oppreisning får liten eller ingen oppmerksomhet. Den anklagedes forsvarer har som hovedoppgave å så tvil ved tiltalens holdbarhet eller få fram formildende omstendigheter.²³⁰ I sedelighetssaker opplever mange kvinner at det blir stilt spørsmålsteget ved deres troverdighet, traumatiske hendelser bagatelliseres og de utsettes for nye ydmykninger. Metaforen ”a second rape” er blitt brukt for å beskrive dette.²³¹ Selv om en sak behandles i tråd med prinsippene i en juridisk rettferdighetsforståelse, kan forhold knyttet

²²⁵ Se 4.1.2 Politianmeldelser og resultater av disse.

²²⁶ Se 4.1.2 Politianmeldelser og resultater av disse. Av det totale antall politianmeldte saker i kirkelig sammenheng ble omkring 52 % henlagt av ulike årsaker. Av de politianmeldte sakene der ord stod mot ord ble 7 av 9 saker henlagt.

²²⁷ En av informantene i Kleivens doktorgradsundersøkelse forteller at den krenkede i en sak ble omtalt som ”helt utilregnelig, og bare ute etter hevn”, samtidig som politihenleggelsen ble brukt som bevis på krenkerens uskyld. Se Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 187

²²⁸ Strandbakken, *Uskyldspresumsjonen*, 34

²²⁹ Fadnes, Gerd, *Troverdighetens knappe vilkår: En analyse av kvinners opplevelse av og vilkår ved anmeldelse av seksuelle overgrep*. Hovedoppgave ved Sosialantropologisk Institutt. (Universitetet i Bergen, høst 2001), 38; Christie, Niels, ”Konflikt som eiendom”, i *Tidsskrift for rettsvitenskap*. Hovedredaktører Birger Stuevold Lassen og Magnus Aarbakke, 4. Online: <http://www.skolenettet.no/nyUpload/Moduler/LOM/dokumenter/Konflikt%20som%20eiendom.pdf>. (Situert 1.10.09).

²³⁰ Fadnes, *Troverdighetens knappe vilkår*, 65

²³¹ *Ibid*, 2-3

til selve rettsprosessen oppleves både urettferdig og som en ny krenkelse for den utsatte. Det er dermed ingen selvfølge at rettsvesenet er i stand til å gi den utsatte en subjektiv opplevelse av å bli rettferdig behandlet.²³²

5.1.2.2 Konsekvensene av en kirkelig sakshåndtering på jussens premisser

En sakshåndtering på jussens premisser i kirkelig sammenheng kjennetegnes av at det legges vekt på ”upartiskhet, rasjonalitet, objektivitet og likebehandling.”²³³ I kirkelig kontekst kommer en slik juridisk tankegang som overordnet norm tydeligst til uttrykk i Kultur- og Kirkedepartementets *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere ved mistanke om eller anklage mot arbeidstaker om seksuelle overgrep*. Fokuset er her på arbeidsgivers forpliktelser overfor den anklagede og på den prosedyremessige siden. Anklagen behandles som en personalsak, og saksbehandler skal primært forholde seg til den ansatte. Ansvar for den utsatte overlates til ”et støtteapparat som står fritt i forhold til arbeidsgiver”.²³⁴

For den utsatte betyr dette at hun eller han på samme måte som i rettssystemet blir definert ut som part i saken. Saksbehandler skal kun kontakte den utsatte for å få nødvendig informasjon:

Arbeidsgivers hensikt med å møte den utsatte må være å få et best mulig utgangspunkt for å treffe beslutninger om videre saksgang. (...) Arbeidsgiver skal kun spørre etter informasjon som er nødvendig for å komme videre i saksbehandlingen.²³⁵

Den utsattes følelsesmessige smerte og problemer er ikke et anliggende for kirkens saksbehandler. Det skal tas hånd om av ”egnet person, aldri mistenktes arbeidsgiver, aldri den samme som ivaretar mistenkte.”²³⁶

Kultur- og kirkedepartementets *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere* forankrer - i likhet med mange andre kirkelige retningslinjer - definisjonen av seksuelle krenkelser i straffeloven og andre aktuelle lover.²³⁷ Arbeidsgivers ansvar er å få avklart om det har skjedd noe straffbart i forhold til lovverket. En må ta stilling til spørsmålet om politianmeldelse, vurdere hva det medfører for den anklagedes arbeidsrettslige stilling og for andre berørte

²³² Hermstad drøfter rettsvesenets rolle i overgrepssaker. Han sier at den norske rettsordningen er lite egnet til å fange opp det mangfold av problemstillinger som overgrepssaker aktualiserer, og at den lave domfellelsesprosenten kan utgjøre et rettssikkerhetsproblem for utsatte. Se Hermstad, *Forbrytelse og selvforståelse: Et bidrag til forståelsen av en gruppe menn dømt til fengsel for seksuelle overgrep, i lys av terapi, etikk og strafferett*. (Trondheim: Norges tekniske-naturvitenskapelige universitet, 2006), 373-374

²³³ Østerud, *Statsvitenskapelig leksikon*, 236. Se også 2.3.2.1 Sikre objektivitet og upartiskhet

²³⁴ Kultur- og kirkedepartementet, *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere*, 10

²³⁵ Ibid, 26

²³⁶ Ibid, 16

²³⁷ Kultur- og kirkedepartementet, *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere*, 18-22 og 33. Det henvises også til bestemmelser i kirkeoven, likestillingsloven, arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven.

parter. Dersom politiet kobles inn i saken, må kirken overlate det videre arbeidet til politiet og forholde seg til politiets avgjørelser.

Det som avgjør om partene har fått en rettferdig behandling, er om arbeidsgiveren har fulgt saksbehandlingsmessige lover og regler, og om partene slik er blitt behandlet korrekt:

Håndteringen skal være i tråd med kirkens etiske grunnverdier, og den skal være saksbehandlingsmessig og juridisk korrekt. Den mistenkte skal bli korrekt og forsvarlig behandlet. Den utsatte skal kunne være trygg på at saken håndteres riktig og skal ikke oppleve å krenkes ytterligere.²³⁸

Hensikten med en ”korrekt” behandling er å sørge for at juridiske regler og prosedyrer blir fulgt. En saksbehandlingsmessig korrekt håndtering sikrer ikke nødvendigvis den utsatte mot å bli krenket på nytt.

5.1.3 En drøfting ut fra kirkens diakonale mandat

Kirken må forholde seg til rettsvesenets avgjørelser og juridiske prosedyrer i sin saksbehandling. Samtidig er den forpliktet på å virkeliggjøre det diakonale innholdet i en teologisk rettferdighetsforståelse. Spørsmålet er hvilket perspektiv som skal være styrende når disse kommer i et spenningsforhold til hverandre. Informantene hadde ulike syn på dette, noe som tydeliggjøres gjennom E og Cs utsagn:

E: Teoretisk sett skulle kirken kunne gå lenger enn jussen, men i praksis vil kirkeordningene våre og forholdet til rettsystemet være slik at vi ikke har noen annen prøvingsinstans enn det som retten kommer fram til. Da blir vi bundet til sjuende og sist av det som blir den offentlige konklusjonen i en sak.

C: Kirken har et eget oppdrag og et eget ansvar. – Hvis et overgrep er begått i sjelesorg, så er det å svikte i det som er kjernen av prestetjenesten. Det er helt umulig å ikke reagere i forhold til det.

Den ene sier at det er umulig å gjøre noe med mindre det foreligger en fellende dom, den andre at det er umulig å *ikke* reagere hvis en er overbevist at det har skjedd en seksuell krenkelse. Den ene mener at kirken i praksis er bundet til å la jussens avgjørelser få forkjørsrett, den andre at en er forpliktet til å handle ut fra sine etiske vurderinger. Kirken vil ut fra dette ha ulike handlingsstrategier, avhengig av om saksbehandleren lar det etiske eller juridiske perspektivet være styrende.

I en situasjon der det ikke foreligger noen form for erkjennelse fra den anklagede, vil kirken ofte fristes til å handle for å sikre seg mot kritikk fra den anklagede, andre medarbeidere og menigheten. Den utsatte blir tilsvarende sårbar. De ytre strukturelle og institusjonelle hensyn kan bli det primære og gå på bekostning av kirkens diakonale ansvar, som består i å sørge for at den svakeste parten ivaretas. Da vil kirken henfalle til institusjonalisme, der hovedsaken

²³⁸ Kultur- og kirkedepartementet, *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere*, 6

blir å ivareta institusjonen selv.²³⁹ Når kirkens hovedfokus blir å handle slik at ingen kan kritisere den for å gjøre noe galt, praktiserer den en rettferdighetsforståelse som kan beskrives slik:

In this view of justice, laws become norms which in themselves determine whether justice is done. From this view of the law can arise the belief that following the law is the litmus test of justice.²⁴⁰

Fokuset blir på om en har opptrådt korrekt i forhold til lovverket, ikke om en har gjort det rette i etisk forstand. Bakgrunnen for at kirken utarbeidet retningslinjer for å håndtere seksuelle krenkelsessaker, var nettopp anklager om at den ikke gjorde *det rette* i møte med disse sakene.²⁴¹

5.1.3.1 Hvem er den svake part?

Kirkens dilemma i saker der ord står ord er at den står overfor to potensielt svake parter: Den som mener seg å være utsatt for seksuelle krenkelser, og den som mener seg å være urettmessig anklaget. Er det da opplagt at det er den utsatte som er den svake part? Bispemøtets retningslinjer drøfter forholdet mellom de to partene og konkluderer med at den utsatte uansett er den svakeste part. Begrunnelsen er at kirken som samfunnsinstitusjon og samfunnet som rettsstat har lover og regler som ivaretar en ansatt som får en anklage mot seg. Slik sett har en kirkelig medarbeider mange ressurser tilgjengelig i form av lovbestemte rettigheter, fagforening, viktige relasjoner ut fra rolle og posisjon og ofte et stort støtteapparat i kraft av en opparbeidet tillit over lang tid.²⁴² Den utsatte kommer med en vond historie og ofte med en dyp (og i historisk lys velbegrunnet) frykt for ikke å bli trodd. Hun eller han er utenfor systemet og har ikke samme tilgang til formell og uformell informasjon som den anklagede. Vedkommende får som regel heller ikke samme støtte fra menigheten, men risikerer isteden å bli sett på med mistenksomhet på grunn av ulike sårbarhetsfaktorer, som for eksempel psykiske problemer. Kirkens sakshåndtering må derfor kritisk prøves på hvorvidt den er i stand til å ta den utsattes perspektiv og sørge for at hun eller han blir hørt og får tilgang til rettigheter og ressurser som oppveier den maktasymmetrien som i utgangspunktet er til stede mellom de to partene.

Selv om den utsatte er den svakeste parten sammenlignet med den anklagede, er også den anklagede i møte med *kirken* ”den svake part”.²⁴³ Kirken har gjennom sin sakshåndtering

²³⁹ Institusjonalisme blir behandlet i 2.3.1.2 Kirkens samfunnsmandat

²⁴⁰ Yoder, Perry, *Shalom, The Bible's Word for Salvation, Justice & Peace*, (Nappance: Evangel Publishing House, 1987), 82

²⁴¹ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 111

²⁴² Bispemøtet, *Retningslinjer og prosedyre*, 13

²⁴³ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 141

makt og myndighet over medarbeiderens situasjon og videre tillits- eller arbeidsforhold. Det pålegger kirken et tungt ansvar. Den anklagede har på samme måte som den utsatte rett til å bli hørt, tatt på alvor og eventuelt få oppreisning hvis anklagen viser seg grunnløs.

5.1.3.2 Hva vil det si å ta den svakes perspektiv?

Kirken har gjennom sin diakonale forankring en sterk forpliktelse til å være nær hos den lidende part. Guds omsorg for mennesker i nød er selve fundamentet for kirkens diakoni. Hvis kirken skal virkeliggjøre sitt diakonale ansvar, må den stille seg i en relasjonell posisjon som gjør at den utsatte opplever seg sett, hørt og ivaretatt. Dette kommer i et spenningsforhold til jussens vektlegging på en objektiv tilnærming. Følgende sitater fra de to dokumentene som gjelder sakshåndtering i forbindelse med seksuelle krenkelser i Den norske Kirke, synliggjør dette:

Innledningsvis er det grunn til å minne om at arbeidsgiver ikke skal ta parti for utsatte eller mistenkte i saken eller opptre som partsrepresentant for noen av dem.²⁴⁴

Kirken må stille seg på fornærmedes side og innta posisjon som den svakestes forsvarer i sin saksbehandling. Begrunnelsen for dette ligger både i allmennmenneskelige og teologiske overveielser.²⁴⁵

Bispemøtets utgangspunkt er en teologisk forankret rettferdighetsforståelse som legger vekt på at Guds rettferdighet er en partisk rettferdighet. Miroslav Volf drøfter om nøytralitet er et mulig standpunkt i møte med et lidende menneske i en avmaktsposisjon. Han hevder at i en slik konflikt er det uakseptabelt for den som vil stå i en bibelsk tradisjon å ta utgangspunkt i at den enes synspunkt kan være like sant som den andres. En må i utgangspunktet ta stilling til fordel for den maktesløse.²⁴⁶ Volf mener ikke med det å si at den maktesløse alltid har rett, men han peker nettopp på at den som er i en maktposisjon i utgangspunktet har et overtak ved at han besitter viktige maktmidler til å få gjennomslag for sitt syn. Volf sier betegnende: "Often, the only resource of the powerless is the power of their desperate cry."²⁴⁷

Dette ulike utgangspunktet som de to partene har, mener Volf bør få følger for innsteget i en konflikt. En skal for det første i utgangspunktet alltid stille spørsmålstegn ved om den mektigstes perspektiv innebærer en rett virkelighetsforståelse. For det andre skal en gi den utsattes fortelling prioritet. Hvis vi vil ha rettferdighet, sier Volf, så må vi anstrenge oss for å lytte til "de tauses stemme" (Ordspr 31,8).²⁴⁸

²⁴⁴ Kultur- og kirke departementet, *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere*, 23

²⁴⁵ Bispemøtet, *Retningslinjer og prosedyre*, 1

²⁴⁶ Volf, *Exclusion and Embrace*, 219

²⁴⁷ Ibid.

²⁴⁸ Ibid. Se også 2.2.1.2 Profetisk diakoni, hvor det samme poenget understrekes av Nissen.

Alle informantene understreker at det sentrale for den utsatte som kommer med sin historie er å bli trodd.²⁴⁹ I tråd med Bispemøtets retningslinjer mener fire av informantene at de må møte den utsatte med tillit til at hun eller han snakker sant.²⁵⁰ D sier det slik:

D: Jeg har hatt og har fortsatt det synet at i utgangspunktet må den krenkede oppleve å bli trodd. Hvis ikke det er på plass, så er det umulig for mennesker i en sånn sårbar situasjon å være åpne.

Tre av informantene velger å gi den utsattes historie prioritet, og legger vekt på å ha grundige samtaler med ham eller henne. De understreker at det er der sakshåndteringen må ha sitt utgangspunkt. Dette begrunner de både med den utsattes behov for å bli hørt og sett, og med sitt eget behov for å få grundig kjennskap til anklagens innhold før de skal møte den anklagede.²⁵¹ En av informantene velger en handlingsstrategi som er preget av en juridisk tenkning. Det gjør at den utsatte, på samme måte som i rettssystemet, blir fratatt muligheten til å være part i sin egen sak:

E: Når det gjelder den forulempa eller foruretta parten, så har vi kontaktpersonen som er oppnevnt, som skal settes i forbindelse med den personen, og så må vi innkalle vedkommende prest hit.

EK: Men vil biskopen da på forhånd ha hatt en samtale med den utsatte?

E: Nei, det trenger ikke være brakt inn, tenker jeg.

E: Da er det i så fall en irettesettelse, eller en annen samtale med biskopen som setter punktum for saken.”

Den utsatte blir ikke innkalt til samtale, og saken blir redusert til en personalsamtale mellom biskopen og den anklagede. Denne personalsamtalen kan finne sted uten at biskopen nødvendigvis har førstehåndskjennskap til anklagen gjennom et møte med den utsatte selv. Den utsatte har imidlertid ofte behov for å tømme ut smerte, sinne, fortvilelse og forvirring knyttet til det hun eller han har opplevd, også overfor det kirkelige myndighetsorganet som skal håndtere saken og forholde seg til den anklagede. Fortune kaller dette for ”truth-telling”: ”But telling the story is not only about ‘facts’; it is also about feelings and meaning.”²⁵² Det handler om å få mulighet til å beskrive den interaksjonen som har funnet sted og hvilke følger denne har fått, og om å få være subjekt i sin egen sak.

”Hvem får lov til å være et ansikt?” spør Vetlesen i en tankevekkende drøfting av Levinas’ nærhetsetikk.²⁵³ Det er et svært relevant spørsmål i denne sammenhengen. Hvem retter kirken sitt blikk mot? Hvilke ansikter fanger oppmerksomheten og utstråler en etisk fordring i møte med en krenkelsesanklage? Den anklagedes ansikt er svært synlig, både for saksbehandler, for

²⁴⁹ Se 4.2.3.2 Den utsattes motiv

²⁵⁰ A og B: Se 4.2.3.3 Helhetsformidlingen. C og D: Se 4.2.3.8 Framgangsmåte.

²⁵¹ Se 4.2.3.8 Framgangsmåte

²⁵² Fortune, *Sexual Violence*, 135. Hun nevner ”truth-telling” som det første av sju punkter i et rettferdig oppgjør for den utsatte.

²⁵³ Vetlesen, ”Ansiktets betydning”, 162

menighetsråd og andre i kirken som blir kjent med anklagen. Det handler om en kollega, en leder, kanskje en nær venn. Når kirkens saksbehandler avstår fra å møte den utsatte ansikt til ansikt, avskjærer en seg fra å se smerten og lidelsen i den andres ansikt, og kan dermed slippe å forholde seg til det krav om moralsk handling som ligger i det. ”Der ansiktet berøves, hindres – i hvert fall vanskeliggjøres – utfoldelsen av ansvar.”²⁵⁴ Den utsatte usynliggjøres og kirken mister muligheten til å identifisere seg med den svake part. Dette skjer samtidig som appellen fra den anklagedes ansikt er svært nært, med tilsvarende sterkt krav om identifisering. Situasjonen medfører at kirkens saksbehandler får avstand til den utsatte og nærhet til den anklagede. En juridisk tankegang har mange mekanismer for slik avstandsskaping. Sakliggjøring av den utsatte er en av dem.²⁵⁵ Det skjer uvegerlig når saksbehandler ikke møter den utsatte ansikt til ansikt. Da blir hun eller han bare en historie ”*som må legges fram for å opplyse saken*”, som E beskriver det.²⁵⁶

E følger her anbefalinger fra departementets Veiledningshefte, som er å overlate det diakonale ansvaret for den utsatte til en annen instans, som står fritt i forhold til arbeidsgiver. Det er primært kirkens kontaktperson i slike saker, som kan hjelpe den utsatte videre til ulike hjelpe- og støttesentra for overgrepsutsatte.²⁵⁷ Det som da skjer, er at det oppstår en splittelse mellom makt og ansvar.²⁵⁸ Kirkens saksbehandler sitter i kraft av rollen som den anklagedes overordnede med makten til å undersøke saken, avklare hva som har skjedd og plassere ansvaret. Gjennom det har han eller hun myndighet til å gi den utsatte oppreisning dersom det blir godtgjort at det er tungtveiende grunner til å tro at vedkommende har blitt krenket. Når kirken overfører ansvaret for den utsatte til kontaktpersonen, så er det til en instans som ikke har myndighet til å gi den utsatte den oppreisningen hun eller han ber om og trenger.

Dette bygger på en forståelse av at diakoni handler om omsorg, og at seksuelt misbruk medfører skader og sår som den utsatte trenger sjelesorg eller terapi for å bearbeide. Helingsperspektivet er et viktig anliggende. Problemet er imidlertid at skade/heling er et for

²⁵⁴ Vetlesen, ”Ansiktets betydning”, 163

²⁵⁵ Vetlesen peker på at nazistenes sakliggjøring av jødene under den andre verdenskrigen bidro til jødeutryddelsen. ”...jødene figurerte ikke som personer, som ansikter, men som tall i endeløse kolonner over ”belegget” og ”kapasiteten” til transportmidler og krematorieovner.” Vetlesen, ”Ansiktets betydning”, 166

²⁵⁶ Se 4.2.3.8 Framgangsmåte

²⁵⁷ Kirke- og kulturdepartementet, *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere*, 58-59

²⁵⁸ Keshgegian, Flora A. ”Power to Wound, Power to Mend. Toward a Non-Abusing Theology”. I *Journal of Religion & Abuse*, (1/1999), 38-39. Flora A. Keshgegian begrunner denne splittingen mellom makt og ansvar som ofte forekommer i kirkelige sammenhenger ut fra en feministisk teologi. Min forståelse er at denne splittingen er en frukt av en juridisk tankegang hvor saksbehandler frasier seg sitt diakonale ansvar for å gi den utsatte oppreisning, og i mange tilfeller også lar være å bruke sin myndighet til å ansvarliggjøre krenker.

snevert perspektiv å forstå situasjonen ut fra. Flora A. Keshgegian²⁵⁹ skriver: "While such a response recognizes and accepts accountability for the injury, it does not empower the victimized."²⁶⁰ Krenkelse handler om å bli påført skade av et menneske i en maktposisjon, noe som skaper en avmaktsfølelse. Oppreisning består av to prosesser som er gjensidig avhengig av hverandre: heling og myndiggjøring. Hvis kirken i sin sakshåndtering ikke tar hensyn til maktasymmetrien, vil den utsatte ikke bli i stand til å ta tilbake makten i eget liv og frigjøre seg fra det maktgrepet krenker har i vedkommendes liv. Skal det skje, må de maktmekanismene som er årsak til den utsattes opplevelse av svik og krenkelse bli tydeliggjort og adressert. Når kirken overlater ansvaret til kontaktpersonene, forsvinner det profetiske elementet i diakonien ut av synsfeltet for kirkens sakshåndtering.²⁶¹ Derfor vil den utsatte heller ikke oppleve å bli myndiggjort. Vedkommende blir redusert til et objekt for kirkens sjelesørgeriske omsorg. Kleiven peker på at organisasjoner med et byråkratisk preg er mest sårbare for en slik splitting mellom makt- og ansvar.²⁶²

Rettferdighet for den utsatte starter med å få muligheten til å fortelle sin historie til den maktinstitusjonen som den anklagede representerer. Det ligger en mulighet til oppreisning i selve det å bryte tausheten og fortelle sin historie til den som har myndighet til å ansvarliggjøre den anklagede.

5.1.3.3 Er nøytralitet et mulig standpunkt?

Er kirkens oppgave å ta stilling eller å være nøytral når ord står mot ord? Å ta stilling til en anklage innebærer en vurdering av i) om de påståtte handlingene er av seksuelt krenkende karakter, ii) om det foreligger en asymmetrisk maktrelasjon, iii) om de påståtte handlingene faktisk har funnet sted og iv) hvilke konsekvenser saken får for den anklagedes tillitsposisjon. Kirken kan aldri utelukke at en anklage kan være grunnløs. Kleiven peker på at kirken står overfor to mulige grøfter i sin sakshåndtering:

Den ene er å bruke den juridiske målestokken som tar utgangspunkt i at den anklagede er uskyldig inntil det foreligger uomtvistelige bevis. (...) Den andre grøfta er å velge å tro på en historie uten å undersøke det som kan undersøkes; nemlig de faktiske ytre forhold og anklagens generelle troverdighet.²⁶³

Vegen mellom grøftene er å møte den utsatte med tillit til at vedkommende snakker sant og gi en adekvat empatisk respons som også omfatter en foreløpig ansvars plassering på bakgrunn av det en har hørt. Deretter må en undersøke saken grundig før en trekker en endelig

²⁵⁹ Flora A. Keshgegian er en amerikansk teolog og forfatter.

²⁶⁰ Keshgegian, *Power to Wound*, 56

²⁶¹ Dette er behandlet i 2.2.1.2 Profetisk diakoni.

²⁶² Dette er behandlet i 2.4.1.3 Kulturell og strukturell makt

²⁶³ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 133

konklusjon.²⁶⁴ Det kan i noen tilfeller føre til at en anklage blir lagt bort. At dette er mer enn en teoretisk mulighet, viser sakshåndteringen til de tre informantene som har en saksorientert tilnærming.²⁶⁵ De har alle mottatt en anklage som de etter grundig vurdering har konkludert med at sannsynligvis var grunnløs, og som de derfor ikke forfulgte videre.²⁶⁶

Den kvantitative undersøkelsen viste at kirken i 27 av 30 benektete saker, altså i 90 % av tilfellene, konkluderte med at de trodde på den utsatte etter å ha undersøkt saken selv.²⁶⁷ Hva betyr det? Den kvantitative undersøkelsen sier ikke noe om på hvilket grunnlag eller ut fra hvilke kriterier kirken ”har trodd på” den utsatte. I intervjusamtalene blir imidlertid dette konkretisert, blant annet sier to av informantene at de har mottatt anklager fra flere utsatte mot samme person.²⁶⁸ Kirkens reaksjon overfor den anklagede er et viktig testspørsmål på om kirkens konklusjon i saken er mer enn en støtteerklæring til den utsatte. Dersom kirken bekrefter overfor den utsatte at den tror på ham eller henne, uten å foreta seg noe overfor den anklagede, skjer det ikke en reell ansvars plassering. En reell ansvars plassering innebærer handling, ved at en sørger for at konklusjonen får konsekvenser for den anklagedes stilling eller tillitsposisjon.

I 17 av sakene rapporteres det at saken fikk som følge at den anklagede måtte tre ut av stilling eller posisjon.²⁶⁹ I tre tilfeller tok kirken enten ikke stilling til saken på eget grunnlag eller det mangler opplysninger om hvordan kirken har forholdt seg. Dette forteller at kirken i svært liten grad har sett det som et alternativ å være nøytral. En av informantene begrunner dette slik:

EK: Du ser ikke på det som noe alternativ å være nøytral?

C: Nei, jeg kan ikke se det som noen mulighet, for du blir jo ikke nøytral. I det øyeblikket du er nøytral, så svikter du den krenkede. For du tar jo ikke på alvor historien. Du sier for det første at hun lyver, for det andre - du risikerer også å utsette andre for det samme. Det er også en bit av det.

Nøytralitet er ikke et alternativ fordi det er en umulighet, sier C. I det øyeblikket en hevder å være nøytral, vil den utsatte oppleve at en har tatt stilling til fordel for den anklagede. Dette har den utsatte god grunn til å føle, fordi det reelt sett blir den konklusjonen folk flest trekker.

²⁶⁴ Kleiven beskriver forholdet mellom å tro på den utsatte i en ”treledda” eller ”toledda” relasjon med henvisning til Hans Skjervheim. Jeg drøfter ikke forskjellen på dette her, men forutsetter at saksbehandler forholder seg reelt til anklagens innhold, ikke bare til den utsattes formidling. Se Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 133.

²⁶⁵ Dette gjelder B, C og D, se 4.2.3.7 Anonyme – og falske anklager.

²⁶⁶ Se 4.2.3.7 Anonyme – og falske anklager

²⁶⁷ Se 4.1.3 Hvordan har kirken stilt seg til de benektete anklagene?

²⁶⁸ Informantenes kriterier for å ta stilling til sannhetsinnholdet presenteres i 4.2.3 Troverdighetsspørsmålet

²⁶⁹ I tillegg kommer de 6 sakene hvor den anklagede enten var sluttet før saken kom opp eller valgte å slutte selv. Se 4.1.3 Hvordan har kirken stilt seg til de benektete anklagene?

Når den anklagede blir værende i sin tillitsposisjon, trekkes den slutning at kirken fortsatt har tillit til ham, altså kan han ikke ha gjort noe galt. Problemet må da ligge et annet sted, nemlig hos den utsatte. Den utsatte vil slik bli mistenkeliggjort og oppleve seg stemplet som løgner eller som en person med vrangforestillinger. Så lenge det ikke er en autoritetsinstans som har tatt stilling til sannhetsinnholdet ved å plassere ansvaret hos en av partene, vil det alltid være den utsatte som bærer det.²⁷⁰ Alle som står mellom den anklagede og den utsatte blir utsatt for en maktkamp. Herman beskriver kampen slik:

It is very tempting to take the side of the perpetrator. All the perpetrator asks is that the bystander do nothing. He appeals to the universal desire to see, hear, and speak no evil. The victim, on the contrary, asks the bystander to share the burden of pain. The victim demands action, engagement and remembering.²⁷¹

Kirken står midt i denne maktkampen. Dersom kirken til tross for en grundig sakshåndtering ikke opplever at det er mulig å ta stilling, må en konkludere med det. Men da må en også vite at det i praksis betyr at en har gitt sin støtte til den anklagede.

5.2 Hva er seksuelle krenkelser?

Kirken må bestemme hva slags rammeverk den skal forankre sin forståelse av krenkelser i. Skal den behandle anklager som ikke faller inn under straffelovens bestemmelser? Skal den behandle anklager om påståtte seksuelle handlinger som den anklagede mener er vanlige sosiale uttrykksformer, for eksempel lek, kiling eller fysisk kontakt som ikke er seksuelt motivet? Hvilke kriterier ligger til grunn for at en handling skal anses som seksuelt krenkende?

De fleste informantene i undersøkelsen la i tråd med en sosial-psykologisk forståelse av seksuelle krenkelser hovedvekten på den utsattes opplevelse: "... *hvis det oppleves som et overgrep, så er det et overgrep*".²⁷² Informant D trakk i tillegg inn lovverket og kristen etikk som to viktige rammefaktorer.

I det følgende vil jeg beskrive konsekvensene av en sosial-psykologisk forståelse av seksuelle krenkelser, som forstår seksuelle krenkelser primært som seksualitet. Så vil jeg drøfte dette i lys av en krenkelsesforståelse som er forankret i maktteori.²⁷³

²⁷⁰ Skamfølelsen er en del av selve krenkelsen, jf. Bs utsagn i 4.2.3.5 Skam- og skyldfølelse: "Noe som er gjort galt, det tar liksom feil person ansvar for."

²⁷¹ Herman, *Trauma and Recovery*, 7-8

²⁷² Se 4.2.2 Hvordan definerer kirken et seksuelt overgrep?

²⁷³ Den sosialpsykologiske forståelsen er omtalt i 2.2.3.1 Sosialpsykologiske definisjoner.

5.2.1 Seksuelle krenkelser som en form for seksualitet

Seksuelle krenkelser kan forstås med utgangspunkt i handlingenes seksualiserte innhold eller med utgangspunkt i et makt- og avmaktsperspektiv. I det førstnevnte tilfellet forstås seksuelle krenkelser som en uakseptabel variant av seksuell aktivitet, det er seksuelle handlinger som er kommet ut av kontroll. I det andre tilfellet forstås de krenkende handlingene som noe kvalitativt annet enn seksualitet, det handler om maktmisbruk i en asymmetrisk maktrelasjon.

Marie Fortune illustrerer dette ved hjelp av to ulike former for kontinuum:²⁷⁴

Continuum I

”normal” sexual activity _____rape

Continuum II: Sexual Violence (nonconsensual)

”coercive ’sex’” _____rape

I Continuum I går det en ubrutt linje fra vanlig seksuell aktivitet via seksuelle krenkelser til voldtekt som er enden av skalaen. Hvor sex stopper og krenkelser begynner, er uklart. Den underliggende forklaringen til at ”det går galt”, kan for eksempel være den mannlige seksualdriftens sterke og uregjerlige natur eller krenkerens emosjonelle behov som seksualiseres. I Continuum II forstås seksuelle krenkelser som maktmisbruk i ulike former ved hjelp av seksualiteten som verktøy. Det går en linje fra påførte seksuelle handlinger i den ene enden av skalaen til voldtekt i den andre.

Knut Hermstad og Marianne Brantsæter²⁷⁵ har begge forsket på menn dømt for seksuelle overgrep. Med utgangspunkt i overgriperens perspektiv legger Hermstad stor vekt på den seksuelle komponenten i overgrepshandlingene, samtidig som han holder fast på at makt- og undertrykkelsesaspektet ikke må bli borte.²⁷⁶ Han tar avstand fra den rendyrkede driftsforståelsen som bakgrunn for handlingene, og legger isteden vekt på overgriperens manglende evne til å forvalte nærhet og intimitet på en relevant måte.²⁷⁷ Hermstads forståelse knytter an til Fortunes første kontinuumslinje. Han mener det er glidende overganger mellom det normale og det unormale, og at grensene ikke alltid er lette å se:

²⁷⁴ Fortune, *Sexual Violence*, 38-39

²⁷⁵ Knut Hermstad er teolog og sexolog og Marianne Brantsæter er sosiolog.

²⁷⁶ Hermstad, Knut, *Forbrytelse og selvforståelse*, 57

²⁷⁷ Ibid, 171 Hermstad legger stor vekt på overgriperens avmaktfølelse, og har formulert en teori om skam, sårbarhet og manglende kjærlighet som motivasjonsbakgrunn for å begå seksuelle overgrep.

Det er uproblematisk at far masserer innsiden av lårene til sin 10-årige datter etter en tøff fotballkamp, men absolutt ikke at han gjør det om natta når hun ligger i senga. Når det normale går over til å være unormalt er ikke alltid lett å definere; like handlinger kan ha ulik betydning.²⁷⁸

Hermstad legger i sin definisjon av seksuelle krenkelser blant annet vekt på at handlingene i form og innhold ”er seksuelt orientert og motivert” og ”er å betrakte som overgrepshandlinger dersom de er skadelige for dem de rettes mot.”²⁷⁹ Hermstad mener at skadebegrepet er mer presist enn krenkelse, fordi krenkelse er ”et verdiladet og nokså upresist ord, preget av moralske over- og undertoner.”²⁸⁰ Skadelighet er mer håndgripelig og konkret, mener han, og hevder i tråd med det at det godt kan tenkes at barn kan ha sex med voksne uten å ta skade av det.²⁸¹

Marianne Brantsæter velger også å se på seksuelle overgrep som en ekstrem form for sex, men ut fra en annen vinkling. Slik jeg forstår det, er hennes motivasjon å vise at seksuelle overgrep mot barn er så vanlig at det ikke kan karakteriseres som ”unormalt” og dermed defineres som en avviksbit hos en spesiell gruppe menn. Ved å se seksualitet og seksuell vold som et kontinuum, vil hun vise at det er en sammenheng mellom ”det vanlige” og ”det ekstreme”. I lys av en radikal feministisk teori forstår hun seksuelle overgrep mot barn som ”et utslag av, og som en del av òg en forlengelse av, den vanlige kjønnskulturen.”²⁸² Hun kritiserer den dominerende overgriperforskningen for å være for fokusert på at mannlige overgripere drives av en sterk eller avvikende seksualdrift (avviksdiskursen). Det leder til individualiserte avviks- og årsaksforklaringer med fokus på seksuell drift, avvikende seksuelle tenningsmønstre osv. Isteden mener hun at overgrep blir legitimert ut fra samfunnets vanlige kjønnskulturelle normer som bejaer mannens seksuelle driftsrettigheter og definisjonsprivilegier kombinert med kvinnens underordning og seksuelle tilgjengelighet.²⁸³

Disse to forskerne legger begge stor vekt på overgrep som seksuelle handlinger. Hermstads utgangspunkt er overgriperens egen selvforståelse og oppfatning av handlingene, mens Brantsæters utgangspunkt er å vise at seksuell vold er et resultat av samfunnets rådende oppfatning av kjønn og seksualitet, og at dette kjønnsperspektivet synes å være fraværende i overgriperforskningen.²⁸⁴

²⁷⁸ Hermstad, *Forbrytelse og selvforståelse*, 40

²⁷⁹ Ibid, 42.

²⁸⁰ Ibid, 43

²⁸¹ Dette begrunner Hermstad med en henvisning til den amerikanske forskeren Rind, se Hermstad, *Forbrytelse og selvforståelse*, 43

²⁸² Brantsæter, Marianne Cecilie. *Møter med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn, Bind 1*, Avhandling til dr.polit.-graden, Institutt for sosiologi og samfunnsvitenskap. (Universitetet i Oslo: 2000), 36

²⁸³ Ibid, 35-36

²⁸⁴ Brantsæter, *Møter med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn, Bind 2*, 471

5.2.2 Drøfting i lys av en maktteoretisk forståelse

Kleivens definisjon av seksuelle krenkelser er basert på en maktteoretisk forståelse:

Med seksuelle krenkelser menes at den som har størst makt i en relasjon mellom personer i et asymmetrisk maktforhold, anvender en seksualisering av relasjonen på en slik måte at den andres intimitetsgrenser blir krenket.²⁸⁵

Ut fra en slik forståelse er det ikke de seksualiserte handlingenes frivillighet eller ufrivillighet som står i fokus, men maktforholdet mellom partene. Utgangspunktet her er at seksualitet er grunnleggende forskjellig fra seksuelle krenkelser. Et seksuelt forhold mellom to parter er avhengig av en gjensidig og likevektig relasjon. Det handler om likeverd, frihet, valg og respekt for hverandres grenser. Seksuelle krenkelser handler om maktmisbruk, i kristen sammenheng primært om misbruk av tillitsmakt. Fortune sier derfor at seksuelle krenkelser ikke først og fremst handler om brudd på det 6.bud, men på det 7.bud.²⁸⁶ Det er blant annet tyveri av retten til å bestemme over seg selv og sin kroppslige integritet, tyveri av frihet og trygghet, av tro og tillit, av selvfølelse og opplevelse av verdighet.

Hvis kirken forstår seksuelle krenkelser som uakseptable seksuelle handlinger og gjør ufrivillighet til et premiss for hva som anses som krenkende (jf sosialpsykologiske definisjoner), vil både den som er utsatt for manipulerende maktmisbruk og omgivelsene kunne konkludere med at den utsatte selv var ansvarlig for det som skjedde. Fokuset rettes mot den utsattes oppførsel, påkledning eller andre forhold som kan tolkes som frivillighet, og den maktubalansen som gjorde krenkelsen mulig, tilsløres. En slik forståelse kan dermed forsterke den krenkedes opplevelse av egen skyld og skam, og bidra til å hindre at hun eller han våger å fortelle om sine opplevelser. Når en krenkelsessak avdekkes, vil krenker i mange tilfeller hevde at det var frivillig fra den krenkedes side, og de som håndterer saken kommer dermed i en situasjon der ord står mot ord.²⁸⁷ Det er derfor nødvendig å sette seksuelle krenkelser inn i en annen forståelsesramme enn seksualitet.

Kleivens maktteoretiske definisjon av seksuelle krenkelser gir kirken et verktøy til å tolke det hendelsesforløpet som den utsatte beskriver. Tolkningen av om det har skjedd en seksuell krenkelse hviler ut fra denne forståelsen på tre forhold: At det er en asymmetrisk maktrelasjon, at det har skjedd en seksualisering av relasjonen, og at dette har ført til at intimitetsgrensene til den svakeste part er krenket. Ansvar for å unngå en seksualisering av relasjonen ligger alltid hos den med mest makt. Hvorvidt det har skjedd en krenkelse av den andres

²⁸⁵ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 12

²⁸⁶ Fortune, *Sexual Violence*, 71

²⁸⁷ Jf. definisjonen av "ord mot ord" som inkluderer ulik virkelighetsforståelse, se 1.4 Avgrensninger.

intimitetsgrenser, må den svake part avgjøre. Når kirken skal forholde seg til en anklage, må den analysere maktforholdet, de seksualiserte handlingene og lytte til den utsattes opplevelse av krenkelse. Kirkens begrunnelse for å konkludere med at et saksforhold er krenkende, avhenger derfor av en etisk vurdering, ikke av om straffeloven er brutt eller av påstander om frivillighet. Straffeloven er aktuell med tanke på eventuell politianmeldelse, men ikke som kriterium på hva som er krenkende. En reell frivillighet avhenger av at samtykket bygger på en symmetrisk relasjon.

Hermstad kritiserer krenkelsesbegrepet for å være et verdiladet og upresist ord, og ønsker isteden å bruke skadelighet. Hva som er skadelig vil variere ut fra individuelle forhold, hevder han. Han viser til den såkalte Rind-studien, som har konkludert med at unge gutter som ble utsatt for seksuelle handlinger av voksne, ikke nødvendigvis opplevde dette negativt. Denne studien er imidlertid blitt sterkt kritisert, blant annet fordi den har et ideologisk utgangspunkt som ønsker å legitimere seksuell kontakt mellom barn og voksne.²⁸⁸ Begrepet skadelighet rammes dermed av Hermstads egen kritikk, det er et verdiladet og upresist ord. Både skadelighet og krenkelse er etiske kategorier, som må innholdsbestemmes av noen ut fra et verdigrunnlag. Forståelsen av hva som er krenkende tar utgangspunkt i den svakeste partens opplevelse og har maktasymmetri som premiss. Hva som er skadelig, knyttes til kjennetegn som kan defineres på forskjellige måter, alt etter ideologisk ståsted, hvem som definerer og valg av kriterier. Mitt utgangspunkt er at seksuelle krenkelser ikke kan defineres med utgangspunkt i den mektiges forståelse, fordi den mektige har makt til å omdefinere handlingene til noe annet.²⁸⁹ Den med mest makt ønsker som oftest å forstå seksuelle krenkelser som seksualitet, fordi fokuset da rettes mot i hvilken grad den utsatte var aktivt medvirkende og derfor må ses på som medansvarlig.

I hvilken grad skal den anklagedes intensjon eller motiv være bestemmende for om en handling er seksuelt krenkende? Hva bestemmer om en relasjon er blitt seksualisert? Alle mennesker er seksuelle vesener, derfor er det alltid en seksuell dimensjon ved mellommenneskelig interaksjon. Spørsmålet er når denne kjønnsdimensjonen blir gjort om til atferd med et seksuelt innhold. De fleste vil være enig i at handlinger med seksuelt innhold

²⁸⁸ Jan Sunder Halvorsen gir en grundig og kritisk gjennomgang av Rind-studien i *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* 8/2003, som ikke levner studien mye troverdighet. Her underbygges det at den er heftet både med utvalgsfeil, målefeil og andre metodesvakheter, samt at den har et ideologisk ståsted med pedofile sympatier: "Når pedofile sympatier med stor sannsynlighet påvirker forskningsresultatene i en studie og vrir dem i retning av å bagatellisere skadevirkningene av seksuelt misbruk av barn, er det urovekkende." Halvorsen, Jan Sunder, "Hvor skadelig er seksuelt misbruk for et barn?" i *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* 8/2003.

²⁸⁹ Brantsæter gir ulike eksempler på slik omdefinering, eksempelvis utsagn som "hun ble liksom kjæresten min etter hvert", "det var et forhold mellom oss to og ingen andre". Brantsæter, *Møter med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn, Bind 1*, 190

både har med intimsoneer og berøringsformer å gjøre, men det har også med kultur å gjøre, med den konteksten handlingene finner sted i og med relasjonen mellom partene, jf. Hermstads beskrivelse av faren som masserer datterens lår etter en fotballkamp. Det finnes ingen klare avgrensninger mellom hvilke handlinger som har et seksuelt innhold og hvilke som ikke har det. Det er imidlertid vanlig å mene at det må foreligge noen objektive kjennetegn uavhengig av partenes intensjoner og opplevelser. Disse kjennetegnene går på hva som er en allmenn oppfatning av normale intimitetsgrenser, en vurdering av konteksten handlingene skjer i og relasjonen mellom partene. En handling kan dermed være seksuelt krenkende, selv om den anklagede ikke bevisst har hatt seksuelle motiver.²⁹⁰

A tar opp hvordan en skal se på ansvarsforholdet når seksualiseringen ikke er bevisst, og trekker en parallell mellom unge jenter som ubevisst opptrer seksualiserende og voksne menn som gjør det samme.²⁹¹ Sett i lys av et maktperspektiv vil ansvaret avhenge av hvem som er i maktposisjon. En voksen mann vil alltid være i en maktposisjon overfor unge jenter. Men det kan også tenkes at unge jenter kan være i en maktposisjon overfor yngre gutter. Det er maktforholdet som må analyseres, og den mektige i relasjonen ansvarliggjøres uavhengig av om atferden var bevisst seksuelt motivert eller ikke.

5.2.3 Seksuelle krenkelser i lys av et kristent menneskesyn

Selv om jeg ikke deler den radikale feminismens syn på kjønn og seksualitet, har jeg mye til overs for Brantsæters forsøk på å kritisere forskningens og samfunnets oppfatninger på dette feltet. Ved å fokusere på avvik, kriminalitet og psykopatologi gjøres overgriperen til en avviker, som er helt annerledes enn folk flest: "Både forskningen – og mediene – synes å formidle bilder av 'overgriperen' som en person ingen av oss kjenner oss igjen i".²⁹² Dette er

²⁹⁰ I en dom av 13.9.2007 i Dalane Tingrett henvises det til en dom fra Høyesterett av 6.sept. 2007 (HR-2007-01539-A) hvor det sies at den voksne må "innenfor det man kan kalle et normalområde ha et særlig ansvar for å unngå seksualiserte situasjoner". I Dalane Tingrett ble den tiltalte dømt for å ha "beveget seg utover grensen for normalområdet", med henvisning til denne Høyesterettsdommen. Det sies også at handlingene er "i klar strid med god sed og skikk". Det dreide seg om at tiltalte blant annet hadde strøket flere 12-åringer på magen og ryggen under t-skjorten, og strøket et barn på innsiden av låret. Den tiltalte hevdet at handlingene ikke var seksuelt motivert. Høyesterettsdommen slår fast at det ikke er et krav at en handling må være seksuelt motivert for å rammes av straffeloven, og også passiv seksualisering, det å unnlate å sette grenser for små barns handlinger, kan være straffbart, se Norges Høyesterett, *Seksuell handling foretatt overfor barn under 16 år, hva kan regnes for "seksuell handling"?*, online:

http://www.domstol.no/DAtemplates/Article_16257.aspx?epslanguage=NO, situert 15.6.09

²⁹¹ Se 4.2.2 Hvordan definerer kirken et seksuelt overgrep?

²⁹² Brantsæter, *Møter med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn, Bind 2*, 473. Hermstads forskningsmateriale bekrefter også at overgriperen heller ikke kjenner seg igjen i det bildet som beskrives. Under overskriften "Merkelappen seksuell overgriper passer ikke" skriver Hermstad: "Denne overskriften reflekterer et av de sterkeste inntrykkene jeg sitter igjen med etter å ha intervjuet de 13 mennene: Ingen av dem ser på seg selv som overgriperer." Hermstad, *Forbrytelse og selvforståelse*, 66.

kjent også fra kristne miljøer. Menighetsmedlemmers bilde av en overgriper kolliderer med deres bilde av den gudfryktige og omsorgsfulle kristne lederen som er blitt anklaget for seksuelle krenkelser. Det enkleste blir dermed enten å avvise anklagen som løgn eller å bruke sex-fristelse-synd som forklaringsmodell. Denne forklaringsmodellen gjør veien kort til en raskt og betingelsesløs tilgivelse av en dyktig leders ”seksuelle fall”, hvor den utsatte også oppfattes som medskyldig. Slik adopteres samfunnets oppfatning av mannens driftsprivilegier, bare satt inn i en kristen ramme av synd og tilgivelse. En slik forståelse tar ikke høyde for Bibelens tale om synd og ansvarlighet og tilslører handlingenes krenkende innhold og smertefulle konsekvenser for den utsatte. Her ses heller ikke forskjellen mellom Guds tilgivelse og retten til å ha en tillitsposisjon i kirken.²⁹³

Hvordan kan kirken komme til rette med at selv den mest troverdige og gudfryktige kristne leder kan begå grove seksuelle krenkelser? Løsningen er ikke å normalisere krenkelsene ved å gjøre det til et spørsmål om mannens drifter og seksuelle fristelser, men å sette krenkelsene inn i en teologisk ramme av synd, ondskap og ansvarlighet.

Et kristent menneskesyn er et relasjonelt menneskesyn, som legger vekt på at mennesket har sin opprinnelse i Gud, det er skapt til fellesskap både med Gud og sine medmennesker. I dette ligger både menneskets avhengighet, sårbarhet, etiske utfordring til omsorg for andre og ansvarlighet i alle relasjoner. Det bibelske menneskesynet er spenningsfylt. Mennesket beskrives som den ypperste skapning, ”kronet det med ære og herlighet” (Sal 8,6). Samtidig konstateres det at ”alle er fordervet” (Sal 53,8). Ingen er unntatt syndefallets konsekvenser. Hele mennesket er gjennomsyret av synden, den ”går til røttene for personligheten, den er forankret i menneskets hjerte – eller dets vilje.”²⁹⁴ Synden er dermed universell, den preger alle og den preger hele menneskelivet. Derfor beskriver Bibelen Guds frelseshandling i Jesus Kristus som menneskets eneste redning. Det er imidlertid viktig å skille mellom synd og moral. Menneskets syndighet betyr ikke at mennesket er grunnleggende umoralsk. Mennesket er tvert i mot et moralsk vesen. Det har alle muligheter til å utøve både uselvisk godhet og grenseløs ondskap, og det er ansvarlig for sine handlinger både overfor Gud og mennesker. En slik teologisk fundert antropologi gjør det både mulig og nødvendig å erkjenne at alle mennesker har et potensial til å krenke andre.²⁹⁵ Det er ikke noe som kan isoleres til enkelte

²⁹³ Se 2.4.1.3 Kulturell og strukturell makt, om ”the verticalist reduction”.

²⁹⁴ Henriksen, *Imago Dei: Den teologiske konstruksjonen av menneskets identitet*. (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2003), 180

²⁹⁵ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 264

avvikere som er grunnleggende annerledes enn andre, men er en del av den menneskelige naturs tilbøyelighet til å gjøre det onde.

Seksuelle krenkelser må ikke bare forstås som synd, men også som ondskap. Torborg Aalen Leenderts²⁹⁶ drøfter begrepet ondskap, og sier at dette ikke kan avgrenses til bare å gjelde handlinger som er bevisst og aktivt ødeleggende og nedbrytende. Det er handlingenes nedbrytende resultat som konstituerer ondskaper.²⁹⁷ Ondskap er på den ene siden noe allment, og på den andre siden noe spesielt, det er former og grader av ondskap som ikke gjelder alle.²⁹⁸ Som allment fenomen kaller Leenderts ondskaper for hverdagsondskap.²⁹⁹

Hverdagsondskaper er kampen mellom de gode og onde tilbøyelighetene i menneskets indre, der alle til tider både bevisst og ubevisst lar onde tilbøyeligheter få destruktive utløp overfor mennesker i sin nærhet, for eksempel i form av sårende kommentarer, ufølsomhet overfor andres smerte, et ønske om å hevde seg på en annens bekostning. Hverdagsondskaper skyldes blant annet tankeløshet, at en lar seg rive med av ytre og indre påvirkninger og impulser, umodenhet og egoisme. Den spesielle ondskaper ligner hverdagsondskaper ved at det er destruktivitet som rammer andre. Her handler det imidlertid ikke bare om umodenhet, egoisme og mangel på refleksjon, men om destruktive og manipulerende sider ved den som handler. Vedkommende kan drives av uforløste indre konflikter som en ikke selv har oversikt over, og ondskaper henger sammen med ulike grader av psykopatologi og personlighetsforstyrrelser. De to formene for ondskap er imidlertid ikke entydige og avgrensbare kategorier, de kan ha mange likhetstrekk og gå over i hverandre.³⁰⁰ Hverdagsondskaper kan også få like nedbrytende konsekvenser for et menneske som den spesielle ondskaper.

Verken den allmenne eller spesielle ondskaper gjenkjennes nødvendigvis som ondskap. Den kan blant annet ikle seg en kappe av godhet og omsorg, for eksempel når seksuelle krenkelser omskrives som en form for kjærlighet. Ondskapers kjennetegn er at den forkler seg og skaper forvirring hos den som utsettes for den:

²⁹⁶ Torborg Aalen Leenderts er sosionom og ansatt som førstelektor ved Høyskolen Diakonova.

²⁹⁷ Leenderts, Torborg Aalen, *Når glassflaten brister: Ombrytningen mellom livet og troen*, (Oslo: Verbum, 2007), 216-217

²⁹⁸ Ibid, 219. Leenderts henviser blant annet til filosofens Lars Fr. H. Svendsens inndeling av ondskaper i fire kategorier: Den demoniske ondskaper, den instrumentelle ondskaper, den idealistiske ondskaper og den dumme ondskaper. Den sistnevnte kategorien samstemmer med det Leenderts kaller hverdagsondskap.

²⁹⁹ Ibid, 230

³⁰⁰ Ibid, 234-235

Man mister grepet om sin egen dømmekraft. Man befinner seg i et felt preget av tåkelegging. Man skammer seg som om det var en selv som hadde gjort det onde. Forvirringen knytter seg særlig til følgende områder:

- Det skapes forvirring om forskjellen mellom godt og ondt.
- Det skapes forvirring om hvem det onde hefter ved.
- Det skapes forvirring om kjærlighetens vesen.³⁰¹

Denne forvirringen er et typisk kjennetegn ved seksuelle krenkelser. Når krenker kaller krenkelsene for ”et seksuelt forhold”, ”et uttrykk for kjærlighet” osv, skaper det forvirring, både hos den utsatte og hos menneskene i omgivelsene. Informant B stiller et undrende spørsmål i forbindelse med seksuelle krenkelser i en overordnet/underordnet relasjon: ”Og – jeg vet ikke om det kan være sånn – men kan det av og til være sånn at noen innleder et forhold, og så plutselig en dag går det opp for en at dette har vært et overgrep?” Svaret på dette spørsmålet ligger nettopp i ondskapens evne til å skape forvirring. Det som den utsatte først opplevde som kjærlighet og godhet, viste seg etter hvert å bli avkledd som krenkelse og ondskap. Å avsløre dette tar ofte tid, og mange trenger hjelp utenfra for å se det.

Menneskets ansvarlighet er en grunnleggende side ved det kristne menneskesynet og et tegn på dets verdighet. Men fra tidenes morgen har mennesket hatt en tilbøyelighet til å skyldte på andre (1 Mos 3,12). Også kristne ledere kan ha en skadet samvittighetsfunksjon som gjør at en skjuler sannheten gjennom minimalisering, bortforklaring eller systematisk løgn og manipulering. Utfordringen for den som har begått seksuelle krenkelser er å erkjenne handlingenes krenkende innhold. Å se sin egen destruktivitet i øynene er smertefullt. Det forutsetter ”et kjærlig blick – vårt eget eller andres”, skriver Leenderts.³⁰² Respekt og omsorg må derfor kjennetegne kirken når den utfordrer den anklagede til ansvar og oppgjør. Seksuelle krenkelser innebærer misbruk av tillit, og resultatet er at det skapes mistillit og mennesker påføres smerte. Det må få konsekvenser når det er godtgjort at krenkelser har skjedd. Hvis ikke den skyldige bærer konsekvensene ved å tre ut av tillitsposisjon, vil byrden av mistillit og smerte legges på den utsatte. Det skaper mistillit til kirken og menigheten splittes. Derfor er ansvarliggjøring en del av kirkens mandat. Syndens og ondskapens universalitet gjør det nødvendig for en kirkelig arbeidsgiver å holde seksuelt krenkende atferd hos en anklaget medarbeider som en realistisk mulighet, uavhengig av hvor troverdig og moralsk den anklagede kan se ut til å være.

³⁰¹ Leenderts, *Når glassflaten brister*, 236

³⁰² Ibid, 232

5.3 Troverdighetsvurdering

En troverdighetsvurdering handler om å gjøre en totalvurdering av partenes troverdighet og anklagens sannhetsinnhold. Om en person anses som troverdig, har å gjøre med om han eller hun gir et tillitsvekkende og sannferdig inntrykk. Det kan bygge på rent subjektive og relativt tilfeldige inntrykk av hvordan en opplever personen, personens utseende, klesdrakt og måten vedkommende snakker på.³⁰³ Førsteintrykket er ofte viktig når en danner seg et bilde av om en person er troverdig. I kristen sammenheng er høy troverdighet i de fleste tilfeller et kjennetegn ved de som anklages for seksuelle krenkelser. De har jo nettopp fått sin posisjon og stilling på bakgrunn av at de er tillitsvekkende, noe to av særlig to av informantene understreket:

C: Der det har vært en sterk tillitsrelasjon, som har vært veldig god, som har betydd veldig mye, oppleves krenkelsen særlig sterk.

D: Ja, vedkommende var et ideal for mange unge kristne, og opparbeidet seg en enorm tillit. Og han ble beundret av omtrent [alle].

En undersøkelse viser at menighetsmedlemmer i fire forsamlinger der det hadde skjedd overgrep, beskriver overgriper med følgende ord: ”åndelig lederskikkelse, myndig og med veldig respekt, sjarmerende, forbilde for ungdommen, varm, stor tillit.”³⁰⁴ Fordi den anklagede ofte gir et slikt troverdig inntrykk, er det for mange menighetsmedlemmer og kollegaer utenkelig at vedkommende kan ha gjort det han er anklaget for. Som tidligere nevnt nyter den utsatte som regel ikke den samme tilliten, men blir tvert imot ofte mistenkeliggjort, kanskje bare fordi vedkommende anklager en person mange har tillit til.

Det at den anklagede ofte lett får mange støttespillere som går god for ham, har ingen relevans i forhold til vurderingen av anklagens sannhetsinnhold. Det er først og fremst påliteligheten i den utsattes historie som må gjøres til gjenstand for undersøkelser når kirken skal ta stilling til en seksuell krenkelsesanklage. I intervjusamtalene med informantene stilte jeg derfor spørsmål om hva de la vekt på når de skulle avklare sannhetsinnholdet i en anklage. Dette er et spørsmål som vitnepsykologien har befattet seg mye med. Kunnskap fra dette fagfeltet er derfor relevant for å drøfte holdbarheten av de troverdighetskriteriene som mine informanter la vekt på.

³⁰³ Magnussen, *Vitnepsykologi*, 203; Gamst, Kari Tøften. ”Når kan et barn bli trodd? Bevisverdien i barns vitneforklaring i lys av troverdighetsvurdering”. I *Barn* 2/2005, 11

³⁰⁴ Kleiven, ”*Det du har gjort mot en av mine minste –*”, 41

Vitnepsykologi er et fagfelt i skjæringsfeltet mellom psykologi og jus.³⁰⁵ Statement Validity Assessment (SVA) er en innholdsanalysemodell som er laget for å avklare sannhetsinnhold i vitneutsagn i forbindelse med seksuelle overgrep mot barn.³⁰⁶ Denne metoden er utviklet spesielt for å teste påliteligheten av barns vitneutsagn i avhør. Den består av noen kriterier som bekrefter sannhet og noen kriterier som avslører løgn.³⁰⁷ Selv om kirken ikke er en rettslig instans som skal føre bevis for skyld og uskyld, kan den ut fra en tverrfaglig tilnærming trekke veksler på denne kunnskapen. I det følgende vil jeg derfor se på forholdet mellom de troverdighetskriteriene mine informanter la vekt på og de troverdighetskriteriene som benyttes i den delen av SVA som kalles Criteria-Based Content Analysis (CBCA). Før jeg drøfter dette, vil jeg kort beskrive hva denne modellen går ut på, og hvilke kriterier som står sentralt.

5.3.1 Troverdighetskriterier – brukt som metodisk analyseverktøy

Hvordan kan en skille mellom sanne og falske vitneutsagn i rettslig sammenheng? Det er det sentrale spørsmålet innenfor vitnepsykologi. Innholdsanalysemodellen CBCA er et vitenskapelig basert verktøy som er utviklet for å skille mellom pålitelige og fabrikkerte vitneutsagn på bakgrunn av nitten bestemte kriterier. Den bygger på den såkalte ”Undeutch-hypotesen”, som består i en antagelse om at sanne utsagn har visse karakteristiske kjennetegn som ikke er til stede i fabrikkerte utsagn.³⁰⁸ Det går både på innholdet - hva som fortelles, og på formen - måten det fortelles på. Alle de nitten kriteriene i CBCA indikerer sannhet, og jo flere kriterier som er til stede i et vitneutsagn, jo mer pålitelig er det. Hvis enkelte kriterier ikke er til stede i et vitneutsagn, betyr det imidlertid ikke at utsagnet er falskt.³⁰⁹

De nitten kriteriene er delt inn i fire hovedgrupper: Generelle karakteristika, spesifikke elementer ved innholdet, formidlingsmåten og overgrepsspesifikke detaljer.³¹⁰

³⁰⁵ Vitnepsykologi er nærmere omtalt i fotnote 40.

³⁰⁶ Vrij, *Detecting Lies and Deceits: Pitfalls and Opportunities*, (West Sussex: Wiley, 2008), 204: “SVA consists of four stages: (i) a case-file analysis to gain insight into the case; (ii) a semi-structured interview to obtain a statement from the interviewee; (iii) a Criteria-Based Content Analysis (CBCA) that systematically assesses the quality of a statement; and (iv) an evaluation of the CBCA outcome via a set of questions (Validity Checklist).”

³⁰⁷ Gamst, *Når kan et barn bli trodd?* 23. Innholdsanalysemodellen CBCA blir brukt som et redskap av sakkyndige i forbindelse med rettssaker i en rekke land, blant annet i Tyskland, Sverige, Nederland og i enkelte stater i USA. Det forskes også på overføringsverdien til voldtektssaker som gjelder voksne.

³⁰⁸ Undeutch-hypotesen ble utviklet av den tyske vitnepsykologen Uno Undeutch på 1950-tallet, og er siden videreutviklet av andre, blant annet Günther Köhnken og Max Steller, som utformet innholdsanalysemodellen SVA. Se Vrij, *Detecting Lies and Deceits*, 202-203

³⁰⁹ Vrij, *Detecting Lies and Deceits*, 209

³¹⁰ Se vedlegg 8, Troverdighetskriterier/validitetskriterier, som har en oversikt over alle kriteriene i CBCA og VC.

Generelle karakteristika går på vitneutsagnet som helhet, om det har en logisk struktur, blir framført på en ustrukturert måte og mengden av detaljer som blir beskrevet. At det som fortelles har en logisk struktur, betyr at det er konsistent og ikke inneholder logiske selvmotsigelser. Kriteriene i denne gruppen bygger på en hypotese om at sannferdige forklaringer gjennomgående er mer ustrukturerte enn falske forklaringer, fordi minner fortelles etter hvert som en kommer på dem og det er vanlig å hoppe att og fram i hendelsesforløpet. Det gjelder særlig når en er i en følelsesmessig opprivende situasjon, som når en forteller om seksuelle krenkelser. Falske forklaringer er mer strukturert og gjennomarbeidet og mangler den forvirringen som ofte kommer fram i ekte forklaringer.³¹¹ Sannferdige forklaringer kjennetegnes av at de inneholder flere detaljer enn falske forklaringer, også overflødige og irrelevante detaljer.³¹²

Den andre hovedgruppen kriterier tar for seg *spesifikke elementer ved innholdet*. Det handler om beskrivelse av kontekst i form av tid, sted og personlig situasjon, samspill mellom partene, uoppfordret gjengivelse av utsagn i direkte tale, beskrivelse av uvanlige, men realistiske detaljer, uventede komplikasjoner, misforståtte detaljer, referanse til egen og den anklagedes sinnstilstand.³¹³ Tanken her er at konkrete og detaljerte beskrivelser av samspillsituasjoner, gjengivelser av innhold fra samtaler i direkte tale og referanse til følelsesmessig innhold, bekrefter troverdighet. Dette anses som sannhetskriterier fordi det er for vanskelig å dikte opp.

Den tredje hovedgruppen kriterier handler om *formidlingsmåten*. Det går på den utsattes motivasjon for å fortelle, innrømmelse av å ikke huske, tvil på egne utsagn, selvbebreidelse og unnskyldning av den anklagede. Tanken her er at sannferdige vitner ofte spontant korrigerer seg selv eller innrømme at de ikke kan huske, fordi de ikke er opptatt av å gi et godt inntrykk av seg selv. De kan anklage seg selv for å ha vært uforsiktig eller ha vært delaktig i det som skjedde. Falske forklaringer har gjennomgående færre emosjonelle beskrivelser og unngår utsagn som kan så tvil om ens egen troverdighet, for eksempel at en kan ha husket feil eller kan ha optrådt på en klanderverdig måte.

Den fjerde hovedgruppen har bare ett kriterium, *overgrepsspesifikke detaljer*. Det handler om kjennetegn og detaljer som er typisk for formidling av overgrep, blant annet beskrivelse av

³¹¹ En strukturert historie må imidlertid ikke med nødvendighet være falsk, fordi en som har gjennomarbeidet sin krenkeshistorie for eksempel i terapi, i større grad vil kunne fortelle en mer kronologisk ordnet historie enn en som forteller den for første gang. Se Vrij, *Detecting Lies and Deceits*, 209

³¹² Ibid, 209

³¹³ Noen av disse elementene er mest aktuelle i forbindelse med barn, for eksempel misforståtte detaljer. Dette tar jeg ikke opp her.

såkalt grooming, kontaktetablering ved at et forløp begynner med svake tilnærmelser og utvikler seg videre i et progressivt forløp.³¹⁴ Overgrepsspesifikke detaljer er detaljer som vanlige folk ikke kjenner til, men som er en del av kunnskapen innenfor fagfeltet.

5.3.2 Informantenes troverdighetskriterier

Informantenes svar på spørsmålet om hva de la vekt på når de vurderte en anklages sannhetsinnhold, må ses på bakgrunn av at de har ulik erfaringskompetanse og delvis ulik faglig tilnærming. A og E har bare erfaring fra benektete saker, mens B, C og D har erfaring fra både erkjente og benektete saker. A og E har henholdsvis en sjelesørgerisk og en juridisk tilnærming til sakshåndteringen. Det er to svært ulike tilnærminger, men A og E har det til felles at begge var mest opptatt av at den utsatte ble ivaretatt av en ekstern sjelesørger, og at ingen av dem bevisst oppsøkte den utsatte for å sjekke ut konkrete detaljer i historien. De har derfor svart "vet ikke" på flere av spørsmålene enn de tre andre, som hadde en saksorientert og dermed en mer undersøkende tilnærming til anklagene. B brukte elementer fra alle de tre ståstedene i sin tilnærming.

De kriteriene som flest informanter la vekt på som uttrykk for troverdighet, og som også kom fram gjennom avkrysningene på det skjemaet de fikk seg forelagt angående en konkret sak, var følgende:

- helhetsformidlingen
- detaljer og sammenheng i historien
- skyld og skamfølelse
- spor av maktmisbruk

5.3.2.1 Helhetsformidlingen

Helhetsformidlingen handler først og fremst om sammenhengen mellom ord, kroppsspråk og følelsesuttrykk. Seksuelle krenkelser er forbundet med ubehag og smertefulle følelser, og det er derfor naturlig å tenke at dette vil gi seg utslag i måten den utsatte forteller om det på. Avkrysningen på skjemaet bekreftet dette. Alle de fire som krysset av med en antatt sann anklage i tankene, har krysset av for at den utsatte enten strevde med å ha kontroll over gråten, virket redd for hva som kom til å skje når hun tok det opp, strevde med å snakke konkret om hendelsene eller viste sinne. Bare C, som vurderte opptreden til en person som har vist seg å være en falsk anklager, krysset av for at den utsatte fortalte lett og ubesværet. Informantene

³¹⁴ Gamst, *Når kan et barn bli trodd?* 23; Vrij, *Detecting lies and Deceit*, 212: "Criterion 19 is present if a witness describes elements that are known by professionals to be typical for this type of crime, but are counterintuitive for the general public."

la også vekt på det emosjonelle innholdet knyttet til formidlingen av en anklage når de uttalte seg på bakgrunn av sitt generelle erfaringsgrunnlag.³¹⁵

Når C forteller om den falske anklagen, var det et manglende samsvar mellom ord og kroppsspråk som skapte den første mistanken:

C: Historien var så sterk. Men emosjonelt så var stemmen der – (C gjør en håndbevegelse flat, rett fram). Det var ikke noe naturlig sinne eller gråt, ikke noen ting. Det var bare flatt historie.

Det samme la D vekt på når han la bort en anklage:

D: Jeg tror det må være ett eller annet i forholdet mellom ord og kroppsspråk som blir problematisk. Jeg har vært borti ett tilfelle hvor jeg har fått den der litt vasne følelsen av at dette her har du veldig lite følelser og engasjement i forhold til.

Krenkelser rammer selvfølelsen og skaper sterke opplevelser av skam- og skyld.³¹⁶ Det er derfor naturlig at den utsatte har følelsesmessige reaksjoner når vedkommende forteller om det som skjedde. Dette bekreftes av validitetskriteriene,³¹⁷ som nevner ”inappropriateness of affect” som et tegn på at en anklage kan være falsk:

For example, sexual offences are emotionally disturbing and likely to upset victims. One could therefore expect a clear display of emotion from a genuine victim when being interviewed. Absence of these emotions may indicate that the story has been fabricated.³¹⁸

Hvor sterke emosjoner den utsatte har, vil være avhengig av flere forhold. Noen mennesker er ekspressive og viser lett følelser, mens andre av natur er mer behersket og vant til å skjule sine følelser. Det vil også gjelde i slike situasjoner. Hvor traumatisk krenkelsen ble opplevd, spiller også en rolle, og ikke minst om historien er bearbeidet i sjelesorg eller terapi eller om det er første gang den fortelles.³¹⁹ Hvis historien er bearbeidet, vil den utsatte sannsynligvis ha mer kontroll over følelsene sine og kan fortelle mer sammenhengende.³²⁰ Den utsattes følelsesmessige uttrykk må derfor vurderes ut fra slike forhold.

5.3.2.2 Detaljer og sammenheng i historien

De to informantene C og D som har en saksorientert tilnærming, understreker at det er viktig å få fram fakta og sammenhengen i historien.³²¹ Det er avgjørende for å kunne bedømme om historien er sannsynlig og troverdig. Dette stemmer med flere av de troverdighetskriteriene CBCA legger vekt på, blant annet logisk struktur, mengden av detaljer, ulike typer detaljer og

³¹⁵ Se 4.2.3.3 Helhetsformidlingen

³¹⁶ Se 2.4.2 Et viktimologisk perspektiv.

³¹⁷ Disse blir behandlet i 5.3.3 Indikasjoner på løgn

³¹⁸ Vrij, *Detecting Lies and Deceits*, 215.

³¹⁹ Se 2.4.2 Et viktimologisk perspektiv.

³²⁰ En person som har fortalt historien sin flere ganger, vil ofte fortelle den mer kronologisk ordnet, enn en som forteller den for første gang. Se Vrij, *Detecting Lies and Deceits*, 109

³²¹ Se 4.2.3.6. Detaljer og sammenheng

beskrivelse av kontekst. At en fortelling har en logisk struktur, betyr ikke nødvendigvis at det som fortelles høres sannsynlig ut. En logisk fortelling kan godt lyde usannsynlig. Det betyr imidlertid at fortellingen ikke inneholder utsagn som motsier hverandre eller er logisk inkonsistente. C understreker viktigheten av å avklare dette når han sier:

C: Men når en opplever at det kommer noe som høres rart ut, så kan en spørre uten å være mistenksom, bare for å sjekke ut tingene: Når var det, når sa du det var? For at en selv kan danne seg et bilde som virker troverdig. (...) Det gir ofte den du snakker med mulighet til å ta en sløyfe rundt noe som kanskje er litt uklart for vedkommende også.

Beskrivelser av sanne historier inneholder som oftest en rekke detaljer som er uvesentlige for selve saken, men som personen assosierer til når han eller hun forteller sin historie (overflødige detaljer). De bidrar til å fargelegge og bekrefte at det er levende autentiske minner som formidles. Noen ganger trekker den utsatte fram uvanlige detaljer i tilknytning til en hendelse. Slike uvanlige detaljer bekrefter historiens troverdighet, fordi det er svært vanskelig å fortelle slike detaljer hvis de ikke har rot i virkeligheten.³²² CBCA legger vekt på beskrivelse av konteksten krenkelsen fant sted i, noe også flere av mine informanter understreket. Hendelsene må lokaliseres i forhold til tid, sted og personlig kontekst, slik at det kan etterprøves.

Både B og D forteller at den anklagen de vurderte som en mulig falsk anklage var innholdsmessig diffus. B forteller i tillegg at den utsatte ville være anonym, og forsvant ut av bildet når det ble spurt etter detaljer. D forteller at han fikk svært få detaljer, og observerte et mulig hevnmotiv, samt manglende samsvar mellom ord og kroppsspråk hos den utsatte.³²³ Også A forholdt seg til en anklage som var innholdsmessig diffus, og hvor den utsatte i tillegg ville være anonym. Han valgte likevel å forholde seg til den som sann, med den følge at den ansatte sa opp stillingen sin.

I forbindelse med begge de to falske anklagene C fikk fra samme person, var detaljene med på å avsløre at anklagen var falsk. Historien til hun som sa hun var voldtatt av en prest, inneholdt en detalj som viste seg å ikke stemme, noe som bekreftet mistanken om at noe var galt. I det

³²² Et eksempel fra min egen erfaring med overgrepssatte illustrerer dette. En kvinne fortalte et minne i forbindelse med at hun ble voldtatt som sjuåring av en omreisende predikant: "Vi fikk få gaver i min oppvekst, familien hadde ikke mye utover det mest nødvendige. Men jeg husker at jeg nettopp hadde fått ny nattkjole. Den var så nydelig, jeg var så stolt av den og følte meg så fin. Senere den kvelden predikanten hadde forgrepet seg på meg, oppdaget jeg en stor våt ekkel flekk på magen, og jeg tenkte: "Hva galt har du gjort da, nattkjolen min, siden du skulle bli ødelagt?" Selv var jeg blitt innprenta at jeg var en slem og ulydig jente, som fortjente all slags straff, men jeg kunne ikke forstå at nattkjolen min hadde fortjent å bli ødelagt." Historien er nedskrevet etter hukommelsen og gjengitt med tillatelse. Den illustrerer et fenomen som er svært vanlig for små barn, nemlig at de tillegger døde ting menneskelige egenskaper, jf. historien om Lillebror og Knerten.

³²³ Se punkt 4.2.3.7 Anonyme – og falske anklager. Jeg vil komme tilbake til hevnmotivet i 5.3.3 Indikasjoner på løgn.

andre tilfellet var anklagen diffus og manglet detaljer, noe som førte til undersøkelser som avslørte anklagen som falsk. Dette viser at detaljene i en historie ikke bare bekrefter sannhet, de kan også avsløre løgn.

Ønsket om å være anonym behøver ikke å være et tegn på at en anklage er falsk. En kan ønske anonymitet fordi en er redd for å bli kontaktet av den anklagede hvis vedkommende får høre hvem som har kommet med anklagen, eller en kan være redd for hva andre vil si hvis ens identitet blir kjent.³²⁴ Men i slike tilfeller vil den utsatte som regel fortelle historien i detalj, hvis saksbehandleren understreker at kirken ikke går videre med saken før den utsatte selv gir sin tillatelse. Å avklare årsaken til ønsket om anonymitet er derfor viktig, kombinert med å tilby flere avklarende samtaler.³²⁵ Kombinasjonen av en diffus anklage og ønske om å være anonym, gjør at det er grunn til å være på vakt. Ønsket om å beskytte andre mot overgrep kan ikke settes over den ansattes rett til beskyttelse mot eventuelle urettmessige anklager.³²⁶ Hvis mistanken gjelder barn, er det grunn til å koble inn fagpersonell for videre undersøkelser. ”Mistenkte bør aldri kontaktes eller konfronteres i denne fasen av saken”,³²⁷ anbefaler Kultur- og kirkedepartementets *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere*.

5.3.2.3 Skam- og skyldfølelse

Informantene gir ulike eksempler på hvordan skamfølelsen kommer til uttrykk. Den kommer fram i form av kroppsspråk ved at den utsatte uttrykker smerte og vegrer seg for å fortelle, og i verbale utsagn der den utsatte gir seg selv skylden for krenkelsene og devaluerer seg selv.³²⁸

To av informantene gav eksempler på hvordan skam kan bli verbalisert:

B: [Den utsatte kan si:] ”Hva er det med meg, som gjør at han tillater seg, for eksempel å gå forbi meg to ganger om dagen og ta meg på rumpa?”

C: ”Hadde jeg invitert til det? Lå det i kortene?” Det er en sånn skam-bit: ”Skulle jeg visst det, eller? Skulle jeg stoppet før, eller skulle jeg bare avbrutt?”

Informantenes beskrivelse av skam- og skyldfølelse relaterer seg til den tredje hovedgruppen med kriterier i CBCA, som går på formidlingsmåten og den utsattes motivasjon for å fortelle. Spesielt aktualiseres kriteriet om at vitnet forteller detaljer som setter det selv i et dårlig lys. Den nederlandske løgnforskeren Aldert Vrij sier: ”Self-deprecation is present if the witness

³²⁴ Jf. Ds utsagn i 4.2.3.5 Skam- og skyldfølelse: ”Noe av det siste de kan tenke seg, er at dette skal bli kjent for noen”.

³²⁵ Både C og D anbefaler å ha flere samtaler med den utsatte hvis det er nødvendig. Se 4.2.3.7 Anonyme - og falske anklager; 4.2.3.8 Framgangsmåte og 4.2.4 Råd hvis en anklage benektes.

³²⁶ Dette bekreftes i Norges Kristne Råds *Økumeniske retningslinjer i forbindelse med seksuelle overgrep i kirkelig sammenheng*, 40: ”Rettsikkerheten for anklagede skal ha stor vekt når det fremsettes anklage om overgrep mot en kirkelig medarbeider.”

³²⁷ Kultur- og kirkedepartementet, *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere*, 24

³²⁸ Se 4.2.3.5 Skam og skyldfølelse.

mentions personally unfavourable, self-incriminating details.”³²⁹ En person som er opptatt av å virke overbevisende fordi det som fortelles er løgn, ville ikke komme med slike negative detaljer om seg selv. Forsvar av gjerningsmannen, som ofte forekommer hos barn som er utsatt for overgrep, ble ikke nevnt av noen av informantene i mitt materiale. Det betyr imidlertid ikke at fenomenet er uaktuelt. Det er ikke uvanlig at den utsatte går fra å forsvare krenker i startfasen, til å bli sint på vedkommende når krenkelsen er blitt bearbeidet og en har fått hjelp til å plassere skyld og ansvar på rett sted. I mitt materiale nevnte flere sinne hos den utsatte, noe som kan indikere at krenkelsene i noen grad var bearbeidet da de kom til kirken med den.³³⁰

CBCA blir anvendt i en engelsk studie som undersøker sannhetsgehalten i voldtektsanklager som kommer fra voksne.³³¹ Her sies det at nedsettende omtale av en selv og selvbebreidelser har med aldersrelaterte forhold å gjøre, og det forklares med at barn har mindre behov enn voksne for å beskytte sitt selvbilde og emosjonelle velbefinnende.³³² Det kan imidlertid like gjerne ha sammenheng med at overgrep mot barn som oftest skjer i en tillitsrelasjon, der de er knyttet til og avhengig av krenker, mens det ikke nødvendigvis er tilfellet ved voldtektsanklager fra voksne. Fordi seksuelle krenkelser i kirkelige miljøer skjer i en tillitsrelasjon hvor den utsatte påføres krenkers virkelighetsforståelse, er det her vanlig at en opplever seg medskyldig i det som skjer og dermed anklager seg selv.³³³ Disse kriteriene er derfor relevante i kirkelig kontekst, også når utsatte er voksne.

5.3.2.4 Tegn på maktmisbruk

Maktmisbruk kan i denne sammenhengen identifiseres ved at den utsatte på ulike måter formidler sin opplevelse av å være skitten og skamfull, fordi hun eller han er blitt gjort medskyldig i det som har skjedd. Denne virkelighetsforståelsen skapes ved at krenker gjennom sin definisjonsmakt påfører sin virkelighetsforståelse til den utsatte.³³⁴

³²⁹ Vrij, *Detecting Lies and Deceits*, 212.

³³⁰ Se 2.4.2.1 Følgene av traumatisering.

³³¹ Parker Andrew D. og Jennifer Brown, “Detection of deception: Statement Validity Analysis as a means of determining truthfulness or falsity of rape allegations” i *Legal and Criminological Psychology* (5/2000). Forskerne tok utgangspunkt i 43 tilfeldig utvalgte vitneavhør som var gjort av voksne som hadde kommet med voldtektsanmeldelser. De 43 vitneavhørene var tatt fra saker som på forhånd enten var bekreftet troverdige (på bakgrunn av sterke bevis på voldtekt, domfellelse eller at en hadde identifisert en mistenkt) eller falske (på bakgrunn av medisinske bevis, rettsbevis eller ved at vitnebevis innholdsmessig motsa påstanden, ved at det var sterke grunner for å tro at påstanden var laget av en person som led av vrangforestillinger, eller hadde sin årsak i ondskinnets intensjon). Resultatet var at analysen forutsa politiets klassifikasjon med nesten 100% treffsikkerhet, se Parker og Brown, *Detection of deception*, 250

³³² Parker og Brown, *Detection of deception*, 250

³³³ Se Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 181

³³⁴ Dette er behandlet i 2.4.1.1 Relasjonell makt og 2.4.1.2 Definisjonsmakt.

De to informantene (B og D) som blant annet på grunn av ytre bekreftende forhold³³⁵ var helt sikre på at den anklagen de hadde håndtert var sann, observerte flest spor av maktmisbruk. De utsatte hadde begrunnet krenkelsene med henholdsvis tiltrekning eller frykt, og begge hadde fortalt om en opplevelse av å være skitten og skamfull. De opplevde at den anklagede hadde brukt Gud som en maktfaktor, i det ene tilfellet ved at han hadde gitt inntrykk av at dette var noe Gud ville, og i det andre tilfellet ved at de hadde bedt sammen om tilgivelse etterpå. Felles bønn om tilgivelse er en sterk måte å gjøre den andre medskyldig på. Når Gud trekkes inn i krenkelsene, påvirker det både gudsbilde og selvbilde, og den utsatte får en opplevelse av at Gud står på overgriperers side.³³⁶

Både B og D forteller også at de utsatte ble pålagt taushet, B ved at den anklagede hadde formidlet dette på indirekte måter, D ved at den anklagede hadde pålagt den utsatte å ikke si det til noen. Hemmeligholdelse gjør krenkelsene til en ensom erfaring, og den utsatte får ikke hjelp til å bearbeide det som har skjedd og se det med andres øyne. Dermed forsterkes smerten og ugylldiggjøringen.³³⁷

Også C krysset av for at den utsatte i forbindelse med den falske anklagen hadde gitt inntrykk av at krenkelsene var noe Gud ville. Men dette ble ikke konkretisert, for eksempel til felles bønn om tilgivelse og det var ingen spor av skamfølelse, pålagt taushet eller andre maktmekanismer. Dette er et eksempel på at en ikke kan ta ett troverdighetskriterium og bygge på dette alene, de må ses i en helhetlig sammenheng.³³⁸ Det er mulig at en person som har satt seg godt inn hva seksuelle overgrep handler om, eller har erfart dette i en annen sammenheng, kan bruke sin kunnskap til å lage falske anklager.³³⁹

Tegn på maktmisbruk kan relateres til den siste hovedgruppen i CBCA, som handler om overgrepsspesifikke detaljer. I kirkelig sammenheng vil overgrepsspesifikke detaljer blant annet handle om i hvilken grad krenkeren trakk gudsdimensjonen inn i krenkelsen. Pålagt hemmeligholdelse er en annen overgrepsspesifikk detalj, noe som forekommer ofte og er et typisk trekk ved seksuelle krenkelser, som folk flest ikke uten videre kjenner til. Såkalt

³³⁵ Det viktigste var flere utsatte som fortalte at de var krenket av samme person.

³³⁶ Horsfjord, Horsfjord, "Når sannheten ikke er sann – seksuelle overgrep som kontekst for formidling om Gud" i *Tidsskrift for sjelesorg*, 4/1999.

³³⁷ Dette er behandlet i 2.4.2.1 Følgene av traumatisering

³³⁸ Dette behandles i 5.3.4 En helhetlig vurdering

³³⁹ Det var situasjonen i Cs tilfelle, den aktuelle personen hadde mange års erfaring med å produsere falske anklager. Se også Vrij, *Detecting Lies and Deceits*, 246: "...witnesses can draw upon their experiences with such events when making up a false statement."

grooming er også relevant i kirkelig sammenheng, fordi krenkelsene skjer i en tillitsrelasjon. C gir et eksempel på det, når han beskriver en relasjon som gikk fra å være veldig god i starten til å bli veldig vond etter hvert som den utviklet seg til å bli en seksualisert relasjon.³⁴⁰ Kleiven oppsummerer viktigheten av maktaspektene slik: ”Kunnskap om hvordan tillitsmakt anvendes til å legitimere seksuelle krenkelser, og hva det skaper av virkelighetsforståelse hos den krenkede, gir en viktig indikasjon på om anklagene er troverdige eller ikke.”³⁴¹

5.3.3 Indikasjoner på løgn

I det foregående har jeg drøftet de kriteriene som informantene mente gjorde en anklage troverdig. Jeg stilte i intervjuet også spørsmål om hva som gjorde at de ble mistenksomme eller mente at en anklage kunne være falsk. Fravær av noen av de elementene de nevnte som sannhetskriterier, ble nevnt som en mulig indikasjon på løgn, blant annet manglende samsvar mellom ord og kroppsspråk.

Innholdsanalysemodellen SVA består av to deler, en test for å bekrefte en anklages troverdighet (CBCA) og en test som skal avsløre løgn, den såkalte validitetssjekklisten (VC). Den består av elleve punkter, som jeg kort skal beskrive i det følgende.³⁴² Disse sjekkpunktene er delt inn i fire grupper: *psykologiske karakteristikk av barnets oppførsel under avhøret* (om språkbruk, kjennskap til seksualitet og affekter står i forhold til barnets utviklingstrinn og det som fortelles og om barnet er lett å påvirke)³⁴³, *intervjuets karakteristika* (om det ble brukt ledende spørsmål, mulighet til fri fortelling), *motivasjon for falske forklaringer* (om barnet var utsatt for oppmuntring eller press til å lyve/fordreie sannheten, mulig skjult agenda, om forklaringen er et produkt av barnets fantasi) og *annen informasjon og fakta om saken* (urealistiske beskrivelser som går mot naturlovene, inkonsistens i bevis i saken, inkonsistens i vitneuttalelser).³⁴⁴

I mitt materiale ble hevnmotiv nevnt som en mulig grunn for mistanke om falsk anklage.³⁴⁵ Hevmotivet er imidlertid tvetydig, idet også en person som reelt er blitt krenket kan bli preget av ønske om hevn. Det kom også fram i informantenes uttalelser. Derfor vil det alltid være viktig å sjekke ut hva et eventuelt hevmotiv kan bunne i. Punktet fra VC om

³⁴⁰ Se 4.2.3.4 Relasjon og makt

³⁴¹ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 276

³⁴² Se vedlegg 8, Troverdighetskriterier/validitetskriterier.

³⁴³ Dette punktet er først og fremst relevant i forbindelse med avhør av barn, og er derfor ikke så aktuelt i kirkelig sammenheng. Det punktet som kan være aktuelt er inkongruente affekter under intervjuet, som er nevnt i 5.3.2.1 Helhetsformidlingen.

³⁴⁴ Magnussen, *Vitnepsykologi*, 207

³⁴⁵ Se 4.2.3.2 Motiv

hvorvidt anklagen er et produkt av barnets fantasi, er lite aktuelt i kirkelig kontekst, fordi en der i all hovedsak forholder seg til voksne. Dette momentet blir imidlertid aktualisert i forbindelse med diskusjonen om såkalt ”gjenvunnede minner”, og dersom det påstås at en voksenperson lider av vrangforestillinger.³⁴⁶

Det siste punktet i VC, inkonsistens i bevis, er svært viktig. En må sammenholde det som er kommet fram i den utsattes forklaring med alle andre uttalelser og fakta i saken. Hvis kjente faktiske og etterprøvbare forhold knyttet til hendelsen står i motsetning til den utsattes historie, er det en sterk svekkelse av troverdigheten. Her spiller også den anklagedes forklaring en viktig rolle. Hvis han for eksempel kan påvise at han ikke befant seg på det aktuelle stedet da krenkelsen skjedde, så er det et avgjørende moment for å avvise anklagen.

5.3.4 En helhetlig vurdering

Vitnepsykologer legger vekt på at en troverdighetsvurdering må gjøres ut fra det totale bildet og ut fra en vurdering av all tilgjengelig informasjon om saken.³⁴⁷ Det betyr at en må se alt som styrker anklagen og alt som svekker anklagen i sammenheng, det er ikke nok å legge vekt på ett sannhetskriterium eller ett kriterium som kan indikere en falsk anklage.³⁴⁸

Kirken har ut fra sitt mandat ikke behov for å bruke innholdsanalysemodellen SVA på en metodisk og vitenskapelig måte, fordi den ikke skal legge fram rettslige bevis med tanke på en domfellelse. Men når kirken skal ta stilling i en sak, viser både intervjuundersøkelsen og relevant teori at de kriteriene SVA legger vekt på, er overførbare til kirkens arbeid med å avklare anklagers sannhetsinnhold. Alle momentene mine informanter trekker fram som sannhetskriterier, blir bekreftet som relevante kriterier gjennom analyseverktøyet CBCA. Også de momentene som informantene tar som indikasjon på en falsk anklage, blir bekreftet gjennom VC. Analysemodellen SVA understreker viktigheten av å legge vekt på en helhetlig vurdering som tar all tilgjengelig informasjon med i vurderingen. Det må også kirken gjøre. Når kirken legger vekt på disse troverdighetskriteriene i sitt avklaringsarbeid, vil den sikre at konklusjoner ikke trekkes på bakgrunn av magefølelse og sympatier/antipatier, men på

³⁴⁶ Se 5.4 Å huske det glemte – om gjenvunnede minner.

³⁴⁷ Troverdigheten måles ved å sammenligne scorene på de to testene. En høy score på CBCA kombinert med en lav score på VC, indikere svært høy troverdighet.

³⁴⁸ Det diskuteres blant fagpersoner hvor mange kriterier som må være bekreftet for at anklagen skal være sett på som verifisert, og hvilke av kriteriene som skal tillegges mest vekt. Noe av kritikken mot SVA går på at den ikke er tilstrekkelig standardisert. Alle studier som er gjort, enten det er laboratoriestudier eller feltstudier, bekrefter imidlertid Undeusch-hypotesen om at det er flere CBCA kriterier i troverdige vitneutsagn enn i fabrikkerte. Vrij, *Detecting Lies and Deceits*, 232 og 227

bakgrunn av en grundig helhetsvurdering. En slik prosess vil også gi konklusjonen en faglig forankring.

Kleiven drøfter en mulig prosessuell framgangsmåte som kirkesamfunn kan legge til grunn for å avklare hvorvidt påståtte seksuelle krenkelser virkelig har funnet sted. Han beskriver to supplerende strategier, som handler om å avklare anklagens ”indre” og ”ytre” troverdighet.³⁴⁹ Han gir ingen detaljert oversikt over hvilke forhold som bør være med når en vurderer anklagenes indre troverdighet, men poengterer: ”... anklagerens beskrivelse av historiens innhold og forløp er et sentralt poeng”.³⁵⁰ Anklagenes ytre troverdighet handler om hvorvidt det er sannsynlig at de påståtte handlingene kan ha funnet sted ut fra de ytre rammebetingelsene som er beskrevet av begge parter. Det handler om å sjekke den utsattes historie opp mot fakta om ytre rammefaktorer, andre vitneforklaringer (deriblant den anklagedes forklaring) med mer. En slik viktig ytre troverdighetsfaktor kan for eksempel være anklager fra flere utsatte som uavhengig av hverandre forteller at de er blitt krenket av samme person, jf. fortellingene til informant B og D. Denne framgangsmåten er helt i samsvar med SVAs todeling når det gjelder å teste sannhetsinnholdet i den utsattes fortelling og ytre faktorer som kan motsi dette.

5.3.5 En parallell til forskningsprosessen

Troverdighetsbegrepet er også et sentralt begrep når kvaliteten til et forskningsresultat skal måles. Begrepene reliabilitet (pålitelighet) og validitet (gyldighet) er sentrale begreper i denne troverdighetsvurderingen.³⁵¹ Her er det en interessant parallell til arbeid med seksuelle krenkelsessaker, hvor det nettopp er viktig å undersøke påliteligheten og gyldigheten av de konklusjoner som trekkes. Jeg vil derfor reflektere over denne parallellen og se om det går an å trekke noen linjer fra forskningsprosessen til kirkens prosess med å avklare sannhetsinnholdet i en anklage.

5.3.5.1 Reliabilitet - tilliten til sakshåndteringsprosessen

Reliabilitet handler om hvorvidt forskningen er utført på en pålitelig og tillitsvekkende måte. Det kan blant annet måles ved at forskeren rapporterer konkret og spesifikt hvordan han eller hun har gått fram ved innsamling og analyse av data. Forskningsprosessen gjøres

³⁴⁹ Kleiven, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt*, 276

³⁵⁰ Ibid, 276

³⁵¹ Thagaard, *Systematikk og innlevelse*, 189. Se også 3.3.7.2 Validitet og reliabilitet i den kvalitative undersøkelsen.

gjennomsliktig ved at det gis detaljert beskrivelse av forskningsstrategi og analysemetoder. Skillet mellom primærdata og forskerens fortolkninger er viktig. Thagaard trekker også inn samarbeid mellom flere forskere:

Reliabiliteten kan også styrkes ved at flere forskere deltar i prosjektet, enten ved at flere forskere samarbeider og diskuterer avgjørende beslutninger i forskningsprosessen, eller ved at en annen forsker trekkes inn for å utføre en kritisk evaluering av framgangsmåtene i prosjektet.³⁵²

Hvilken relevans har dette for kirkens sakshåndtering? På samme måte som en forsker grundig gjør rede for sin framgangsmåte, må den undersøkelsesprosessen som kirkens saksbehandlere gjennomfører og bygger sin konklusjon på, kunne etterprøves og vurderes kritisk. Kirken må kunne gjøre rede for hvilken framgangsmåte den har valgt, og hvorfor den har valgt en slik framgangsmåte. De retningslinjer et kirkesamfunn eller en organisasjon har for håndtering av seksuelle krenkelsesanklager, er fundamentet for en slik gjennomsliktig saksbehandlingsprosess. Kirken kan henvise til disse retningslinjene og begrunne sine valg og vurderinger her i forbindelse med framgangsmåten i den enkelte konkrete sak. Men også disse retningslinjene må kunne gjøres til gjenstand for kritisk drøfting hvis en ser at det er sider ved dem som ut fra faglige kriterier ikke holder mål. De representerer som sådan ingen endegyldig sannhet, men må revideres ved nytt tilfang av erfaringsbasert og teoretisk kunnskap.

Saksbehandleren må som forskeren være nøye på å skille mellom referat fra samtaler med de to partene og eventuelle andre involverte personer, ytre observerte hendelser og sine egne tolkninger av dette materialet. Informant C sier: *"I de fleste tilfeller er en alene om å høre historien, fra begge parter. Det gjør det særdeles krevende."* Det kan stilles spørsmål ved om det er forsvarlig at en saksbehandler er alene i samtaler med den utsatte og den anklagede. Det er en følelsesmessig krevende situasjon, og det kan være vanskelig å oppfatte alle nyanser og detaljer i det som blir fortalt. Når to saksbehandlere er til stede, kan de etterpå diskutere det de har hørt og slik kvalitetssikre den oppfatningen de sitter igjen med. At det er mer enn en som har hørt og foretatt vurderingene i en så kompleks sak, er viktig for å skape tillit til at ulike aspekter er vurdert før den endelige konklusjonen er trukket. På samme måte som i forskningen, kan det fra tid til annen også i kirkelig sammenheng være nødvendig å trekke inn en ytre uavhengig instans som kan gå gjennom og kritisk evaluere framgangsmåten i håndteringen av en konkret sak. Tilliten til en sakshåndteringsprosess kan styrkes ved at en er villig til å la andre få innsyn i og vurdere det en har gjort.

³⁵² Thagaard, *Systematikk og innlevelse*, 199-200

5.3.5.2 Validitet – prosessens og konklusjonens gyldighet

I forskningen refererer validitet til gyldigheten av de tolkninger og konklusjoner forskeren har kommet fram til. Bygger de på velfunderte, sterke og overbevisende argumenter? Kvale og Brinkmann sier:

Validation becomes the issue of choosing among competing and falsifiable interpretations, of examining and providing arguments for the relative credibility of alternative knowledge claims.³⁵³

Det handler om å sjekke og kontrollere og stille spørsmål ved de funn en har gjort, for gjennom det å teste sannsynligheten og troverdigheten av sine tolkninger og motvirke en selektiv forståelse. En skal sikre at en har undersøkt det en faktisk var ute etter, og tolke og verifisere funnene ut fra aktuell teori.

Overført på den kirkelige sakshåndteringsprosessen betyr det at kirken må stille spørsmål ved holdbarheten av sine egne vurderinger. De som håndterer saken må også være djevelens advokat og stille de kritiske spørsmålene, slik at en blir tvunget til å vurdere om konklusjonen er holdbar i lys av andre alternative muligheter.

Har en undersøkt det en faktisk var ute etter å undersøke? Dersom kirkens saksbehandlere ikke har snakket med begge parter, er det grunn til å betvile at en har trukket konklusjonen på et gyldig grunnlag.

For å kunne trekke gyldige konklusjoner, må kirken ha god kunnskap om hva som er typiske kjennetegn ved seksuelle krenkelser i en kirkelig kontekst og vurdere en aktuell sak i lys av denne teoretiske kunnskapen. En må tydeliggjøre hvilke kriterier en bygger sin konklusjon på, og hvilken verdimesig forankring disse kriteriene har. En konklusjon kan være gyldig i en kirkelig kontekst, men ugyldig i en juridisk kontekst.³⁵⁴

Hvem skal godkjenne (gyldiggjøre) kirkens konklusjon? De to partene, menigheten (og andre som står de to partene nær) og kirkens lederskap som saksbehandlerne er en del av, er tre ulike grupper som vil ha sterke meninger om hvorvidt den konklusjonen som blir trukket er gyldig. Disse korresponderer med de tre valideringsfellesskapene Kvale og Brinkmann omtaler i forbindelse med i kommunikativ validitet i forskningen.³⁵⁵ Av disse er det bare kirkens lederskap som har autoritet til å bestemme hvilken konklusjon som skal være gyldig som kirkens offisielle forståelse av saken, og hvorvidt den skal få følger for noen av partene.

³⁵³ Kvale og Brinkmann, *Interviews*, 247

³⁵⁴ Jf. krav til bevis i en juridisk og en sivil sak, se 5.1.1 Jussens og diakoniens forhold til sannhetsspørsmålet

³⁵⁵ Kvale og Brinkmann, *Interviews*, 255: Det er intervjupersonen selv, det allmenne publikum og forskningsmiljøene. Se også 3.3.7.2 Validitet og reliabilitet i den kvalitative undersøkelsen.

Slik må det nødvendigvis være, siden det bare er kirkens lederskap som har tilgang til all informasjon i saken og som derfor kan se et helhetlig bilde. Men kirkens lederskap må kunne grunngi sin konklusjon godt, både i møte med de to partene dette angår, og menigheten og andre som står partene nær. Når ord mot står ord, vil den ene av partene nødvendigvis være sterkt kritisk og uenig i kirkens konklusjon. For kirkens troverdighet er det da viktig at begge parter opplever at kirken har hørt og oppfattet deres egen versjon, selv om de ikke begge vil være enig i den tolkningen kirken trekker til slutt ut fra en helhetsvurdering. I møte med menigheten og partenes familie og venner, vil konklusjonens gjennomslag som en gyldig konklusjon være avhengig av den informasjonen de får. Kleiven sier om dette: "Det er da avgjørende at de gis konkret informasjon om hva overgrep generelt innebærer, men også en beskrivelse av hva overgrepet var og innebar i den konkrete saken som gjelder forsamlingen."³⁵⁶ Det smertefulle for kirkens lederskap er imidlertid at en som oftest sitter på mange og overbevisende argumenter som en på grunn av taushetsplikten ikke kan gå ut med.³⁵⁷ Derfor må kirkens lederskap tåle mye kritikk som blir gitt med utgangspunkt i at folk bare kjenner en liten del av sakens innhold og oftest bare har lyttet til den ene partens framstilling.

5.3.5.4 Saksbehandlerne forforståelse og relasjon til partene

En forsker må forholde seg bevisst til sin egen forforståelse og hvordan en påvirkes av relasjonen til informantene. Overført på kirken betyr det at saksbehandleren må ha et reflektert forhold til egen rolle og posisjon i forhold til de to partene. Det innebærer både hvordan en kan være følelsesmessig påvirket av partene, og hvordan måten en har fylt rollen på kan ha influert på det informasjonstilfanget en sitter med.

Informantene forteller om hvordan det å håndtere slike saker gjør at de utsettes for sterke følelsesmessige påkjenninger. "For det er jo kjempestore byrder å bære", sier B.³⁵⁸ Det er krevende og smertefullt å måtte forholde seg til to historier som begge gjør krav på å være sanne, å stå overfor to mennesker som begge har det vondt på hver sin måte, en utsettes for kritikk fra mange kanter og kjenner angsten for å gjøre en feil vurdering. Det følelsesmessige møtet med den utsatte gjør sterkt inntrykk:

³⁵⁶ Kleiven, "Det du har gjort mot en av mine minste -", 60

³⁵⁷ Det gjelder ofte troverdige detaljer i historien, som en har taushetsplikt om. Det kan også være at en sitter med kunnskap om at flere har vært utsatt for seksuelle krenkelsers av samme person, men de utsatte vil ikke at det skal bli kjent. Kirkens lederskap kan derfor ikke bruke denne informasjonen til å styrke troverdigheten til den konkrete historien som er kjent.

³⁵⁸ Se 4.2.5 Belastningene ved å håndtere slike saker.

A: Et menneske som har det veldig vondt skyver du ikke fra deg, eller sier at det er sikkert noe helt annet [som er årsaken]

B: Jeg kjenner jo bare nå, når man snakker om det, når man ser for seg de menneskene man har møtt, så hvem er jeg som skulle dra noe i tvil?

D: Det er ingenting som har gjort sånt inntrykk på meg i livet som å sitte overfor mennesker som forteller dette.³⁵⁹

Hva betyr denne sterke følelsesmessige påvirkningen for sakshåndteringen? Kan ikke dette gjøre at den anklagede er ”dømt” allerede før han har kommet til orde? Bs utsagn kan tolkes slik. ”Hvem er jeg som skulle dra noe i tvil?” Oppgaven til en som håndterer slike saker er jo nettopp å vurdere om noe må dras i tvil.

Her er det viktig å skille mellom den holdningen en skal møte den utsatte med, og den holdningen en skal ha i arbeidet med å avklare anklagens innhold. I møte med den utsatte er Bs utsagn helt adekvat. B skal ikke dra noe i tvil, men tvert imot ha en empatisk lyttende holdning, som også innebærer å gi den utsatte en vurdering av det en har hørt. Når en slik velger å møte den utsette med tillit til at vedkommende snakker sant, så betyr ikke det at all tvil skal feies til side. Men det betyr at den nødvendige tvilen skal rettes mot egen vurdering av saken, ikke mot den utsatte. Som understreket i forrige punkt må en stille seg selv kritiske spørsmål gjennom hele prosessen: Har vi forstått dette riktig? Er det noe som taler mot at dette er sant? Hva gjør at vi tror mer på den ene enn på den andre parten?

Jeg mener å identifisere tre ulike faglige ståsteder hos mine informanter, som utgjør deres forforståelse og påvirker den måten de går inn i saker på: et sjelesørgerisk ståsted, et juridisk ståsted og et saksorientert ståsted.³⁶⁰ Som saksbehandler i slike saker er det svært verdifullt å ha sjelesørgerisk erfaring i forhold til mennesker som har opplevd seksuelle krenkelser. Det gjør det mulig å gjenkjenne de typiske spor som krenkelser setter i menneskers liv, det gjør at en lett kan ta den lidendes perspektiv og har et viktig fokus på å hindre gjentakelse. Svakheten med dette utgangspunktet er at en kan komme til å ta for lett på undersøkelser av selve saksforholdet, fordi en vektlegger den utsattes smerte så sterkt. Risikoen for å bli blind for mulige feilkilder er større, fordi den følelsesmessige involveringen er stor.

Juridiske vurderinger er alltid nødvendig i møte med en anklage om seksuelle krenkelser. En sakshåndtering med vektlegging på jussen vil sørge for at saksbehandlingsregler blir fulgt og at den anklagede får sine rettigheter ivaretatt. Svakheten ved en ensidig juridisk innfallsvinkel, er at den utsatte blir usynliggjort og definert ut som part i saken, og lett vil oppleve seg

³⁵⁹ Se 4.2.3.3 Helhetsformidlingen

³⁶⁰ Se 4.2.6 Informantenes faglige ståsted

krenket på nytt. Sakshåndteringen vil dessuten bli styrt av hva juridiske regler sier istedenfor av hva kirken mener er etisk riktig og nødvendig i møte med partene.

En saksorientert tilnærming legger vekt på å undersøke anklagen grundig for å klarlegge hva som har hendt, og om mulig få dette bekreftet av ytre forhold. En slik tilnærming tar kirkens ansvar på alvor ved at en gjør vurderinger og handler ut fra sitt eget verdigrunnlag. En leter etter muligheter til å handle i tråd med det en mener er etisk riktig, også når det i utgangspunktet kan se vanskelig ut på grunn av juridiske forhold. En tar også partene på alvor ved at de valg en gjør er basert på grundige undersøkelser. En svakhet ved denne tilnærmingen kan være at selve sakshåndteringsprosessen kommer i fokus på en slik måte at menneskene blir redusert til en sak.

En profesjonell sakshåndtering innebærer blant annet å forholde seg bevisst og våkent til sine egne følelsesmessige reaksjoner. Hvis en ikke sørger for at den følelsesmessige påvirkningen en blir utsatt for blir gjenstand for refleksjon, kan en komme i skade for å gjøre feilvurderinger. ”Etikk handler om å være involvert og om å klare å se hva som står på spill i de situasjonene vi befinner oss i”, sier Jan-Olav Henriksen og Arne Johan Vetlesen.³⁶¹ Involvering er med andre ord en nødvendighet. Men en må være seg bevisst den påvirkningen en utsettes for, både fra den utsatte og den anklagede og fra andre personer i kirken som anser seg meningsberettiget når en sak blir kjent. Som saksbehandler skal en ikke bare forholde seg til alle partene, en skal også foreholde seg til seg selv og sine egne følelsesmessige reaksjoner. Jo større bevissthet en har om hva det betyr, jo bedre kan en ivareta både seg selv og andre. Den nødvendige distansen til egne følelsesmessige reaksjoner kan en få ved å lytte til refleksjoner fra fagpersoner og ved å bygge sine avgjørelser på faglige vurderinger. Muligheten for personlig debriefing underveis er også viktig. Empatisk lytting med basis i fagkunnskap er grunnlaget for kirkens etiske vurderinger.³⁶² Empatien gir grunnlag for nærhet og involvering, mens fagkunnskapen gir grunnlag for nødvendig distanse og vurdering.³⁶³

5.4. Å huske det glemte – om gjenvunnede minner

Frykten for falske anklager kommer ofte opp når det blir snakk om seksuelle krenkelser i kristne miljøer, og det kan virke som mange har en forestilling om at falske anklager er et utbredt fenomen. I den kvantitative undersøkelsen kom det fram at kirken i 90 % av alle

³⁶¹ Henriksen og Vetlesen, *Nærhet og distanse*, 14

³⁶² Med fagkunnskap mener jeg her hele det tilfang av faglig relevant teori som er beskrevet i kapittel 2.

³⁶³ Henriksen og Vetlesen, *Nærhet og distanse*, 14-15 Dette er også behandlet i 2.2.2.1 Ulike etiske tilnæringsmåter.

rapporterte saker har fått en hel eller delvis erkjennelse av de faktiske forhold. Etter å ha undersøkt de benktede sakene, konkluderte kirken med at det var grunn til å anse anklagen som sann i de aller fleste tilfellene.³⁶⁴ Ut fra dette resultatet og ut fra samtalen med de fem informantene er det grunnlag for å si at falske anklager i kristne miljøer sannsynligvis er et sjeldent fenomen.

Det som i faglitteraturen omtales som ”false memory syndrom” eller ”recovered memory” – alt etter ideologisk ståsted – er et svært omdiskutert tema, både i internasjonale forskningsmiljøer og blant forskere her i landet. Psykiater Stig Heskestad skriver at gjenvinning av minner handler om ”nyoppdagede minner om alvorlige barndomstraumer når minnet har vært helt ute av bevisstheten i en lengre periode, vanligvis flere år. I tillegg må det godtgjøres at traumet virkelig har funnet sted.”³⁶⁵ I mitt spørreskjema hadde jeg med et avkrysningsalternativ som lød slik: ”*Det handler om såkalte gjenvunnede minner, det vil si at minner som har vært totalt fraværende fra hukommelsen er blitt gjenkalt i voksen alder hos den personen som kom med anklagen.*”³⁶⁶ Ut fra avkrysningen forekom slike minner i ca 1 % av det totale antall anklager, og er som sådan et sjeldent fenomen.³⁶⁷ Disse anklagene ble alle benktet. Selv om det er et svært lite antall, er det viktig for dem det gjelder, både den utsatte og den anklagede. Kirken kommer derfor ikke utenom å forholde seg til problematikken når en slik anklage blir rapportert.

Diskusjonen innen psykologiske fagmiljøer og forskningsmiljøer handler om hvorvidt det er vitenskapelig grunnlag for å hevde at slike minner eksisterer eller ikke. Uenigheten har utgangspunkt i ulike ideologiske og faglige ståsteder og diskusjonen går på hukommelsens funksjon i forbindelse med traumer, traumeteori, forskningsmetoder og klinisk praksis. Det er et stort felt, som det ikke er mulig å gi en grundig behandling i rammen av denne oppgaven. Jeg vil bare kort skissere hovedpunktene i problematikken og antyde noen mulige konsekvenser for kirken.

³⁶⁴ I tre tilfeller har en enten ikke svart på spørsmålet eller krysset av for at en har valgt å ikke ta stilling. De to falske anklagene som C behandlet er ikke med i dette materialet, da de ble avslørt som falske før de ble gjort til gjenstand for en formell saksbehandling.

³⁶⁵ Heskestad, Stig, ”Mistet og funnet – minner om seksuelle overgrep i barndommen”, i *Tidsskrift for den norske lægeforening*, 20/2001, online: http://www.tidsskriftet.no/index.php?seks_id=381521 ikke paginert, situert 30.10.09.

³⁶⁶ Se spørreskjemaet, vedlegg 3.

³⁶⁷ Se 4.1.1.2 Anklager der ord har stått mot ord.

5.4.1 Stridens kjerne

Stridens kjerne handler om hvorvidt slike gjenvunnede minner bør avvises som upålitelige og falske eller om det ut fra empirisk forskning er grunnlag for å hevde at de kan være sanne. Det fenomenet at mennesker i voksen alder får minner om at de har vært utsatt for seksuelle overgrep som barn, er godt dokumentert i klinisk praksis.³⁶⁸ Glemsel av traumatiske minner kalles dissosiativ amnesi, som er en mental prosess der traumatiske eller stressende minner spaltes bort fra hukommelsen på en slik måte at glemselen blir mer omfattende enn ordinær glemsomhet.³⁶⁹ Dette forklares ved at minner som det er knyttet sterke følelser til, lagres i hukommelsen på en annen måte enn biografiske minner. Slike traumatiske minner kan komme tilbake i bevisstheten igjen etter flere år, for eksempel gjennom terapi eller gjennom såkalte trigger, det vil si hendelser som minner om det opprinnelige traumat eller andre ledetråder eller assosiasjoner. Mennesker kan reagere på traumatiske opplevelser på to forskjellige og motsatte måter: Enten ved overfølsomhet, skvettenhet og påtrengende og stadig tilbakevendende minner, eller ved følelsesmessig lammelse og amnesi. Det første er vanlig hos både voksne og barn, det siste er vanlig hos barn ved gjentatte og langvarige traumer. Traumatiserte barn utvikler da dissosiasjon som en mestringsmekanisme, de forsvarer seg ved å flykte mentalt fra den traumatiske situasjonen ved å avspalte minnet fra hukommelsen.

De som generelt avviser gjenvunnede minner som falske, mener at slik minner må tilskrives forskjellige former for suggesjon, for eksempel ledende spørsmål fra terapeuter, bruk av spesifikke terapeutiske teknikker (for eksempel hypnose), selv-hjelps bøker, tv-programmer med mer. De mener at det er liten vitenskapelig empiri som støtter eksistensen av dissosiasjon og er sterkt kritisk til traumeteorienes beskrivelse av hukommelsens funksjon i forbindelse med traumer.

³⁶⁸ Kringlen, Einar, "Seksuelle overgrep, gjenvunnet hukommelse og multipel personlighetsforstyrrelse" i *Tidsskrift for den Norske Lægeforening*, 2/2002, online: http://www.tidsskriftet.no/index.php?seks_id=478373, (situert 31.10.09): "En del psykoterapeuter vil hevde at opptil 50 % av de pasientene som har rapportert seksuelle overgrep mener at det var perioder, ofte flere år, da de ikke kunne huske overgrepene. Slik sett finner man klinisk støtte til hypotesen om glemsel av traumer."

³⁶⁹ Heskestad, "Mistet og funnet". Jeg bygger min videre framstilling av dette problemkomplekset i hovedsak på denne artikkelen.

Et omfattende forskningsmateriale viser at dissosiativ amnesi etter seksuelt misbruk i barndommen er et utbredt fenomen.³⁷⁰ Denne forskningen blir sterkt kritisert av den andre fløyen, som mener at forskningsresultatene kan skyldes andre og etter deres mening like plausible forklaringer som at det handler om gjenvunnede minner. De mener at informantene bevisst kan ha latt være å fortelle om overgrepene fordi de ønsket å glemme, ville beskytte sine foreldre etc.³⁷¹ En nyere studie inntar et mellomstandpunkt. Disse forskerne mener at gjenvunnede minner som oppstår plutselig på grunn av triggere, uavhengig av terapi, mer sannsynlig er ekte minner om overgrep enn gjenvunnede minner som oppstår gjennom terapi. Disse forskerne avviser traumeteoretiske forklaringer, og hevder at glemselen skyldes at disse minnene ikke var spesielt vonde eller traumatiske, eller at informantene har glemt at de faktisk har husket dem tidligere en gang.³⁷² Disse ulike standpunktene viser at tolkning av forskningsresultater er nært knyttet til hvilket faglig/ideologisk utgangspunkt forskerne har.³⁷³

5.4.2 Konsekvenser for kirkens håndtering

Kirken må ta stilling til hva slags faglig forståelse den vil feste lit til. Ut fra et omfattende forskningsmateriale, traumeteoretisk kunnskap og klinisk erfaring mener jeg det er grunn til å støtte oppfatningen om at seksuelle krenkelser i barndommen kan glemmes og huskes igjen i voksen alder, og at dette kan skyldes dissosiering på grunn av hendelsenes traumatiske karakter. Samtidig er det bred faglig enighet om at minner kan være upålitelige, og at det er mulig å skape minner om hendelser som aldri har skjedd.³⁷⁴ Heskestad skriver at hukommelsen kan påvirke av ”suggerering, ensidig påvirkning og feilattribuering, det vil si at

³⁷⁰ Schefflin, Alan W. og Daniel Brown, “Repressed memory or dissociative amnesia: what the science says”. I *The Journal of Psychiatry & Law* (Summer 1996), 143. Denne studien gjennomgår alle eksisterende undersøkelser over forekomst av amnesi etter seksuelt misbruk hos barn fram til 1996. I alle de 25 forskningsundersøkelsene som studien omfatter er det en undergruppe som sier at de har hatt hel eller delvis amnesi for misbruket. Forfatterne konkluderer slik: ”A reasonable conclusion is that amnesia for CSA is a robust finding across studies using very different samples and methods of assessment. Studies addressing the accuracy of recovered memories show that recovered memories are no more or no less accurate than continuous memories for abuse.”

³⁷¹ Brandon S, Boakes J, Glaser D, Green R, “Recovered memories of childhood sexual abuse. Implications for clinical practice.” *Br J Psychiatry* 1998, 302.

³⁷² McNally, Richard J. og Elke Geraerts, “A New Solution to the Recovered Memory Debate”, *Perspectives on Psychological Science* – March 2009 – In Press Recovered memories, 21

³⁷³ Det gjelder selvsagt også meg. Når jeg ikke finner å kunne støtte den nevnte studien, skyldes det blant annet det bagatelliserende synet studien har på barns opplevelser av seksuelle overgrep. Det finnes i dag en stor mengde kunnskap som dokumenterer at seksuelle krenkelser setter skadelige spor på kropp og sjel hos et barn, uansett om det forstår det seksuelle innholdet i overgrepet eller ikke. (Se fotnote 43). Studien formidler også mangel på respekt for menneskers egne tolkninger av hva seksuelle krenkelser har gjort med dem. Det gjøres dessuten generaliseringer fra eksperimenter i laboratorier til helt andre områder som jeg synes er betenkelig.

³⁷⁴ Se Health Services Commissioner, *Inquiry into the practice of recovered memory therapy*, (Victoria: 2005), 136 Online: http://www.peterellis.org.nz/docs/2005/2005--0800_DraftReport-RMT.pdf, situert 30.10.09

tilfeldige og uavhengige hendelser knyttes sammen.”³⁷⁵ Det betyr blant annet at det er mulig at et traumatisk minne fra tidlig barndom kan knyttes til feil person. Disse forholdene gjør at kirken her bør være særlig varsom med å trekke raske konklusjoner. Men gjenvunnede minner er i følge empirisk forskning ikke nødvendigvis mer unøyaktige eller upålitelige enn vedvarende minner om seksuelt misbruk, og de må derfor tas på alvor.³⁷⁶ Kirken må også her gå inn i den enkelte sak, gjøre grundige undersøkelser og se om en kan finne forhold som bekrefter om anklagen er sann eller falsk. I slike saker er det dessuten særlig viktig å søke faglig veiledning hos personer som har fagkunnskap om dette fenomenet, og som ikke i utgangspunktet avviser gjenkalte minner som falske minner.

5.5 Oppsummering i lys av forskningsspørsmålene

De forskningsspørsmålene som ligger direkte til grunn for drøftingen i kapittel 5, lyder slik:

B.1 Hva er kirkens mandat i forhold til seksuelle krenkelsesanklager?

B.2 Hvordan skal kirken definere seksuelle krenkelser?

B.3 Hvilke vurderinger og valg må kirken gjøre for å avklare en anklages troverdighet?

De øvrige forskningsspørsmålene er oppsummert under 4.1.4 og 4.2.7. Svarene her beskriver de viktigste funnene i den kvantitative og kvalitative undersøkelsen, og sier noe om hva det har vært vesentlig å vektlegge i drøftingen som er gjort.

5.5.1 Kirkens mandat

Kirken har to valgmuligheter når den skal forholde seg til om en seksuell krenkelsesanklage er troverdig. Den kan ta utgangspunkt i en juridisk tankegang, behandle saken kun som en personalsak og handle ut fra det som blir resultatet av en eventuell rettssak. Da vil kirken imidlertid svikte den svakeste parten, som den ut fra sitt diakonale mandat har et primæransvar for å ivareta. Den utsatte blir da fratatt muligheten til å fortelle sin historie til den instansen som har myndighet til å konfrontere den anklagede og eventuelt gi en oppreisning. Alternativt kan kirken ta utgangspunkt i sitt diakonale mandat og foreta en selvstendig etisk vurdering ut fra eget verdigrunnlag. Det diakonale mandatet innebærer å avklare sannhetsinnholdet i anklagen, ta stilling til hvor ansvaret skal plasseres og vurdere om det fortsatt er grunnlag for å ha tillit til den anklagede. Sannhetsinnholdet omfatter for den

³⁷⁵ Heskestad, ”Mistet og funnet –”

³⁷⁶ En prospektiv undersøkelse av 129 kvinner som i barndommen ble undersøkt for seksuelle overgrep og hvor overgrepene er journalførte og dokumentert, viser at de som hadde gjenvunnede minner (10 %) hadde like nøyaktige minner som de som hadde husket overgrepene hele livet. Se Schefflin og Brown, “Repressed memory or dissociative amnesia: what the science says”, 175.

utsatte både hvilke handlinger som har skjedd, tillitsbruddets karakter og smerten over å oppleve seg utnyttet i en tillitsrelasjon.

I rettssystemet er det først og fremst den anklagede som er i fokus. Den utsatte er redusert til et vitne, et objekt i saken. Når kirken skal håndtere en anklage ut fra sitt diakonale mandat, må den være partisk i den forstand at den må starte med å ta den utsattes perspektiv. Det innebærer å gi den utsatte tid og rom til å fortelle sin historie. Kirken må forholde seg til krenkelsens relasjonelle innhold og lytte også til den følelsesmessige smerten, slik at vedkommende opplever seg sett, hørt og ivaretatt.

Kirken kan aldri utelukke at en anklage kan være falsk. Derfor må den undersøke saken grundig og ta stilling ut fra en sivilrettslig målestokk om hva som er overveiende sannsynlig. Å stille seg nøytral vil i praksis innebære en støtte til den anklagede, som opprettholder sin tillitsposisjon og som dermed vil bli ansett som uskyldig. Den utsatte vil bli mistenkeliggjort og oppleve sin troverdighet tilsvarende redusert.

Til kirkens diakonale mandat hører også å ansvarliggjøre den anklagede hvis det blir godtgjort at seksuelle krenkelser har funnet sted. Hvis det motsatte blir resultatet, skal kirken sørge for at den anklagede får gjenopprettet sin troverdighet.

5.5.2 Seksuelle krenkelser

Hva kirken mener er seksuelt krenkende atferd, er avhengig av hva slags referanseramme en velger. Ut fra en sosialpsykologisk referanseramme er den utsattes opplevelse kriteriet for hva som er krenkende atferd. Her legges hovedvekten på de krenkende handlingenes seksuelle innhold og på spørsmålet om frivillighet eller grad av tvang. Skadelighet kan i den sammenhengen bli en målestokk på om en handling skal anses som et overgrep eller ikke. Spørsmålet blir da hvem som har definisjonsmakten til å avgjøre hva som anses som skadelig.

Når seksuelle krenkelser forstås som seksualitet som er kommet ut av kontroll, blir den utsatte ofte sett på som medskyldig. Det fører som regel til en situasjon der ord står mot ord, fordi de to partene har ulik virkelighetsoppfatning. I kristne miljøer normaliseres krenkelsene ved at de blir satt inn i en kontekst av sex-fristelse-synd. Det åpner veien for en rask tilgivelse og tilbakeføring til tillitsposisjon, samtidig som krenkelsens krenkende karakter, smerten hos den utsatte og Bibelens tale om synd, ondskap og ansvarlighet blir tilslørt. Det kristne menneskesynets forståelse av menneskenaturens tilbøyelighet til ondskap, gjør at en må holde

muligheten åpen for krenkende atferd hos alle mennesker, også hos kristne ledere.

Ansvarlighet innebærer vilje til å bære konsekvensene for sine handlinger.

Ved å bruke en definisjon av seksuelle krenkelser som er forankret i maktteori, får kirken et annet grunnlag for å avgjøre hva som er en seksuell krenkelse. Kirken må da gjøre en etisk analyse der en vurderer maktforholdet mellom partene, seksualiseringens innhold og lytter til hvordan den utsatte har opplevd sine intimitetsgrenser krenket. Den som har mest makt, har alltid hele ansvaret for å unngå en seksualisering av relasjonen. Denne tenkningen tar både det kristne menneskesynet og maktaspektet ved kristent lederskap på alvor.

5.5.3 Valg og vurderinger for å avklare troverdighet

Troverdighetsspørsmålet handler om anklagens sannhetsgehalt. I forbindelse med anklager om seksuelle krenkelser mot kirkelige medarbeidere, framstår nesten alltid den som er i en tillitsposisjon som mest troverdig. Det er derfor anklagens troverdighet som må gjøres til gjenstand for vurdering. I drøftingen konkluderer jeg med at kirken må gjøre en helhetsvurdering av anklagens sannhetsgehalt. Denne helhetsvurderingen må bygge på faglige kriterier som er forankret i traumeteori, maktteori og vitnepsykologisk kunnskap.

Fordi seksuelle krenkelser setter dype spor, er det naturlig at den følelsesmessige smerten på ulike måter kommer til uttrykk når den utsatte formidler sin historie. Gråt, sinne, frykt eller andre følelsesuttrykk er vanlig. Saksbehandleren må derfor ta den utsattes helhetsformidling med som en del av sin troverdighetsvurdering og se på sammenhengen mellom ord, kroppsspråk og følelsesuttrykk. Dette bekreftes av vitnepsykologisk kunnskap, som peker på at manglende samsvar mellom ord og affekter kan være et tegn på en falsk anklage. Det er imidlertid viktig å være klar over at følelsesmessige uttrykk også avhenger av personlighet, hvor traumatisk hendelsene ble opplevd og i hvilken grad de er bearbeidet.

I innholdsanalysemodellen CBCA legges det vekt på at detaljene i en historie kan bekrefte eller avkrefte en histories troverdighet. Sanne historier inneholder en rekke detaljer, både overflødig og av og til uvanlige detaljer. Det er vanlig å assosiere mens en forteller om reelle hendelser, og derfor kan slike detaljer bekrefte at det er autentiske opplevelser som formidles. Detaljer er også viktig for å avsløre løgn, fordi konkrete detaljer kan være mulig å etterprøve. En saksbehandler må derfor stille spørsmål og få tak i sammenhengen i historien og mest mulig konkrete og etterprøvbare fakta.

Traumeteori beskriver hvilke følelsesmessige spor denne typen psykiske påkjenninger setter i et menneskes liv, spor som kirkens saksbehandler kan gjenkjenne i den utsattes historie. Det handler først og fremst om skam- og skyldfølelse. Skam rammer selvet og skaper selvforakt. Skamfølelsen er knyttet til at en føler seg annerledes enn andre og finner årsakene til at krenkelsene skjedde hos seg selv. Den utsatte tar skylden for krenkelsene og devaluerer seg selv. Skamfølelsen kommer også til uttrykk i kroppsspråk og vegring mot å fortelle om det skamfulle. Skyldfølelsen handler om opplevelsen av å ha gjort noe galt, av å være medskyldig i det som har skjedd. CBCA bekrefter at den utsattes selvanklager og forsvar av krenker er et viktig troverdighetskriterium. En som lyver vil forsøke å virke overbevisende og ikke trekke fram negative sider ved seg selv.

Makteori bekrefter og forklarer hvorfor skam- og skyldfølelsen oppstår hos den utsatte. Det handler om den makten en kristen leder har over den utsattes selvforståelse gjennom sin tillitsposisjon. Sammen med krenkende handlinger påføres den utsatte derfor også krenkers virkelighetsforståelse. Innholdet i denne virkelighetsforståelsen er at det handler om gjensidighet og felles ansvar. En saksbehandler må se etter slike spor av maktmisbruk, for eksempel om den utsatte forteller om pålagt hemmelighold, om den anklagede brukte trusler eller smiger, om Gud ble brukt til å legitimere krenkelsene eller bruk av felles bønn om tilgivelse etterpå. Dette kommer inn under det som i innholdsanalysen CBCA kalles overgrepsspesifikke detaljer.

En saksbehandler må alltid vurdere om en anklage kan være falsk. Innholdsanalysen peker på at det blant annet betyr at en må vurdere den utsattes motiv for å komme med anklagen. Hevnmotivet er tvetydig, det kan skyldes reelle krenkelser eller ha andre årsaker som ikke har noe med seksuelle krenkelser å gjøre. En saksbehandler må derfor undersøke hva eventuelle hevnmotiver kan bunne i. Behovet for å bli trodd og fratatt ansvaret for handlingene, samt motivet om å beskytte andre fra å bli utsatt for lignende handlinger, bekrefter troverdighet. Inkonsistens i utsagn om faktiske hendelser eller andre konkrete forhold, er et viktig punkt for å avsløre løgn. Dersom det kan påvises at den utsattes forklaring står i motsetning til faktiske og etterprøvbare forhold knyttet til hendelsene, er det en sterk indikator på løgn. Her spiller også forklaringen til den anklagede en viktig rolle.

Ett kriterium alene er ikke nok verken til å bekrefte eller avkrefte en anklage. Kirken må gjøre en helhetsvurdering av alle disse kriteriene og ta hensyn til all tilgjengelig informasjon. Så må en ta stilling ut fra det totale bildet. En saksbehandler må også stille spørsmål ved sine egne

vurderinger og om konklusjonen er holdbar i lys av alternative muligheter. En må vurdere om de valg en tar bygger på et godt nok grunnlag. Det er blant annet påkrevd at en har lyttet til begge parter før en trekker en endelig konklusjon. En må også vurdere sin egen forforståelse og relasjon til partene. En sjelesørgerisk innfallsvinkel gir et godt grunnlag for å fange opp den utsattes smerte og signaler som tyder på misbruk, men kan samtidig føre til en overinvolvering som gjør en blind for feilkilder. Juridiske vurderinger er nødvendig for å ivareta den anklagedes rettigheter, men vil lett føre til at den utsatte usynliggjøres og ikke blir ivaretatt. En saksorientert tilnærming legger vekt på grundige undersøkelser for å klarlegge fakta og få bekreftet eller avkreftet anklagen. Faren her er at mennesker kan bli redusert til en sak som skal behandles. En profesjonell sakshåndtering må ha den saksorienterte posisjonen som sitt utgangspunkt. Samtidig forutsetter et diakonifaglig ståsted at en inntar den empatiske holdningen fra den sjelesørgeriske tilnærmingen og starter med å lytte til den utsatte. Fra den juridiske tilnærmingen kan en lære å ta hensyn til nødvendige regler og rettigheter. Alt dette er viktig, både for å ta partene på alvor og for å ivareta kirkens egen integritet.

6 Oppsummerende konklusjon

Da jeg startet arbeidet med denne oppgaven, var jeg nysgjerrig på hvor utbredt det er at kristne ledere som blir anklaget for seksuelle krenkelser benekter anklagen på en slik måte at ord står mot ord. Ut fra min erfaring i Normisjon, forekommer det sjelden. Jeg undret meg derfor på om det også er slik i andre kirkelige sammenhenger. Spørreundersøkelsen jeg sendte ut til kristne organisasjoner, kirkesamfunn og bispedømmer bekrefter at det stemmer. Bare i 30 av ca 300 tilfeller ble anklagene totalt benektet, altså i 10 % av tilfellene.

Spørreundersøkelsen viste at av de 30 benektede sakene ble 30 % politianmeldt, sammenlignet med 19 % totalt sett. Bare 2 av de benektede anklagene førte til domfellelse. Altså får kirken liten hjelp av rettsvesenet til å plassere skyld og ansvar i disse sakene. Hva kjennetegner kirkens håndtering av disse tilfellene? Det var innholdet i den første delen av oppgavens problemstilling som jeg ønsket å få svar på. Ut fra en diakonifaglig tilnærming tok jeg utgangspunkt i kirkens praksis, for så å bedømme denne kritisk i lys av teori – i håp om å komme fram til en ny og forbedret praksis.

6.1 En kritisk bedømmelse av praksis

6.1.1 Hvordan bruker kirken sin myndighet?

Når jeg kritisk har bedømt kirkens praksis, har det vært med ståsted hos den lidende og avmektige, i tråd med den profetiske diakoniens utsiktspunkt. Det første og avgjørende punktet som kirkens praksis kritisk må bedømmes på, er om den velger dette ståstedet i sin sakshåndtering. Som Jesu etterfølgere må kirken starte med å lytte til den som opplever seg tråkket på, ydmyket, fratatt selvfølelse og verdighet. Først når denne har fått komme til orde, kan en lytte til den mektiges stemme. Dette er ikke minst viktig når det er en av kirkens egne representanter som er anklaget for krenkende atferd. Hvis en starter med å lytte til den mektige først, eller bare lytter til den mektige, vil den mektiges perspektiv skygge for muligheten til å se og oppfange den svakeste partens krenkelsesopplevelse. Som Jesus alltid stilte seg solidarisk med de lidende og gav rom for deres smerte, må kirken forankre sin praksis i der. Først da har den fått det nødvendige grunnlaget for å lytte til den som er i maktposisjon.

I hvilken grad viser mitt materiale at kirken har gjort det? Spørreundersøkelsen viste at kirken i 90 % av de benektede sakene har krysset av for at den har undersøkt saken selv og tatt stilling til fordel for den utsatte. Undersøkelsen sier ikke noe om kirkens framgangsmåte, om

den har startet med å lytte til den utsattes historie. Resultatet kan imidlertid tyde på at den har gjort det, iallfall må den på et tidspunkt ha lyttet til hva den utsatte har hatt å si.

Når kirken har tatt stilling til hva som har skjedd, er det et viktig spørsmål om den har fulgt dette opp i handling og latt det få konsekvenser for den anklagedes tillitsposisjon. En verbal støtte som ikke gir seg utslag i praksis, oppleves ikke troverdig. Den utsatte får da ingen ytre bekreftelse på at kirken tar saken på alvor, ingen oppreisning, og andre potensielt utsatte får ingen beskyttelse. I 17 av 30 saker bekrefter kirken at den anklagede måtte tre ut av stilling eller tillitsposisjon. Det er litt over halvparten av alle sakene. Hvis vi inkluderer de 6 tilfellene hvor det er gitt en tilleggsopplysning om at vedkommende allerede var sluttet da saken kom opp, gjelder det i 23 av de 27 sakene der kirken har uttalt at den har tatt stilling. Det gir grunnlag for å si at kirken i et stort flertall av sakene har handlet i tråd med den verbaliserte overbevisningen om at den utsatte har vært gjenstand for seksuelle krenkelser.

Dette gir imidlertid også grunnlag for å si at kirkens praksis spriker. Når kirken ikke ansvarliggjør sine betrodde medarbeidere, til tross for at den er overbevist om at disse har begått seksuelle krenkelser, kan det tolkes som handlingslammelse og fraskrivelse av ansvar. Da velger kirken det Marie Fortune kaller ”The Institution Protection Agenda” istedenfor ”The Justice Making Agenda”.³⁷⁷ Istedenfor å beskytte menigheten mot ledere som utnytter og misbruker sin makt og gi oppreisning til de utsatte, beskytter en seg selv som institusjon mot kritikk eller anklage om usaklig oppsigelse. En rettferdiggjør sin manglende vilje til handling med å henvise til jussens lover og regler, slik en informant beskriver i det analyserte materialet. Dette er en agenda som til syvende og sist verken beskytter kirken eller de utsatte. Fortune skriver: ”Secrecy and denial are what finally destroy the church. Acknowledging that we have a serious problem and are taking steps to deal with it are the signs of hope we need to see.”³⁷⁸ Med en agenda for rettferdighet vil kirken lete etter muligheter til å ansvarliggjøre den anklagede innenfor de rammer som lovverket gir.

I noen tilfeller kan årsaken til manglende handling imidlertid være en annen. Den kan skyldes at det saksbehandlende organ ikke er arbeidsgiver, og derfor heller ikke har myndighet til å la anklagen få konsekvenser.

³⁷⁷ Uttrykket er hentet fra et foredrag hun holdt i Oslo 11.10. 2009. The Justice Making Agenda er behandlet i Fortune, *Sexual Violence*, 134-135.

³⁷⁸ Fortune, *Is nothing sacred?* 148

Det analyserte materialet viser at kirken er usikker på hvordan den skal forholde seg når en anklage blir henlagt av politiet. Synspunktene spriker fra å mene at kirken ikke må foreta seg noe til at den kan eller må ta stilling til saksinnholdet på selvstendige premisser. Jeg tolker usikkerheten som en forvirring knyttet til forskjellen på rettsvesenets og kirkens mandat. Fordi om rettsvesenet ikke er i stand til å bevise skyld etter straffeloven i en konkret sak, betyr ikke det at kirken ikke er i stand til å vurdere sannsynligheten av om det har skjedd en seksuell krenkelse. Kirken og rettsvesenet har forskjellig grunnlag å bedømme anklagen ut fra (straffelov og etikk), forskjellig hensikt med å gjøre det (avgjøre straff og tillit) og forskjellige målestokker i sin vurdering (bevis utover enhver rimelig tvil og hva som er overveiende sannsynlig). Kirken må forholde seg til og handle ut fra sitt eget mandat, uansett om anklagen er henlagt av politiet. Hvis konklusjonen blir at det er grunn til å feste lit til anklagen, må kirken handle for å gi oppreisning til den krenkede og ansvarliggjøre den anklagede. Hvis konklusjonen blir at det ikke er grunn til å tro at noe har skjedd, fortjener kirkens medarbeider å få bekreftet at han har kirkens tillit.

6.1.2 Hvordan vurderer kirken anklagens troverdighet?

Den praksis som avtegner seg ut fra det analyserte materialet, viser at kirken har ulike framgangsmåte i møte med anklager der ord står mot ord. Her er det alt fra en klar og bevisst strategi om å samtale med den utsatte for å få grundig kjennskap til hva vedkommende har opplevd, til ikke å snakke direkte med den utsatte i det hele tatt. De trekker fram ulike kriterier for å vurdere troverdighet, som til sammen dekker det spekteret av kriterier som innholdsanalysemodellen SVA, traume- og maktteori vektlegger. Materialet viser at kirken ikke har noen klar prosedyre for hva det er viktig å se etter. Det er derfor fare for at vurderingene blir tilfeldige, preget av den enkeltes erfaringskompetanse, personlighet og faglige innfallsvinkel.

6.2 Momenter til en ny praksis

Hvilke vurderinger og valg må kirken gjøre for å ivareta sitt mandat i møte med slike anklager? Hva skal en ny praksis bygge på? Ifølge Nordstokke må de kriteriene en skal bruke for å verifisere og begrunne kirkens diakonale praksis, ta utgangspunkt i tverrfaglig teori, fordi virkeligheten er tverrfaglig.³⁷⁹ En må da bruke teori som gjenspeiler kompleksiteten i den diakonale praksis en studerer. Jeg har argumentert for at det i denne oppgavens kontekst betyr

³⁷⁹ Nordstokke, "Diakonivitenskapens teoretiske rammeverk" del 2, 6-7

at kirkens praksis må forankres i diakonien, men bruke troverdighetskriterier som er utledet av vitnepsykologi, traume- og maktteori. Dette er relevante kriterier i møte med en virkelighet som handler om maktmisbruk. Disse kriteriene kan avsløre om maktmekanismer er tatt i bruk, fordi de tydeliggjør de fotavtrykk slike maktmekanismer setter i livet til den som rammes. Det får tre konsekvenser for praksis:

- Kirken må ta utgangspunkt i den utsattes virkelighetsopplevelse.
- Den må bruke en definisjon av seksuelle krenkelser som avslører en eventuell asymmetri i makt, og som bidrar til å plassere ansvaret hos den som er i en maktposisjon.
- Den må bedømme hver enkelt sak ut fra totaliteten av de troverdighetskriterier som kommer fram gjennom det tverrfaglige materialet.

Juridiske perspektiver er også nødvendig i arbeid med seksuelle krenkelsessaker. Men de enkelte kunnskapssystemene må bygge på ”en gjensidig respekt for det som er det enkelte fagområdets myndighetsområde”, skriver Nordstokke.³⁸⁰ Jussen har myndighet til å uttale seg om hva som er strafferettslig sannhet og hvilke lover og regler som gjelder i samfunnet. Diakonien har myndighet til å uttale seg om hva som er sannhet ut fra en etisk vurdering, og til å handle ut fra denne sannheten slik at ingen krenkes på nytt. Her skal ikke diakonien ydmykt underlegge seg jussen, slik kirken har hatt en tendens til å tenke. De to faglige perspektivene må stå i et fruktbart spenningsforhold til hverandre og i en stadig dialog, slik at begge anliggender blir best mulig ivaretatt.

Det er ikke bare den utsattes og den anklagedes troverdighet som står på spill i slike saker. Kirkens egen troverdighet blir rammet når dens ledere begår seksuelle krenkelser. Måten kirken håndterer slike anklager på, vil enten svekke troverdigheten ytterligere eller bidra til å gjenreise den. Da trenger kirken ledere som ikke bare følger lover og prosedyrer, men som gjennom nærhet til den utsatte og nødvendig teoretisk kunnskap utvikler den livsvisdom som gir mot og en kompetent handlingsberedskap.

³⁸⁰ Nordstokke, “Diakonivitenskapens teoretiske rammeverk”, del 2, 7

Litteraturliste:

- Almindelig borgerlig straffelov. 19.kapittel. *Seksualforbrytelser*. Online:
<http://www.lovdatab.no/all/tl-19020522-010-023.html>.
- Askeland, Harald. "Hva betyr det om kirken forstås som organisasjon?" i *Ledelse i kirken*, redigert av Harald Askeland, Frank Grimstad, Marit Halvorsen Hougsnæs, Gunvor Lande. Oslo: Kirkens Arbeidsgiverorganisasjon, 2003.
- Berulfsen, Bjarne og Dag Gundersen: *Fremmedordbok: Kunnskapsforlagets Blå Ordbøker*, Oslo: Kunnskapsforlaget Aschehoug – Gyldendal, 1981
- Bibelutgave: *Den hellige skrift – Bibelen*. Oversettelse 1978. Oslo: Det norske Bibelselskaps forlag.
- Bispemøtet. *Retningslinjer og prosedyre for behandling av saker der det rettes anklage mot vigslat kirkelig medarbeider om seksuelt misbruk og/eller grenseoverskridende seksuell adferd*. Oslo: 1996
- Bispemøtet, Kirkemøtet og Kirkelig arbeidsgiver – og interesseorganisasjon (KA), *Kontaktpersonordning, for personer utsatt for seksuelle overgrep av person tilsatt i Den norske kirke*, av 10.10.08,
http://www.ka.no/_service/481/download/id/2109/name/kontaktpersonordningen.pdf.
- Brandon S, Boakes J, Glaser D, Green R, "Recovered memories of childhood sexual abuse. Implications for clinical practice." *Br J Psychiatry* 1998: s 296-307
- Brantsæter, Marianne Cecilie. *Møter med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn. Bind 1 og 2*. Avhandling til dr. polit.-graden. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo, 2000.
- Christie, Niels: "Konflikt som eiendom". I *Tidsskrift for rettsvitenskap*. Hovedredaktører Birger Stuevold Lassen og Magnus Aarbakke. Online:
<http://www.skolenettet.no/nyUpload/Moduler/LOM/dokumenter/Konflikt%20som%200eiendom.pdf>
- Dalane Tingrett. Dom, avsagt 13.09.2007, saksnr. 07-065510MED-DALA
- Dulles, Avery Cardinal, *Models of the Church*. New York: Doubleday, 2002
- Fadnes, Gerd. *Troverdighetens knappe vilkår: En analyse av kvinners opplevelse av og vilkår ved anmeldelse av seksuelle overgrep*. Hovedoppgave ved Sosialantropologisk Institutt. Universitetet i Bergen: høst 2001
- Fortune, Marie M. "Is Nothing Sacred? When sex invades the pastoral relationship". I John C. Gonsiorek (ed), *Breach of Trust: Sexual Exploitation by Health Care Professionals and Clergy*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 1995

- Fortune, Marie M. *Is Nothing Sacred? The Story of a Pastor, the Women he sexually abused, and the Congregation he nearly destroyed*. Cleveland: United Church Press, 1999.
- Fortune, Marie M.: *Sexual violence: The Sin Revisited*. Cleveland: The Pilgrim Press, 2005
- Fredriksen, Steinar: *Innføring i straffeprosess*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2006.
- Gamst, Kari Tøften: ”Når kan et barn bli trodd? Bevisverdien i barns vitneforklaring i lys av troverdighetsvurdering”. I *Barn* 2/2005, s. 7 – 27. Norsk senter for barnevernforskning.
- Gamst, Kari Tøften og Åse Langballe. *Barn som vitner: En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør. Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming*. Det utdanningsvitenskapelige fakultet. Institutt for spesialpedagogikk. Universitetet i Oslo. 2004
- Halvorsen, Jan Sunder. ”Hvor skadelig er seksuelt misbruk for et barn?” i *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* 8/2003.
- Health Services Commissioner, *Inquiry into the practice of recovered memory therapy*, Victoria, 2005, Online:
http://www.peterellis.org.nz/docs/2005/2005--0800_DraftReport-RMT.pdf
- Hegstad, Harald: *Kirke i forandring: Fellesskap, tilhørighet og mangfold i Den norske kirke*. Oslo: Luther forlag, 1999
- Heiene, Gunnar og Svein Olaf Thorbjørnsen. *Fellesskap og ansvar: Innføring i kristen etikk*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001
- Henriksen, Jan-Olav. *Imago Dei. Den teologiske konstruksjonen av menneskets identitet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2003
- Henriksen, Jan-Olav og Arne Johan Vetlesen. *Nærhet og distanse. Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2006
- Herman, Judith Lewis. *Trauma and Recovery: From Domestic Abuse to Political Terror*. London: Rivers Oram Publishers Ltd, 2001
- Hermstad, Knut: *Forbrytelse og selvforståelse. Et bidrag til forståelsen av en gruppe menn dømt til fengsel for seksuelle overgrep, i lys av terapi, etikk og strafferett*. Avhandling (dr. art.) - Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim, 2006
- Hermstad, Gunhild Nordgaard og Gunnar Heiene. *Kirkens frivillige arbeid – forebygging og håndtering av seksuelle krenkelser*. Kirkerådet 2009. Online:
<http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=8068>

- Heskestad, Stig. ”Mistet og funnet – minner om seksuelle overgrep i barndommen”, *Tidsskrift for den Norske Lægeforening*, 20/2001. Online: http://www.tidsskriftet.no/index.php?seks_id=381521
- Horsfjord, Helene. ”Når sannheten ikke er sann – seksuelle overgrep som kontekst for formidling om Gud”. I *Tidsskrift for sjelesorg*, 4/199
- Johannessen, Kai Ingolf. *Rettferd*. Diakonhjemmets Høgskole. Oslo: Teologisk Fakultet, 2003.
- Keshgegian, Flora A. ”Power to Wound, Power to Mend: Toward a Non-Abusing Theology”. I *Journal of Religion & Abuse*, 1/1999.
- KFUK-KFUM-speiderne, *Hva gjør vi i Norges KFUK-KFUM-speidere med mistanker eller anklager om seksuelle krenkelser?* Vedtatt av landsstyret 06.01.09.
- Kirkengen, Anne Luise. ”Innskrevet i kroppen” i *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 13/2000, online: http://www.tidsskriftet.no/?seks_id=58804.
- Kirkerådet. *Plan for diakoni i Den norske kirke*, Oslo: 2007. Online: <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=247>
- Kleiven, Tormod. *Når den utsatte blir usynlig – om seksuelle overgrep i kristne miljøer*. Oslo: Luther, 2003
- Kleiven, Tormod. ”Det du har gjort mot en av mine minste-” *Den kristne forsamlingen og seksuelle overgrep*. Hovedoppgave i hovedfag helsefag – studieretning diakoni, Universitetet i Oslo. Teologisk fakultet. Oslo: 2001.
- Kleiven Tormod. ”I maktens tjeneste eller makt til å tjene. Maktens og avmaktens ansikt i kirkens diakoni”. I *Halvårsskrift for praktisk teologi 2-2006*. Oslo: Luther forlag.
- Kleiven, Tormod. *Intimitetsgrenser og tillitsmakt: Kirkesamfunns bruk av retningslinjer i møte med seksuelle krenkelser sett i lys av et diakonifaglig perspektiv*. Det teologiske Menighetsfakultet. Oslo: 2008
- Kringlen, Einar. ”Seksuelle overgrep, gjenvunnet hukommelse og multipel personlighetsforstyrrelse” i *Tidsskrift for den Norske Lægeforening*, 2/2002 online: http://www.tidsskriftet.no/index.php?seks_id=478373,
- Kultur- og Kirkedepartement. *Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere ved mistanke om eller anklage mot arbeidstaker om seksuelle overgrep*. Oslo: 2007
- Kvaale, Steinar og Svend Brinkmann, *Interviews. Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. Second Edition. Thousand Oaks: Sage Publications, 2009.
- Kvam, Marit Hoem. *Seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001

- Larsen, Ann Kristin, *En enklere metode. Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*. Bergen: Fagbokforlaget, 2007.
- Leenderts, Torborg Aalen. *Når glassflaten brister: Om brytningen mellom livet og troen*. Revidert utgave med studieplan. Oslo: Verbum, 2007.
- Leira, Halldis: "Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse. Om arbeid med barn som har erfart vold i familien. Del I". I *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, nr 27, 1990.
- Lilleholt, Kåre: *Knophs oversikt over Norges rett*. 12.utgave. Oslo: Universitetsforlaget, 2004
- Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv, online:
<http://www.lovdatabasen.no/all/nl-20050617-062.html>
- Lov om likestilling mellom kjønnene, online:
<http://www.lovdatabasen.no/all/nl-19780609-045.html>
- Lov om rettergangsmåten i straffesaken (Straffeprosessloven). Online:
<http://www.lovdatabasen.no/all/tl-19810522-025-032.html#226>
- Lov om statens tjenestemenn, online: <http://www.lovdatabasen.no/all/nl-19830304-003.html>
- Lundgren, Eva. *I Herrens vold: Dokumentasjon om vold mot kvinner i kristne miljøer*. Oslo: Cappelen, 1985
- Lundgren, Eva. *Prester i lyst og last: om kjønn, makt og erotikk i Den norske kirkes sjelesorg*. Oslo: Cappelen, 1987
- Lundgren, Eva. *Gud og hver mann: seksualisert vold som kulturell arena for å skape kjønn*. Oslo: Cappelen, 1990
- Lundgren, Eva. *La de små barn komme til meg: Barns erfaringer med seksuelle og rituelle overgrep*, Oslo: Cappelen, 1994
- Løgstrup, Knud E.: *Den etiske fordring*, København: Gyldendal, 2008
- Magnussen, Svein. *Vitnepsykologi: Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettssal*. Oslo: Abstrakt forlag, 2004
- McNally, Richard J. og Elke Geraerts, "A New Solution to the Recovered Memory Debate". *Perspectives on Psychological Science* – Volume 4, Issue 2, Pages 113-209. Se online <http://www3.interscience.wiley.com/user/accessdenied?ID=122247017&Act=2138&Code=4719&Page=/cgi-bin/fulltext/122247017/HTMLSTART>
- Mellberg, Nea. "Overgrepets kjerne som seksualisert maktforhold. Ugyldiggjøringsprosessen og gyldiggjøringsprosessen". I Eva Lundgren, *La de små barn komme til meg. Barns erfaringer med seksuelle og rituelle overgrep.*, Oslo: Cappelen, 1994

- Miles, Matthew og Michael A. Huberman, *An Expanded Sourcebook: Qualitative Data Analysis*, Thousand Oaks: SAGE Publications, 1994
- Molven, Olav: *Helse og jus: En innføring for helsepersonell*. 5.utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2006
- Mossige, Svein. "Finnes forutsetninger i kulturen for at det skjer overgrep mot barn?" I Mossige, Svein (red). *Personer som begår seksuelle overgrep mot barn: Forståelse, behandling og straff*. København: Nordisk Ministerråd. TemaNord, 2000.
- Müller-Fahrenholz. Geiko, *The art of forgiveness. Theological Reflections on Healing and Reconciliation*. Geneva: WCC Publications, 1997
- Nissen, Johannes. *Diakoni og menneskesyn*, Fredriksberg: Aros Forlag, 2008
- Nordstokke, Kjell. "Diakonivitenskapens teoretiske rammeverk, Del 2", i *Diakonos*, nr. 6, 1999.
- Nordstokke, Kjell. *Det dyrebare mennesket: Diakoniens grunnlag og praksis*. Oslo: Verbum, 2002
- Norges Høyesterett: *Seksuell handling foretatt overfor barn under 16 år, hva kan regnes for "seksuell handling"?*, online:
http://www.domstol.no/DAtemplates/Article_16257.aspx?epslanguage=NO
- Norges Kristne Råd, *Økumeniske retningslinjer i forbindelse med seksuelle overgrep i kirkelig sammenheng*. Oslo: 1998.
- Nortvedt, Per. "Veien over til Den tredje". I Vetlesen, Arne Johan (red). Med bidrag av: Zygmunt Bauman, Per Nortvedt, Svend Andersen. *Nærhetsetikk*, Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1996
- Parker, Andrew D. og Jennifer Brown: "Detection of Deception: Statement Validity Analysis as a means of determining truthfulness or falsity of rape allegations". I *Legal and Criminological Psychology*, 5/2000, s. 237-259. The British Psychological Society.
- Poling, James. *The Abuse of Power: A Theological Problem*. Nashville: Abingdon Press, 1991
- Repstad, Pål. *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget, 2007.
- Schefflin, Alan W. og Daniel Brown, "Repressed memory or dissociative amnesia: what the science says". I *The Journal of Psychiatry & Law* (Summer 1996).

- Skartveit, Gro. *Ulvar i lammeflokken. Om predikantar, makt og overgrep mot kvinner*. Oslo: Forlaget Forum, 1997
- Skau, Greta Marie. *Gode fagfolk vokser. Personlig kompetanse i arbeid med mennesker*. 3.utgave. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag. 2005.
- Skjevesland, Olav. *Invitasjon til praktisk teologi. En faginnføring*. Oslo: Luther forlag, 1999
- Skårderud, Finn. ”Tapte ansikter. Introduksjon til en skampsykologi I. Beskrivelser” i *Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*, redigert av Trygve Wyller. Bergen: Fagbokforlaget, 2001
- Sosial- og Helsedirektoratet i samarbeid med Barne- og familiedepartementet, *Seksuelle overgrep mot barn: En veileder for hjelpeapparatet*, online: http://www.helsedirektoratet.no/vp/multimedia/archive/00001/IS-1060_1481a.pdf.
- Stang, Ingunn. *Makt og bemyndigelse: Om å ta pasient- og brukermedvirkning på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget, 1998
- Statistisk sentralbyrå, online: <http://www.ssb.no/emner/00/minifakta/no/source/tab1004.html>.
- Stene, Reid J. ”Seksualforbrytelser – skjebner i rettssystemet”. I *Samfunnsspeilet* nr 3/2001
Online: <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200103/01/index.html>. (Ikke paginert).
- Strandbakken, Asbjørn. *Uskyldspresumsjonen: "In dubio pro reo"*. Bergen: Fagbokforlaget, 2003
- Straffeprosessloven, online: <http://www.lovdatab.no/all/hl-19810522-025.html>
- Søftestad, Siri. *Avdekking av seksuelle overgrep: Veier ut av fortielsen*, Oslo: Universitetsforlaget, 2008
- Tjenesteordning for biskoper*, online: <http://www.lovdatab.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-19970606-1055.html>
- Tjørhom, Ola. *Kirken – troens mor. Et økumenisk bidrag til en luthersk ekklesiologi*. Oslo: Verbum, 1999
- Thagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 3. utgave. Bergen: Fagbokforlaget, 2009.
- Thorbjørnsen, Svein Olav. ”Introduksjon” i Thorbjørnsen, Svein Olav (red): *Utfordringer og Ansvar. Områdeetikk*. Universitetsforlaget, Oslo, 2004
- Torkelsen, Terje. *På livet løs: En praktisk-teologisk studie av medarbeideres erfaringer fra helsefarlige personalkonflikter i Den norske kirke*. Trondheim: Tapir akademisk forlag, 2003

- Vetlesen, Arne Johan. "Ansiktets betydning". I Vetlesen (red), *Nærhetsetikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1996
- Vetlesen, Arne Johan. *Hva er etikk?* Oslo: Universitetsforlaget, 2007
- Volf, Miroslav. *Exclusion & Embrace, A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*. Nashville: Abingdon Press, 1996
- Vrij, Aldert, *Detecting Lies and Deceit. Pitfalls and Opportunities*. Second Edition. West Sussex: Wiley, 2008.
- Weber, Max. *Makt og byråkrati. Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal, 2000
- Weisæth, Lars, "Voldsofre, gisler og terror. En innføring i viktologi" i *og livet går videre... Ekstreme påkjenninger, menneskets reaksjoner. Festskrift til Leo Eitinger*, Oslo: Universitetsforlaget, 1982.
- Weisæth, "Det psykiske traumet" i Lars Weiseth og Lars Mehlum (red), *Mennesker, traumer og kriser*, Oslo: Universitetsforlaget, 1993
- Wikipedia: online: <http://no.wikipedia.org/wiki/Justitia>
- Yoder, Perry B. *Shalom: The Bible's Word for Salvation, Justice & Peace*. Nappance: Evangel Publishing House, 1987
- Zehr, Howard. "Restoring Justice". I Lisa Barnes Lampman (ed) og Mischelle D. Shattuck (ass. ed). *God and the Victim: Theological Reflektions on Evil, Victimization, Justice, and Forgiveness*. Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 1999.
- Østerud, Øyvind, Kjell Goldmann, Mogens N. Pedersen (red.). *Statsvitenskapelig leksikon*, Oslo: Universitetsforlaget, 1997

Vedlegg 1. Enheter

Organisasjoner i Den norske kirke

1. Blå Kors Norge
2. Den Indre Sjømannsmisjon
3. Det Norske Misjonsselskap
4. Indremisjonsforbundet
5. KFUK-KFUM speiderne
6. Kristen Idrettskontakt
7. Norsk Luthersk Misjonssamband
8. Normisjon
9. Norges KFUK-KFUM
10. Norges Kristelige Student- og Skoleungdomslag
11. Norsk Søndagskoleforbund
12. Norges Samemisjon

Kirkesamfunn og tverrkirkelige organisasjoner

1. Den Evangelisk Lutherske Frikirke
2. Det evangelisk lutherske kirkesamfunn
3. Den Katolske Kirke i Norge
4. Det Norske Baptistsamfunn
5. Det Norske Misjonsforbund
6. Frelsesarmeen
7. Metodistkirken i Norge
8. Pinsevennenes etiske råd
9. Ungdom i Oppdrag

Den norske kirkes bispedømmer

1. Agder og Telemark bispedømme
2. Bjørgvin bispedømme
3. Borg bispedømme
4. Hamar bispedømme
5. Møre bispedømme
6. Nidaros bispedømme
7. Nord-Hålogaland bispedømme
8. Oslo bispedømme
9. Stavanger bispedømme
10. Sør-Hålogaland bispedømme
11. Tunsberg bispedømme

Vedlegg 2 Følgebrev

Else Kari Bjerva
Torshovgt. 37
0476 Oslo
Else.kari.bjerva@normisjon.no
Tlf. 45 21 33 82

Til personalansvarlig for håndtering av seksuelle krenkelsessaker

Jeg arbeider ved Normisjons hovedkontor, hvor jeg blant annet er medansvarlig for å håndtere anklager om seksuelle krenkelsers når disse rettes mot ansatte eller frivillig medarbeidere i organisasjonen. De siste 15-20 årene har Normisjon håndtert flere ti-talls slike saker. Denne våren har jeg delvis permisjon for å skrive en masteroppgave innenfor diakoni med en foreløpig problemstilling som lyder slik: *På hvilket grunnlag kan kirken håndtere anklager mot medarbeidere om seksuelle krenkelsers når ord står mot ord?* Fra den kristne dagspressen det siste året vet vi at dette er en vanskelig problemstilling, som vi som kristne arbeidsgivere har behov for å arbeide mer med.

I forbindelse med denne oppgaven ønsker jeg å gjennomføre en kvantitativ undersøkelse for å finne ut hvor mange saker totalt som er behandlet i kristen sammenheng, og hva som kjennetegner de sakene der ord står mot ord. Med det mener jeg at den anklagede fullstendig benekter at det har forekommet noen form for seksualisert kontakt mellom de to. Ut fra vår erfaring i Normisjon er det bare et lite antall saker hvor det har skjedd. I de aller fleste sakene har vi fått en hel eller delvis erkjennelse av de faktiske forholdene. Jeg undres over om det også er situasjonen i andre kristne sammenhenger. Jeg har derfor laget et enkelt spørreskjema (se vedlegg) som jeg vil be deg om å besvare og returnere til meg, per post eller mail. Jeg sender denne henvendelsen til deg, fordi jeg har forstått at du har et ansvar for denne typen saker i din sammenheng. Dersom det er feil, vil jeg be deg om å sende denne henvendelsen videre til rette vedkommende. Spørreskjemaet har avkrysningsalternativer, men gir også mulighet til å komme med egne tilleggs kommentarer i et punkt til slutt.

Resultatet av spørreundersøkelsen vil bli anvendt på en slik måte at det ikke er mulig å knytte antall saker eller type saker til et bestemt kirkesamfunn eller organisasjon. Alle besvarte skjemaer vil bli makulert etter bruk.

Denne henvendelsen går til alle større kirkesamfunn og bispedømmer og organisasjoner i Den norske Kirke. Mitt mål med dette arbeidet er at det skal bli til hjelp for kirkelige arbeidsgivere i håndteringen av svært krevende og vanskelige saker. De som besvarer spørreskjemaet og som ønsker det, kan få masteroppgaven hvor denne undersøkelsen inngår tilsendt på mail når den er godkjent. Gi i så fall beskjed om det på svararket ved å oppgi mailadressen til den som skal ha den.

Jeg håper du vil ta deg tid til å fylle ut spørreskjemaet, da det betyr mye å få en så fullstendig oversikt som mulig. Jeg ber om å få svar innen 14 dager.

Vennlig hilsen

Else Kari Bjerva

Vedlegg 3 Spørreskjema

Spørreundersøkelse om seksuelle krenkelser i kristne miljøer

Dersom du ønsker å krysse av elektronisk, så sett et kryss etter hver "boks" du ønsker å markere.

1. Hvor mange anklager om seksuelle krenkelser har din sammenheng mottatt siden 1995?

A. Antall saker er: _____

B. Det har jeg ikke oversikt over

Hvis du har krysset av på B, hva vil du anta kan være antallet?

- 0 saker
- 1-5 saker
- 6-10 saker
- Flere enn 10 saker
- Vet ikke

2. Hvor mange saker er blitt politianmeldt?

- Av det jeg kjenner til, er antall politianmeldte saker _____
- Vet ikke

3. I hvor mange saker kjenner du til at ord har stått mot ord, det vil si at den anklagede benekter at det har forekommet noen form for seksualisert kontakt mellom de to?

- Av det jeg kjenner til, gjelder det _____ av sakene.
- Vet ikke

4. Kjenner du til saker der krenker har erkjent deler av det han har gjort, men har benektet de mest alvorlige anklagene?

- Nei
- Det har skjedd i noen av de sakene jeg kjenner til
- Det har skjedd i mange av de sakene jeg kjenner til

De to neste sidene av spørreskjemaet skal bare besvares hvis du kjenner til saker der ord har stått mot ord.

Saker der ord står mot ord

For å gi mulighet for å differensiere mellom flere saker, er denne og neste side satt opp to ganger, med sak 1 som overskrift over de to første sidene og sak 2 over de to neste. Hvis dere har flere enn 2 saker der ord står mot ord, ber vi dere kopiere spørsmålene opp og skrive sak 3, osv.)

Sak 1.

5. Hva kjennetegner denne saken innholdsmessig der ord har stått mot ord?

(Det kan settes flere kryss)

- 5a) Det er en sak der en nå voksen person har fortalt at hun/han ble utsatt for seksuelle krenkelser som barn eller tenåring av den anklagede
- 5b) Hvis du har krysset av på 5a), når startet krenkelsene?
- krenkelsene startet i førskolealder
 - krenkelsene startet i skolealder
 - krenkelsene startet i tenårene
 - jeg kjenner ikke til når de startet
- 5c) Det handler om såkalte gjenvunnede minner, det vil si at minner som har vært totalt fraværende fra hukommelsen er blitt gjenkalt i voksen alder hos den personen som kom med anklagen.
- 5d) Hvis det dreier seg om gjenvunnede minner, hvordan kom minnene fram?
- Minnene kom fram i forbindelse med terapi eller sjelesorg
 - Jeg kjenner ikke til hvordan minnene kom fram
- 5e) Det er en sak fra nåtiden (siste fem år), som gjelder krenkelse av barn under 16 år
- 5f) Anklagen kom fra en voksen person/flere voksne personer som var blitt krenket i voksen alder
- 5g) Krenkelsene skal ha skjedd med utgangspunkt i en sjelesorgrelasjon
- 5h) Krenkelsene skal ha skjedd mellom en leder/deltaker
- 5i) Krenkelsene skal ha skjedd mellom en ansatt/underordnet
- 5j) Krenkelsene skal ha skjedd i en annen type makts/tillitsrelasjon

6. Hvordan har saken blitt behandlet av kirkesamfunnet/organisasjon?

- 6a) Saken ble politianmeldt
- 6b) Saken ble ikke politianmeldt
- 6c) Hvis saken ble politianmeldt:
- Saken ble henlagt av politiet med begrunnelse i
 - intet straffbart forhold bevist
 - foreldelse
 - bevisets stilling
 - jeg kjenner ikke til begrunnelsen
 - Den anklagede ble dømt i rettssystemet

7. Det følgende skal fylles ut, både om saken ble politianmeldt og om den ikke ble det.

(Det kan settes flere kryss)

- 7a) Kirkesamfunnet/organisasjonen undersøkte saken selv og trodde på anklager
- 7b) Den anklagede måtte tre ut av stilling/tillitsposisjon
- 7c) Saken fikk ingen konsekvenser for den anklagede
- 7d) Kirkesamfunnet/organisasjonen tok ikke stilling til saksinnholdet og saken fikk ingen konsekvenser for den anklagede

8. Hvordan ble den anklagede gjort kjent med anklagen?

- 8a) gjennom politiet
- 8b) ved at ansvarlige representanter fra kirkesamfunn/organisasjon konfronterte ham/henne med anklagen
- 8c) ved at andre enn den ansvarlige fra kirkesamfunn/organisasjon tok det opp med ham/henne, for eksempel den utsatte selv eller vedkommendes sjelesørger
- 8d) annen måte (for eksempel gjennom rykter etc)

9. Hvordan vil du vurdere måten den anklagede i disse sakene ble gjort kjent med anklagen på?

- 9a) Det ble gjort på en respektfull og profesjonell måte
- 9b) Måten det ble gjort på, opprørte den anklagede unødvendig mye
- 9c) Det ble gjort på en særdeles uheldig måte
- 9d) Jeg kjenner ikke til hvordan det ble gjort

10. Utfyllende kommentarer

Dersom du vil gi utfyllende kommentarer til noen av spørsmålene eller har tilleggskommentarer som det ikke er spurt etter, kan du skrive disse under dette punktet, eller på eget ark.

Dersom du ønsker masteroppgaven hvor denne spørreundersøkelsen inngår, tilsendt på mailadresse, så oppgi den her: _____

Tusen takk for ditt bidrag!

Vedlegg 4 Brev med spørsmål om intervju

Else Kari Bjerva
Torshovgt 37
0476 Oslo
Tlf.45 21 33 82/ 90 75 80 21
e-post: ekbjerva@frisurf.no

Spørsmål om en intervjusamtale

Takk for sist og for at du svarte på spørreundersøkelsen jeg gjorde i vår i tilknytning til masteroppgaven i diakoni som jeg holder på med om seksuelle krenkelser i kristne miljøer. Jeg er takknemlig for at jeg har fått en høy svarprosent.

Nå arbeider jeg med å gå mer i dybden på problemstillingene, og for å få mest mulig kunnskap ønsker jeg å samtale med 4-5 saksbehandlere i kristne kirkesamfunn/bispedømmer/organisasjoner om deres erfaringer og tanker når det gjelder hvordan en skal forholde seg til anklager der den anklagede fullstendig benekter at det har forekommet noen form for seksualisert kontakt mellom de to. I den forbindelse kontakter jeg deg for å spørre om jeg kan få en slik samtale med deg om dine tanker rundt de dilemmaene kirken står overfor i håndteringen av slike saker.

Formålet med og innholdet i samtalene

Formålet med disse samtalene er å få del i den kunnskapen og de erfaringene kirken har gjort når det gjelder håndteringen av saker der ord står mot ord og hvordan en forholder seg til de ulike dilemmaene en møter. Det handler blant annet om hvordan kirken ser på sin rolle og oppgave i slike saker og hva den legger til grunn når den forholder seg til anklagens innhold og sannhetsgehalten i anklagene.

Ved å systematisere denne kunnskapen håper jeg å bidra til å gjøre kirken bedre forberedt og i stand til å håndtere slike saker på en måte som best mulig ivaretar de som dette angår.

Opplysningene som kommer fram gjennom samtalene skal brukes i min masteroppgave i diakoni, knyttet til masterstudiet i diakoni ved høyskolen Diakonova/Menighetsfakultetet.

Taushetsplikt og anonymisering

På grunn av den taushetsplikten som saksbehandlere i slike saker er underlagt (jf. Forvaltningslovens § 13), vil jeg ikke spørre etter vurderinger som medfører personopplysninger eller opplysninger knyttet til en konkret sak som kan identifisere personer direkte eller indirekte.

I arbeid med dette stoffet er jeg underlagt betingelser som forsker. Det betyr at jeg har taushetsplikt om eventuelle konfidensielle opplysninger som kommer fram, og materialet skal håndteres og presenteres på en slik måte at verken kirkesamfunn, saksinnhold, berørte parter eller informant skal kunne gjenkjennes.

Framgangsmåte

Jeg vil ta opp samtalen på bånd, slik at jeg kan forsikre meg om at jeg har hørt og oppfattet det som blir sagt korrekt. Etter at jeg har bearbeidet det stoffet jeg har samlet inn, vil du få tilsendt de konkrete sitatene som jeg vil bruke i oppgaven fra samtalen med deg. Hvis det er noe du da ønsker å forandre på av det du har sagt, står du fritt til det.

Du har anledning til å trekke deg fra deltakelsen i prosjektet i alle faser av prosjektet helt fram til oppgaven blir innlevert, uten noen begrunnelse.
Jeg antar at samtalen vil vare ca halvannen time.

Oppbevaring og sletting

Jeg vil oppbevare samtalereferatene på min private pc, som bare jeg har tilgang til. Informantenes navn vil ikke bli lagret elektronisk, men vil bli oppbevart atskilt fra samtalereferatene i et manuelt låsbart arkiv. Etter planen skal prosjektet være ferdig 15.november 2009, og datamaterialet vil da anonymiseres ved at navnelister, indirekte personopplysninger om informantene og lydopptak slettes.

Veileder i prosjektet

Veileder er avdelingsleder ved Diakonova, Tormod Kleiven, 1980 Rømskog.
E-post: tormod.kleiven@diakonova.no, Tlf. 95084275/22986324

Jeg tar kontakt med deg på telefon om noen dager for å høre hvordan du stiller deg til denne forespørselen. Du står selvsagt helt fritt til å si nei dersom du ikke ønsker å delta. Dersom du sier ja, vil jeg ta kontakt for å gjøre en avtale.

Vennlig hilsen

Else Kari Bjerva

Vedlegg 5 Intervjuguide

Innledning

- 1 Hva er din stilling i kirkesamfunnet? Funksjon i forhold til seksuelle krenkelsesanklager?
- 2 Hvem er involvert i sakshåndteringen av slike saker? Ansvarsfordelingen?
- 3 Hva er din erfaringsbakgrunn når det gjelder seksuelle krenkelsessaker der ord står mot ord?
- 4 Hva slags kunnskap og erfaring hadde du med seksuelle krenkelser da du for første gang måtte håndtere en sak hvor ord stod mot ord?

Kirkens mandat

- 1 Hva har vært ditt oppdrag fra kirkens side når du har gått inn i seksuelle krenkelsessaker?

Troverdighetsspørsmålet

1. Hvordan gikk du inn i disse sakene? (Hvem av partene snakket du med først? Begrunnelse for rekkefølgen?)
2. Hva opplever du har vært de vanskeligste vurderingene i forbindelse med saker der ord står mot ord?
3. Hva gjorde at du trodde på/ikke trodde på den utsatte i disse sakene? (Hvilke faktorer veide tyngst? Tvil?)
4. Hva tenkte dere om muligheten for falske anklager?
5. Kan du si noe generelt om hva som har gjort at du ikke har – alt. har - festet lit til den anklagedes versjon?
6. I møte med en ny anklage, hva ville du se etter for å finne ut om historien var sann?
7. Hvilke konsekvenser har du sett at disse krenkelsene har fått for de utsatte?
8. Hva har vært viktig for de utsatte med tanke på oppreisning?

Stillingstagen – forholdet til politi/rettsvesen

1. Skal kirken ta stilling i slike saker? Hvorfor / hvorfor ikke?
2. Hva skal til for at kirken skal kunne ta stilling?
3. Hvilke reaksjoner har dere møtt på grunn av at dere tok stilling / ikke tok stilling?
4. Ble sakene politianmeldt? Hvorfor/hvorfor ikke? Hva tenker du om politiets rolle i slike saker?
5. Hvordan forholdt de utsatte seg til tanken på politianmeldelse?
6. Hva tenker du det betyr at en sak blir henlagt ut fra bevisets stilling? Hvilke konsekvenser ville du ha trukket av en slik henleggelse?
7. Hvor sikker mener du en må være for å kunne ta stilling?
8. Hva vil du si er kirkens rolle i forhold til rettsvesenets rolle i slike saker? I forhold til utsatte? Anklagede?

Egne opplevelser

1. Kan du noe om hva som har gjort mest inntrykk på deg i arbeid med disse sakene?
2. Hvordan har du opplevd å håndtere disse sakene rent følelsesmessig? Hva har vært størst belastning?
3. Hva var til størst hjelp for deg i prosessen? Hva slags hjelp skulle du ønsket?

Avslutning

1. Er det noe du ønsker å føye til eller ta opp som vi ikke har berørt?
2. Er det noe du ville gjort annerledes i dag når du nå ser tilbake på sakshåndteringen?
3. Hvis jeg kom til deg med en tilsvarende sak og ba om råd – hvilket råd ville du gitt meg?

Vedlegg 6 Skjema

<i>Hva fikk du inntrykk av at var Us motiv for å ta krenkelsene opp med deg?</i> <i>(Informantene kunne sette mer enn ett kryss)</i>	Kanskje et hevnmotiv	Beskytte andre, slik at ikke flere skulle bli utsatt	Ønske om å bli trodd og få en oppreisning	Ønske om økonomisk erstatning	Vet ikke
<i>Hvordan var det for U å snakke om dette følelsesmessig?</i>	U fortalte lett og ubesværet	U strevde med å ha kontroll over gråten	U strevde med å snakke konkret om hendelsene	U viste sinne	U virket redd for hva som ville skje når hun tok det opp
<i>Hvordan var Us relasjon til A da krenkelsene skjedde?</i>	De kjente ikke hverandre særlig godt	U var sterkt knyttet til A, det var et avhengighetsforhold	U var deltaker i en sammenheng A hadde et lederansvar	A var vesentlig mye eldre enn U	A var Us sjelesørger
<i>Hvordan fikk du inntrykk av at U hadde opplevd krenkelses-situasjonene da de skjedde?</i>	U var redd, fortvilt, men torde ikke si nei	U var forvirret og usikker	U var smigret og tiltrukket av A	U gav uttrykk for at hun hadde følt seg skitten og skamfull	Vet ikke
<i>Ble Gud på noen måte trukket inn i krenkelsene?</i>	Nei	Ja, A hadde gitt U inntrykk av at dette var noe Gud ville	Ja, de ba sammen om tilgivelse etterpå	Ja, U så på A som en åndelig autoritet	Vet ikke
<i>Gav U uttrykk for at A hadde pålagt henne å ikke snakke om det som hadde skjedd?</i>	Nei	Ja, A hadde sagt at U ikke måtte si det til noen	Ja, A hadde formidlet dette til U på indirekte måter	Vet ikke	

Vedlegg 7 En e-post presisering

Jeg vil gi et par presiseringer i forbindelse med spørreundersøkelsen:

1. Hva menes med seksuelle krenkelser? Jeg går ut i fra følgende definisjon på seksuelle krenkelser: "Med seksuelle krenkelser menes at den med mest makt i en asymmetrisk maktrelasjon anvender en seksualisering av relasjonen på en slik måte at den andres intimitetsgrenser blir krenket." (Tormod Kleiven) Det kan være hele spekteret av seksualisert atferd fra verbalt krenkende utsagn til beføling og påført samleie, uavhengig av om det rammes av straffeloven eller ikke.

2. Hvilke saker skal tas med? De sakene som gjelder seksualisert atferd fra en ansatt, en frivillig medarbeider, leder eller en i en annen tillitsposisjon. Ta med alle saker du kjenner til som har skjedd i en sammenheng i organisasjonen/kirkesamfunnet og som har ført til en reaksjon fra mottakers side, også om reaksjonen bare var en tilbakemelding om at saken ikke ville bli fulgt videre opp.

Ta også med de sakene der sakshåndteringen skjedde av et annet ansvarlig organ som du ikke selv var direkte med i (for eksempel et menighetsråd el.l.)

3. Hva når en sak ble behandlet av flere organisasjoner/kirkesamfunn? I noen tilfeller har en anklaget person hatt tillitsverv både i en frivillig organisasjon og f.eks, et bispedømme, og dermed har flere organer behandlet saken. For å unngå å få en sak dobbeltført, ber jeg om at du skriver en tilleggsopplysning på disse sakene, for eksempel slik: Stavanger bispedømme skriver: *Saken er behandlet både av Stavanger bispedømme og NMS.* NMS skriver: *Saken ble behandlet av både NMS og Stavanger bispedømme.* Da vil jeg se at det dreier seg om en sak og ikke to.

Vennlig hilsen

Else Kari Bjerva

Vedlegg 8 Troverdighetskriterier / validitetskriterier

Innholdsanalysemodellen CBCA:

General characteristics

1. Logical structure
2. Unstructured production
3. Quantity of details

Specific contents

4. Contextual embedding
5. Descriptions of interactions
6. Reproduction of conversation
7. Unexpected complications during the incident
8. Unusal details
9. Superfluos details
10. Accurately reported details misunderstood
11. Related external associations
12. Accounts of subjeive mental state
13. Attribution of perpetrator's mental state

Motivation-related contents

14. Spontaneous corrections
15. Admitting lack of memory
16. Raising doubts about one's testimony
17. Self-deprecation
18. Pardoning the perpetrator

Offence-specific elements

19. Details characteristic of the offence³⁸¹

Validitetskriterier - Validity Checklist:

Psychological characteristics

1. Inappropriateness of language and knowledge
2. Inappropriateness of affect
3. Susceptibility to suggestion

Interview characteristics

4. Suggestive, leading, or coercive questioning
5. Overall inadequacy of the interview

Motivation

6. Questionable motives to report
7. Questionable context of the original disclosure or report
8. Pressures to report falsely

Investigative questions

9. Inconsistency with the laws of nature
10. Inconstistency with other statements
11. Inconstistency with other evidence³⁸²

³⁸¹ Vrij, Detecting Lies and Deceits, 208

³⁸² Ibid, 215

